

Regeringens skrivelse

2000/01:59

En nationell handlingsplan mot rasism,
främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering

Skr.
2000/01:59

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 7 februari 2001

Lena Hjelm-Wallén

Mona Sahlin
(Näringsdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Regeringen lämnar i skrivelsen en redogörelse för åtgärder som vidtagits mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering på grund av etnisk tillhörighet och sexuell läggning samt för gällande lagstiftning på området. Vidare redovisar regeringen en nationell handlingsplan. I handlingsplanen identifieras olika nyckelområden för och brister som bör tillgodoses i det fortsatta arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. Handlingsplanen innehåller också ett antal nya konkreta initiativ.

1	Inledning.....	6
1.1	Bakgrund och syfte.....	6
1.2	Avgränsning	8
2	Internationellt arbete mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering	10
2.1	Sveriges internationella åtaganden m.m.....	10
2.2	Internationella fora	14
3	Rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering i det svenska samhället – kortfattad situationsbeskrivning.....	18
3.1	Rasism, främlingsfientlighet och homofobi	18
3.2	Diskriminering.....	22
4	Arbete mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering i Sverige.....	24
4.1	Den allmänna politikens betydelse.....	24
4.2	Tidigare särskilda insatser mot rasism m.m.	28
4.3	Lagstiftning och pågående utredningar	34
4.3.1	Nationell lagstiftning.....	34
4.3.2	Pågående lagstiftningsarbeten	40
4.4	Rättsväsendets myndigheter	44
4.5	Myndigheter med särskilt ansvar att motverka rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering	49
4.5.1	Ombudsmän	49
4.5.2	Integrationsverket.....	50
4.5.3	Folkhälsoinstitutet	53
4.6	Förskoleverksamheten, skolbarnomsorgen, skolan och vuxenutbildningen	53
4.6.1	Skolans styrning m.m.....	53
4.6.2	Värdegrunden och skolans ansvar.....	54
4.6.3	Värdegrundsåret och Värdegrundsprojektet ...	55
4.6.4	Statens skolverk och myndighetens regeringsuppdrag	56
4.6.5	Pågående översyner.....	57
4.7	Högre utbildning och forskning	58
4.8	Totalförsvaret	59
4.9	Arbetsmarknad och arbetsliv	60
4.10	Kultursektorn.....	63
4.11	Massmedier	65
4.12	Stöd för det lokala arbetet m.m.	66
4.12.1	Lokala antidiskrimineringsbyråer	66
4.12.2	Stöd till brottsoffer	67
4.12.3	Stöd till personer som vill lämna rasistiska och nationalistiska grupper	67
4.12.4	Lokala brottsförebyggande råd	68
4.12.5	Stöd till lokalt ungdomsarbete m.m.	69

5	Det fortsatta arbetet – en nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.....	70
5.1	Inledning.....	70
5.2	Det långsiktiga främjandet av demokratin och demokratiska värderingar.....	71
5.2.1	Åtgärder för att fördjupa demokratin.....	72
5.2.2	Skolan.....	72
5.2.3	Levande historia m.m.....	75
5.3	Lagstiftning.....	76
5.3.1	Ett samlat grepp om diskrimineringslagstiftningen.....	77
5.3.2	Hets mot homosexuella.....	78
5.3.3	Preskriptionstider för tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott.....	78
5.4	Andra ingripande åtgärder från det allmänna.....	79
5.4.1	Antidiskrimineringsklausuler vid offentlig upphandling.....	80
5.4.2	Statliga stöd och bidrag.....	80
5.4.3	De lokala utvecklingsavtalen.....	81
5.4.4	Indragning av utskänkningstillstånd.....	81
5.5	Rättsväsendet.....	82
5.5.1	Rättsväsendets myndigheter.....	82
5.5.2	Uppföljning m.m.....	83
5.6	Ombudsmännen.....	84
5.6.1	Uppgifter och ansvarsområden.....	85
5.6.2	Eventuell sammanslagning.....	86
5.7	Ökad kunskap mot diskriminering.....	86
5.7.1	Utbildning av nyckelpersoner.....	87
5.7.2	Uppdrag till AMS.....	88
5.7.3	Satsning på att förebygga och motverka diskriminering av romer.....	88
5.7.4	Informationssatsning om samer.....	89
5.8	Stöd för lokalt arbete.....	90
5.8.1	Stöd till brottsoffer.....	90
5.8.2	Rådgivning och stöd till kommuner.....	91
5.8.3	Stöd till personer som vill lämna rasistiska och andra liknande grupperingar.....	91
5.8.4	Lokala brottsförebyggande råd.....	92
5.8.5	Lokal verksamhet mot diskriminering.....	92
5.8.6	Ungdomssatsningar m.m.....	93
5.9	Frivilligorganisationernas särskilda roll.....	94
5.9.1	Samråd och dialog.....	94
5.9.2	EU:s handlingsprogram mot diskriminering.....	95
5.9.3	Gemenskapinitiativet Equal.....	95
5.9.4	Bidrag till stiftelse mot nazism.....	96
5.10	Integrationsverkets strategiska roll i det fortsatta arbetet.....	96
5.11	Behov av aktörer i det framtida arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och homofobi.....	97

I denna skrivelse redovisas vilka åtgärder regeringen på olika områden har vidtagit mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering på grund av etnisk tillhörighet och sexuell läggning. I ett avslutande avsnitt presenteras en nationell handlingsplan för det vidare arbetet.

Arbetet med att motverka och förebygga rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering sker, och måste ske, genom en rad olika insatser på alla nivåer och inom olika delar av samhället.

Sverige har ratificerat ett flertal konventioner om de mänskliga rättigheterna och är således förpliktad att följa dessa. Under 2000 har EU:s ministerråd också antagit två direktiv för att bekämpa diskriminering. Direktiven kommer att få betydelse för den svenska lagstiftningen mot diskriminering. Under 2001 anordnar vidare FN en tredje världskonferens mot rasism m.m.

I det nationella arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering utgör den allmänna politiken en grund. Utbildningspolitiken, arbetsmarknadspolitiken och den sociala välfärdspolitiken har centrala uppgifter i sammanhanget. Vissa politikområden har en mer direkt koppling till arbetet för att förebygga och motverka rasism och liknande intolerans. I skrivelsen lyfts regeringens arbete för att fördjupa demokratin jämte det integrationspolitiska och minoritetspolitiska arbetet särskilt fram.

Skrivelsen innehåller också en kortfattad situationsbeskrivning när det gäller förekomsten av rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering i det svenska samhället. I ett särskilt avsnitt beskrivs tidigare satsningar mot rasism m.m., bland annat det arbete som bedrevs av den nationella samordningskommittén för Europaåret mot rasism 1997 samt regeringens informationsprojekt "Levande historia".

I skrivelsen redovisas vidare de rättsregler som verkar till skydd mot rasistiska och främlingsfientliga yttringar samt mot diskriminering, liksom för pågående utredningsarbete på området.

Hur lagstiftningen tillämpas är av central betydelse. I skrivelsen redogörs för de uppdrag som givits till, och de prioriteringar som gjorts inom, de rättsvårdande myndigheterna under senare år i fråga om brott med rasistiska, främlingsfientliga och homofobiska inslag samt brottet olaga diskriminering.

De olika ombudsmännens arbete är en viktig del av samhällets insatser för att motverka diskriminering. Den 1 maj 1999 trädde tre lagar i kraft om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av etnisk tillhörighet, sexuell läggning respektive funktionshinder. De olika ombudsmännen har vidare fått ökade anslag under senare år. Ombudsmännens förutsättningar att förebygga och motverka diskriminering i arbetslivet har härigenom väsentligt förbättrats.

I skrivelsen redogörs också för Integrationsverkets arbete mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering. Verket fick våren 2000 ett antal uppdrag av regeringen på detta område. Uppdragen omfattade bl.a. uppbyggnaden av en nationell kunskapsbank, samråd och dialog med organisationer, kommuner och andra aktörer, utvecklandet av en rådgivande och stödjande verksamhet för kommuner som har problem med

rasistiska eller främlingsfientliga strömningar, samt utbildningsinsatser för att öka kunskapen om etnisk diskriminering hos personer i nyckelfunktioner.

Skolan är en institution med en unik möjlighet att hos barn och ungdomar skapa förståelse för demokratins villkor och den i ett samhälle så nödvändiga respekten för medmänniskorna. I skrivelsen redovisas bl.a. vad skolans olika styrdokument innehåller som är av betydelse för arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering, liksom olika konkreta insatser på värdegrundsområdet. Det gäller t.ex. det värdegrundsprojekt som Utbildningsdepartementet bedrev under 1999 och 2000 samt olika regeringsuppdrag till Statens skolverk.

Arbetsmarknads- och arbetslivsområdet uppmärksammas även i de delar som inte berör ombudsmännens verksamhet, liksom åtgärder inom ramen för totalförsvaret respektive kulturpolitiken. Massmedieområdet behandlas i ett särskilt avsnitt i skrivelsen, i vilket bl.a. redogörs för informationsprojektet Quick Response som under de senaste två åren fått ekonomiskt stöd av Integrationsverket.

Det konkreta arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering bedrivs i stor utsträckning på lokal nivå. Inte minst aktiva insatser från folkrörelser och organisationer av olika slag är oundgängliga i sammanhanget. Regeringen och centrala organ har emellertid en viktig roll att spela när det gäller att genom stöd och rådgivning underlätta och främja detta lokala arbete. I skrivelsen redogörs för ett antal åtgärder och olika slags verksamhet med denna inriktning, t.ex. stöd till brottsoffer, verksamhet i lokala brottsförebyggande råd och vid lokala antidiskrimineringsbyråer, projektet Exit samt en Arvsfondssatsning för att stödja lokalt arbete bland ungdomar under perioden 2001–2003.

Den avslutande handlingsplanen är ett försök att, mot bakgrund av de senaste årens samhällsutveckling och tidigare erfarenheter i arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering, effektivisera de samlade insatserna på området. Handlingsplanen skall inte ses som en isolerad företeelse utan som ett led i en ständigt pågående process.

I handlingsplanen identifieras olika nyckelområden för och brister som bör tillgodoses i det fortsatta arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.

Handlingsplanen innehåller också ett antal nya konkreta initiativ. Bland annat aviseras en utredning av möjligheterna till en generell lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden. Detta utredningsarbete skall även omfatta frågan om olika ombudsmäns uppgifter och ansvarsområden samt frågan om en sammanslagning av några eller samtliga ombudsmän.

Vidare aviseras i handlingsplanen att regeringen kommer att arbeta med inriktning mot att verkligen utnyttja de möjligheter att använda antidiskrimineringsklausuler vid offentlig upphandling som kan finnas. I anslutning härtill aviseras ett utredningsarbete angående möjligheterna att förena statliga stödåtgärder med krav relaterade till icke-diskriminering.

Ett antal uppdrag till olika strategiska myndigheter, t.ex. rättsvårdande myndigheter och Skolverket respektive Arbetsmarknadsstyrelsen, presenteras eller aviseras också. Brottsförebyggande rådet kommer inom kort att ges ett uppdrag att följa upp rättsväsendets samlade insatser mot

brottslighet med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag samt brottet olaga diskriminering. Ombudsmannen mot etnisk diskriminering kommer under 2001 att ges ett uppdrag att långsiktigt och strategiskt arbeta för att förebygga och motverka diskriminering av romer.

Det fortsatta arbetet med inriktning mot inrättandet av ett Forum för Levande historia redovisas liksom Integrationsverkets fortsatta arbete med bl.a. uppbyggnaden av en nationell kunskapsbank och en rådgivande och stödjande verksamhet för kommuner.

Viktiga delar av handlingsplanen rör formerna för samverkan mellan regeringen och andra aktörer, inte minst frivilligorganisationerna. Det gäller t.ex. Integrationsverkets fortsatta arbete med uppdraget om samråd och dialog, gemenskapsinitiativet Equal inom vilket arbete mot diskriminering i arbetslivet skall bedrivas i ”utvecklingspartnerskap” samt ett uppdrag till Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige att sprida information om, och bistå frivilligorganisationer och andra som vill ansöka om ekonomiskt stöd från kommissionen inom ramen för, EU:s handlingsprogram mot diskriminering.

Det är regeringens förhoppning att handlingsplanen skall bidra till att mobilisera hela samhället – statliga myndigheter, kommuner och lands-ting, fackliga organisationer, arbetsgivarorganisationer, företag och företagarföreningar, frivilligorganisationer och allmänhet – i kampen för ett Sverige där varje individ respekteras oavsett hudfärg, etniskt eller nationellt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning.

1 Inledning

1.1 Bakgrund och syfte

Regeringen har i olika sammanhang konstaterat att arbetet för att motverka rasism och all slags diskriminering är en av de viktigaste samhällsfrågorna överhuvudtaget.

I Sverige, liksom i många andra europeiska länder, har under senare år en mer uttalad och aggressiv rasism och främlingsfientlighet uppträtt i olika former. Den har bl.a. tagit sig uttryck i våldshandlingar och trakasserier med rasistiska, antisemitiska eller homofobiska förtecken. Enskilda invandrare, homosexuella, judar och romer liksom aktiva antirasister samt journalister, debattörer, poliser och politiker i deras egenskap av företrädare för det demokratiska samhället har drabbats. Brott av detta slag har sin udd riktad mot det demokratiska styrelseskicket och den grundläggande uppfattningen om alla människors lika värde.

En kränkning av principen om alla människors lika värde utgör också diskriminering i olika former. Forskningsresultat samt erfarenheter från olika ombudsmannainstitutioner tyder på förekomsten av en utbredd ”vardagsdiskriminering” i det svenska samhällslivet. Den drabbar inte minst människor i vårt land med utländsk bakgrund, men också dem som

tillhör olika nationella minoriteter som t.ex. romer och samer, samt homo- och bisexuella och personer med funktionshinder.

Samtidigt råder på många håll en stor okunnighet om vad diskriminering egentligen är, vilka uttryck den tar sig samt mekanismerna bakom den. Diskriminering anses inte sällan vara en marginell företeelse. Detta i kombination med bristen på djupare förståelse för innebörden av diskriminerande handlingar – inte minst för den kränkning som diskriminering utgör för individen – kan leda till att det utvecklas en acceptans i samhället för beteenden som är såväl olagliga som rent mänskligt djupt förkastliga.

Arbetet med att motverka och förebygga rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering sker, och måste ske, genom en rad olika insatser på alla nivåer och inom olika delar av samhället.

En grund i detta arbete utgörs av den allmänna politiken. Det handlar inte minst om att befästa demokratiska ideal och värderingar genom t.ex. åtgärder för att fördjupa medborgarnas delaktighet och inflytande i den demokratiska processen. Skolan, liksom även andra delar av utbildningsväsendet, har en oerhört viktig roll att spela i sammanhanget.

Den allmänna politiken måste också ge alla invånare reella möjligheter att tillhöra samhällsgemenskapen och makt att styra sina liv. Allas rätt till arbete, utbildning, bostad och en rättvis fördelning av resurserna i samhället är således av grundläggande betydelse.

I den svenska lagstiftningen finns det åtskilliga regler till skydd mot rasistiska och främlingsfientliga yttringar samt mot diskriminering. De rättsvårdande myndigheternas tillämpning av lagstiftningen är av central betydelse. Detsamma gäller ombudsmännens arbete, bl.a. när det gäller tillsynen av hur den arbetsrättsliga diskrimineringslagstiftningen följs. Även aktiva insatser från folkrörelser och organisationer av olika slag är oumbärliga i sammanhanget.

Det saknas dock i dag en god överblick över pågående arbete mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering i olika delar av samhället. Det saknas också ett systematiskt sätt att samla och sprida kunskaper och erfarenheter av projekt och åtgärder som varit framgångsrika inom olika samhällsområden. Detta gäller även forskningsresultat i sammanhanget, som inte får en sådan spridning att de kommer till praktisk användning.

Många kommuner, skolor, fackföreningar och andra organisationer som vill arbeta mot rasism och främlingsfientlighet framhåller behovet av en instans dit de kan vända sig för att få kunskap, råd och stöd. Det är inte minst viktigt att de människor som utsätts för rasistiska och diskriminerande handlingar och engagerade människor på lokal nivå har kunskap om vilka regler som gäller och det stöd de kan få från olika institutioner i samhället.

Mot denna bakgrund finns det skäl att ägna ytterligare resurser och kraft åt att förebygga och motverka företeelser som rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. Det är angeläget att ta ett samlat grepp om detta arbete och ge det en mera strukturerad form och därmed en långsiktighet och kontinuitet som saknas i dag.

Ett steg i denna riktning togs våren 2000 genom att regeringen dels gav ett antal uppdrag till Integrationsverket, dels presenterade ytterligare ett antal initiativ mot rasism och diskriminering.

Genom dessa åtgärder har förutsättningarna för ett brett, kontinuerligt och långsiktigt arbete mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering förbättrats. Möjligheterna till samverkan mellan olika aktörer har exempelvis ökat. Frivilligorganisationer, liksom individer som drabbas av våld eller andra kränkningar med rasistiska förtecken eller diskriminering, har erfarenhet och sakkunskap som skall utnyttjas i detta sammanhang. Genom samverkan kan de bidra till att synliggöra olika former av rasistiska yttringar och diskriminering samt ge regeringen underlag för att bedöma behovet av ytterligare insatser. Uppdragen till Integrationsverket och övriga initiativ som togs under våren 2000 beskrivs närmare senare i denna skrivelse.

I samband med presentationen av detta steg aviserade regeringen att ett andra steg, syftande till en nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering, skulle följa.

Föreliggande skrivelse utgör detta andra steg. Regeringen vill genom genomförandet av de åtgärder som presenteras i skrivelsen ytterligare förbättra förutsättningarna för arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering i hela samhället.

Grunden för framtida insatser är en god överblick över det arbete som redan görs. I skrivelsen redovisas därför gällande lagstiftning på området, statliga myndigheters ansvar, uppgifter och verksamhet samt pågående utvecklings- och reformarbete. I ett avslutande avsnitt presenteras en handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering, i vilken nyckelområden för, och brister som bör tillgodoses i, det vidare arbetet identifieras. Handlingsplanen innehåller också ett antal nya initiativ från regeringens sida.

1.2 Avgränsning

Ett dokument av aktuellt slag måste avgränsas. Det kan inte omfatta varje insats på varje politikområde med anknytning till frågan. Även en översiktlig redovisning skulle riskera att spränga gränserna för vad som är möjligt, rimligt och operativt meningsfullt. Risken är stor att skrivelsen – och inte minst den inkluderade handlingsplanen – i så fall skulle upplevas som alltför omfattande, svåröverskådlig och ofokuserad och minst av allt bidra till den ökade effektivitet i arbetet som eftersträvas.

Skrivelsen omfattar därför åtgärder som är mer eller mindre direkt riktade mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering på grund av etnisk tillhörighet och sexuell läggning. Valet av terminologi är delvis betingat av praktiska skäl och innebär inte på något sätt att åtgärder mot t.ex. nazism, antisemitism, islamofobi eller antiziganism skulle falla utanför skrivelsens tema. Avgörande i sammanhanget är om det är fråga om ideologier, uppfattningar, värderingar eller handlingar som står i strid med principen om alla människors lika värde.

I Sverige har sedan lång tid bedrivits ett relativt omfattande arbete när det gäller att motverka diskriminering på grund av kön. Hösten 1999

överlämnade regeringen skrivelsen *Jämställdhetspolitiken inför 2000-talet* (1999/2000:24) till riksdagen där det bl.a. ingående redogörs för de senaste årens arbete när det gäller könsdiskriminering och våld mot kvinnor. Diskriminering på grund av kön behandlas därför inte i detta sammanhang. Samtidigt är det viktigt att påpeka att ett könsperspektiv måste genomsyra det integrationspolitiska arbetet och åtgärder mot rasism, homofobi m.m. i betydligt större utsträckning än vad som hittills varit fallet. Det är inte minst viktigt att uppmärksamma att uttryck för rasism eller homofobi, liksom diskriminering, kan drabba kvinnor och män i olika utsträckning och på olika vis. Exempelvis riskerar kvinnor och flickor att utsättas för dubbel diskriminering; dels på grund av sitt kön, dels på grund av sin etniska tillhörighet.

Vad gäller diskriminering på grund av funktionshinder presenterade regeringen våren 2000 propositionen *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* (prop. 1999/2000:79). Ett mål som fastslås i denna handlingsplan är en samhällsgemenskap med mångfald som grund. Det handikappolitiska arbetet skall bl.a. inriktas på att förebygga och bekämpa diskriminering av personer med funktionshinder. Mot bakgrund av den handikappolitiska handlingsplanen kommer diskriminering av personer på grund av funktionshinder att i denna skrivelse endast beröras i de avseenden där sammanhanget gör det särskilt naturligt eller där det annars finns särskilda skäl.

I sammanhanget kan nämnas vikten av ett barn- och ungdomsperspektiv också finns med i arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.

Åtgärder inom ramen för den allmänna politiken redovisas mycket översiktligt i skrivelsen. De områden som ägnas uppmärksamhet är i första hand åtgärder för att fördjupa demokratin samt åtgärder inom ramen för integrationspolitiken och minoritetspolitiken.

Det är självfallet inte alldeles enkelt att dra någon skarp gräns mellan mer allmänt integrationsbefrämjande insatser och åtgärder för att motverka rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering. De integrationspolitiska åtgärder som riktar sig till relativt nyanlända invandrare såsom svenskundervisning, tolkservice, samhällsinformation o.dyl. faller förstås utanför ramarna för detta arbete. Detsamma gäller även för huvuddelen av de integrationspolitiska insatser som syftar till att skapa likvärdiga sociala och kulturella villkor för alla, oavsett etnisk och kulturell bakgrund, och som inte direkt tar sikte på att undanröja diskriminerande mekanismer eller strukturer.

Utvecklingen på det integrationspolitiska området kommer, vilket regeringen tidigare aviserat, i sin helhet att redovisas i en skrivelse till riksdagen under våren 2002. I det sammanhanget kommer också regeringens arbete för att öka den etniska och kulturella mångfalden i arbetslivet i allmänhet, och den statliga sektorn i synnerhet, att beskrivas. Vissa åtgärder med detta syfte redovisas redan i denna skrivelse. Det gäller sådana fall där regeringen bedömer att det finns en mer direkt koppling till arbetet för att motverka rasism eller diskriminering.

En annan avgränsning som görs innebär att migrationspolitiken inte behandlas i skrivelsen. Självfallet finns det emellertid samband och kopplingar av olika slag mellan å ena sidan asyl- och invandrings-

politikens utformning, å andra sidan attityder och förhållningssätt i Sverige som är relaterade till förekomsten av rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering. Av bland annat detta skäl måste därför asyl- och invandringspolitiken präglas av humanitet och respekt för principen om alla människors lika värde. Vidare måste mottagandet organiseras på ett sådant sätt att enskilda nyinvandrades integration i Sverige blir framgångsrik.

2 Internationellt arbete mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering

Sverige har ratificerat ett flertal konventioner om de mänskliga rättigheterna och är således förpliktat att följa dessa. De viktigaste konventionerna i sammanhanget samt det mest relevanta arbete som bedrivs på internationell nivå beskrivs i detta avsnitt. Ambitionen är inte att ge en helt uttömmande beskrivning.

Termen ras, som förekommer genomgående i internationella texter och även i svenska författningar, bör inledningsvis särskilt kommenteras. Riksdagen har uttalat att det inte finns någon vetenskaplig grund för att dela in människor i skilda raser och ur biologisk synpunkt följaktligen inte heller grund för att använda ordet ras om människor. Riksdagen har också angett att regeringen dels i internationella sammanhang bör verka för att ordet ras i så stor utsträckning som möjligt undviks i officiella texter, dels bör göra en genomgång av i vilken utsträckning begreppet ras förekommer i svenska författningar som inte grundas på internationella texter och, där så är möjligt, föreslå en annan definition.

Sverige har också drivit denna linje i internationella sammanhang. Som ett resultat av detta fördes en kompromisstext in i ingressen till rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung där det sägs att ”Europeiska unionen förkastar de teorier som försöker slå fast att det finns olika människoraser. Användningen av termen ”ras” i detta direktiv innebär inte ett accepterande av sådana teorier”.

Vidare har 1999 års diskrimineringsutredning i uppdrag att bl.a. göra en analys av i vilken utsträckning det är möjligt och lämpligt att utmönstra termen ras, använt om människor, ur olika svenska bestämmelser.

Användningen av termen ras i handlingsplanen bör ses mot denna bakgrund.

2.1 Sveriges internationella åtaganden m.m.

Icke-diskrimineringsprincipen

Rätten till likställdhet inför lagen och skydd mot diskriminering för alla och envar är grundläggande rättigheter som erkänns i den allmänna för-

klaringen om de mänskliga rättigheterna, i FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, i FN:s konvention om barnets rättigheter, i den internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, i FN:s konventioner om medborgerliga och politiska rättigheter och om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Sverige har ratificerat samtliga dessa konventioner. Även om funktionshinder och sexuell läggning inte uttryckligen nämns inom dessa konventioners områden omfattar icke-diskrimineringsprincipen i en del av konventionerna också homo- och bisexuella samt personer med funktionshinder.

Den internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering m.m.

En av de konventioner som har störst betydelse för arbetet att motverka etnisk diskriminering är 1965 års FN-konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering. Den ratificerades av Sverige 1971.

I konventionens första artikel definieras rasdiskriminering som ”varje skillnad, undantag, inskränkning eller företräde på grund av ras, hudfärg, härstamning eller nationellt eller etniskt ursprung, som har till syfte eller verkan att omintetgöra eller inskränka erkännandet, åtnjutandet eller utövandet, på lika villkor av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på politiska, ekonomiska, sociala, kulturella eller andra områden av det offentliga livet”.

Konventionen stipulerar bl.a. att staten skall se till att ingen diskrimineras på någon av de i konventionen angivna grunderna. Staten får inte enligt konventionen stödja eller försvara någon form av rasdiskriminering som begås av individer eller organisationer. Staten skall vidare se över statliga, regionala och lokala riktlinjer och liknande på området för att se om det föreligger behov av att ändra existerande lagar eller att införa nya, förbjuda rasdiskriminering som begås av personer, grupper eller organisationer, uppmuntra till ökad integrering samt upprätthålla principen om likhet inför lagen.

Rasdiskrimineringskonventionens efterlevnad bevakas av en särskilt tillsatt kommitté som består av arton oberoende experter. Kommittén har rätt att ta emot klagomål från en stat gentemot en annan. Kommittén kan också ta emot individuella klagomål mot stater som har erkänt dess kompetens på detta område, något som Sverige har gjort.

Enligt konventionen har de konventionsbundna staterna, däribland Sverige, också en skyldighet att vartannat år till kommittén inlämna skriftliga rapporter om vad som görs på nationell nivå för att uppfylla konventionens bestämmelser.

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) antogs av Europarådet 1950 och trädde i kraft 1953. Sverige ratificerade konven-

tionen 1952. Konventionen är gällande som svensk lag sedan den 1 januari 1995. Skr. 2000/01:59

Europakonventionen innehåller bestämmelser som rör framförallt medborgerliga och politiska rättigheter. Sedan själva konventionen antogs har nya rättigheter lagts till i s.k. tilläggsprotokoll.

Konventionen slår fast att utövandet av de i konventionen och tilläggsprotokollen fastlagda rättigheterna skall säkras utan diskriminering på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt. Den aktuella artikelns uppräknade av diskrimineringsgrunder är inte uttömmande. Även diskrimineringsgrunderna funktionshinder och sexuell läggning omfattas.

Konventionen ger också enskilda en möjlighet att av Europadomstolen för mänskliga rättigheter få prövat huruvida en stat har brutit mot sina förpliktelser enligt konventionen.

I juni 2000 antog Europarådets ministerkommitté tilläggsprotokoll nr 12 till Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Tilläggsprotokollet innehåller ett generellt diskrimineringsförbud. Sverige lade ner sin röst och har för närvarande inte undertecknat protokollet.

Som grund för detta ställningstagande angavs i en röstförklaring bl.a. att Sverige hade föredragit att ett mera konkret diskrimineringsförbud avseende vissa i sammanhanget särskilt viktiga samhällsområden hade införts i ett separat instrument. Detta hade inneburit att förbudets omfattning blivit klarare och skulle ha bidragit till en ökad effektivitet. Med nuvarande generella diskrimineringsförbud kommer det att ta mycket lång tid innan det finns så omfattande praxis från Europadomstolen att det går att dra några slutsatser om protokollets verkliga innehåll. Det är dessutom en brist att protokollet inte uttryckligen tillåter positiv särbehandling. Slutligen pekade Sverige på oklarheten rörande s.k. horisontella effekter av protokollet, dvs. osäkerheten om i vad mån staten enligt protokollet kan komma att hållas ansvarig för handlingar av en individ mot en annan.

ILO:s konvention (nr 111) angående diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning

Internationella arbetsorganisationen (ILO) är FN:s fackorgan för sysselsättnings- och arbetslivsfrågor. I ILO:s konvention (nr 111) definieras diskriminering som varje åtskillnad, uteslutning eller företräde på grund av ras, hudfärg, kön, religion, politisk uppfattning, nationell härstamning eller socialt ursprung, som har till följd att likställdhet med avseende på möjligheter eller behandling i fråga om anställning eller yrkesutövning omintetgörs eller beskärs.

ILO-konventionen omfattar således fler diskrimineringsgrunder än FN:s rasdiskrimineringskonvention. Sverige har genom sin ratifikation av konventionen nr 111 åtagit sig att ”utforma och tillämpa en nationell politik, avsedd att genom metoder, anpassade efter landets förhållanden och praxis, främja likställdhet med avseenden på möjligheter och behandling i fråga om anställning och yrkesutövning i syfte att avskaffa

varje diskriminering i nämnda hänseenden”. Personkretsen omfattar således såväl arbetssökande som arbetstagare. Skyddet skall gälla mot såväl direkt som indirekt diskriminering. Positiv särbehandling medges enligt konventionen.

Efterlevnaden av konventionen övervakas av en oberoende expertkommitté och av den årliga arbetskonferensens trepartiska utskott för tillämpning av konventioner och rekommendationer. Till grund för granskningen ligger bl.a. rapporter som konventionsstaterna har att lämna vartannat år.

Konventionen nr 111 är en av de åtta konventioner som åberopas i ILO:s år 1998 antagna deklaration om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet. Konventionerna har numera ratificerats av 145 av ILO:s 175 medlemsländer.

FN:s standardregler

Sverige har under många år haft en aktiv roll i det internationella samarbetet på handikappområdet. År 1989 initierade regeringen ett arbete inom FN i syfte att få till stånd internationella regler om funktionshindrade personers rätt till delaktighet och jämlikhet. Detta utmynnade i ett antal standardregler för att säkerställa att personer med funktionshinder åtnjuter samma rättigheter och skyldigheter som andra medborgare i samhället. Reglerna antogs av FN:s generalförsamling år 1993. Till reglerna har kopplats ett system för övervakning och uppföljning. Övervakningsarbetet leds av en särskild rapportör som är utsedd av FN och som till sin hjälp har en expertpanel vars medlemmar i stor utsträckning hämtas från de internationella handikapporganisationerna

Den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk och ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter

Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (*minoritetsspråkskonventionen*) från 1992 omfattar skydd och främjande av landsdels- eller minoritetsspråk i olika länder och regioner i Europa. Konventionen innehåller bl.a. krav på att staterna skall avlägsna diskriminerande åtgärder mot användningen av landsdels- eller minoritetsspråk.

Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter (*ramkonventionen*) från 1995 omfattar bestämmelser om skydd för språk samt skydd och stöd för minoritetskulturer, traditioner, kulturarv och religion. Ramkonventionen har således ett vidare tillämpningsområde än minoritetsspråkskonventionen. I konventionen behandlas också förbud mot diskriminering och främjande av likställdhet.

Minoritetsspråkskonventionen och ramkonventionen är de första bindande instrumenten med inriktning på nationella minoriteter. Sverige ratificerade konventionerna i februari 2000 och de trädde i kraft i förhållande till Sverige den 1 juni 2000. Detta innebär att fem grupper erkänns som nationella minoriteter i Sverige. Det gäller samer, som också är en ursprungsbefolkning, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar.

2.2 Internationella fora

Frågor om hur handlingar som kränker principen om alla människors lika värde skall bekämpas har tilldragit sig uppmärksamhet inom bl.a. FN, Europarådet, EU och det nordiska samarbetet. I samband med redogörelsen för arbetet inom dessa fora redogörs också för vissa ytterligare internationella åtaganden.

FN

Kommissionen för de mänskliga rättigheterna tillsattes av ekonomiska och sociala rådet (ECOSOC) 1946. Kommissionen skall främja respekten för mänskliga rättigheter. I kommissionen är 53 av FN:s medlemsländer representerade. Dessa länder utses av ECOSOC med hänsyn till geografisk fördelning på en period om tre år.

Vid möte med FN:s Generalförsamling varje höst, liksom med Kommissionen för de mänskliga rättigheterna varje vår, behandlas frågan om avskaffande av alla former av rasism, rasdiskriminering, främlingsfientlighet och relaterad intolerans. Behandlingen avslutas med antagande av resolutioner, vilket vanligtvis sker utan omröstning. Sverige deltar aktivt i dessa förhandlingar.

Kommissionen för de mänskliga rättigheterna har vidare utnämnt en s.k. specialrapportör som har till uppgift att studera frågor om rasism, rasdiskriminering, främlingsfientlighet och relaterad intolerans i syfte att främja arbetet med dessa frågor, både nationellt och internationellt.

År 1997 beslutade FN:s Generalförsamling att det skulle hållas en tredje världskonferens mot rasism m.m. 2001. De två tidigare ägde rum 1978 och 1983. Konferensen kommer att äga rum i Sydafrika den 31 augusti – den 7 september 2001. Syftet med konferensen är bl.a. att, genom att göra en översyn av de framsteg som gjorts i arbetet mot rasism och rasdiskriminering och att identifiera de hinder som kvarstår, öka medvetandet hos enskilda om de negativa konsekvenserna av rasism och diskriminering. Konferensen skall utmyнна i konkreta och framåtsyftande åtgärder och rekommendationer.

Som ett led i förberedelserna inför världskonferensen hålls det regionala konferenser. Europas förberedande konferens ägde rum i Strasbourg den 11–13 oktober 2000 inom ramen för Europarådet.

FN:s Högkommisarie för de mänskliga rättigheterna, som tillsattes år 1993, skall bl.a. spela en aktiv roll för att förhindra och eliminera kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Detta skall ske genom att uppmuntra internationellt samarbete, samordna och integrera systemet för de mänskliga rättigheterna samt rationalisera, utveckla och stärka FN-maskineriet inom dessa områden. Högkommisarien är generalsekreterare för världskonferensen.

Också ILO arbetar aktivt med frågor relaterade till diskriminering. Exempelvis har man under 1990-talet genomfört ett omfattande forsk-

ningsprojekt i syfte att dokumentera förekomsten av, och undersöka effektiviteten av olika åtgärder mot, etnisk diskriminering i arbetslivet i skilda länder. Ett stort antal rapporter och skrifter publicerades. De länder som, vart och ett i olika omfattning, deltog i projektet var Belgien, Canada, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Nederländerna, Spanien, Sverige, Storbritannien och USA.

Europarådet

Vid Europarådets toppmöte i Wien år 1993 antog medlemsländerna en deklARATION och en handlingsplan för bekämpningen av rasism, främlingsfientlighet, antisemitism och intolerans (Wiendeklarationen). En del i denna handlingsplan var genomförandet av en för medlemsstaterna gemensam ungdomskampanj mot rasism. En annan var inrättandet av Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans (ECRI).

ECRI arbetar för att bekämpa alla former av etnisk diskriminering, bl.a. genom att publicera rekommendationer och goda exempel avsedda för Europarådets medlemsländer. Härutöver publicerar ECRI fortlöpande rapporter över förhållandena i medlemsländerna vad avser rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering.

Europarådets parlamentariska församling antog i september 2000 en resolution med rekommendationer till medlemsstaterna och till ministerrådet när det gäller förbättringar av situationen för homosexuella i Europarådets medlemsstater. I rekommendationerna till ministerrådet finns bl.a. en uppmaning att lägga till en uttrycklig hänvisning till sexuell läggning i art. 14 i Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt att utvidga ECRI:s mandat till att omfatta också arbetet mot homofobi.

Sedan år 1996 finns det en reviderad europeisk social stadga. De i stadgan fastlagda rättigheterna skall enligt artikel E säkerställas utan någon åtskillnad på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, nationell minoritet etc. Artikel 15 i stadgan behandlar funktionshinderades rätt till oberoende, social integrering och deltagande i samhällslivet i allmänhet. Sverige har godkänt den reviderade stadgan.

Europeiska unionen

Frågor om rasism, främlingsfientlighet och diskriminering har även fått ökad uppmärksamhet inom EU-samarbetet.

I juli 1996 antog rådet en s.k. gemensam åtgärd 96/443/RIF om åtgärder mot rasism och främlingsfientlighet enligt vilken medlemsstaterna förbinder sig att säkerställa ett effektivt rättsligt samarbete när det gäller överträdelser som har sin grund i rasistiskt eller främlingsfientligt beteende. I dokumentet listas olika sådana rasistiska och främlingsfientliga beteenden. Syftet är att hindra att personer som gör sig skyldiga till sådana överträdelser utnyttjar det faktum att rasistiska och främlingsfientliga aktiviteter bedöms olika i olika länder genom att flytta från ett land till ett annat för att därmed undvika lagföring eller straff.

Medlemsstaterna åtar sig att antingen göra dessa beteenden straffbara eller att göra undantag från principen om dubbel straffbarhet för sådana beteenden. De åtar sig också att förbättra det rättsliga samarbetet i fråga om beslag och informationsutbyte m.m.

I artikel 29 i Fördraget om Europeiska unionen sägs att unionens mål skall vara att ge medborgarna en hög säkerhetsnivå genom att bland medlemsstaterna utforma gemensamma insatser på områdena polissamarbete och straffrättsligt samarbete samt genom att förebygga och bekämpa rasism och främlingsfientlighet. Genom Amsterdamfördraget infördes en ny artikel 13 i Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen (EG-fördraget), som ger rådet befogenhet att vidta lämpliga åtgärder för att bekämpa diskriminering på grund av kön, ras, etniskt ursprung, religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning.

Europeiska kommissionen presenterade 1998 en handlingsplan mot rasism. Den bygger på en tidigare kommuniké från 1995 och på erfarenheterna av aktiviteterna under Europaåret mot rasism 1997.

”Antidiskrimineringspaketet”

Kommissionen presenterade, i november 1999, mot bakgrund av handlingsplanen och med stöd av artikel 13 i EG-fördraget, ett förslag till ett ”antidiskrimineringspaket” som består av två direktiv för att bekämpa diskriminering och ett handlingsprogram som på olika sätt skall komplettera direktiven. Dessa förslag har antagits av EU:s ministerråd under 2000.

De två direktiven behandlar olika diskrimineringsgrunder och omfattar delvis olika samhällsområden. Det ena direktivet, rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet (direktivet om likabehandling i arbetslivet), reglerar diskriminering i arbetslivet och omfattar diskrimineringsgrunderna religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning. Det andra direktivet, rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung (direktivet om likabehandling oavsett ras eller etniskt ursprung), behandlar förutom arbetslivet även ett antal andra samhällsområden, men omfattar däremot endast diskrimineringsgrunderna ras och etniskt ursprung.

Handlingsprogrammet, som skall fungera mellan januari 2001 och december 2006, har till syfte att följa och stödja medlemsstaternas genomförande av direktiven. Programmet skall komplettera direktiven genom att stimulera informationsutbyte mellan medlemsstaterna samt informera om problem och erfarenheter med genomförandet av direktiven.

Medlemsstaterna skall genomföra direktivet om likabehandling oavsett ras eller etniskt ursprung i nationell rätt senast den 19 juli 2003. Direktivet om likabehandling i arbetslivet skall vara genomfört i nationell rätt senast den 2 december 2003, med undantag av bestämmelserna om diskriminering på grund av ålder och funktionshinder. För dem har medlemsstaterna, om så behövs, ytterligare tre år på sig.

Genom ett beslut 1997 inrättades Europeiska centrumet för övervakning av rasism och främlingsfientlighet. Centrumets primära uppgift är att förse EU:s medlemsländer med objektiva, tillförlitliga och jämförbara uppgifter om rasism, främlingsfientlighet och antisemitism, att undersöka omfattningen och utvecklingen av dessa företeelser, analysera orsakerna till dem, följderna och effekterna av dem samt studera exempel på god praxis när det gäller att ta itu med problemen på europeisk nivå. Resultatet redovisas i årliga rapporter. Centrumet skall också upprätta och samordna ett europeiskt nätverk för information om rasism och främlingsfientlighet.

Nordiskt samarbete

Inom ramen för det nordiska lagstiftningsarbetet inom justitiesektorn har problemet med brottslighet med rasistiska förtecken behandlats i olika sammanhang. Med utgångspunkt i Nordiska straffrättgruppens rapport om de nordiska ländernas straffrättsliga reglering av rasism och främlingsfientlighet från 1999, har Nordiska ministerrådet gjort bedömningen att det inte finns behov av ett nytt nordiskt lagstiftningsarbete på området, men att de nordiska länderna bör ha ett tätt samarbete när det gäller att förebygga och bekämpa utvecklingen av brottslighet med nazistiska och rasistiska förtecken.

I syfte att se över hur det polisiära och rättsliga samarbetet inom Norden fungerar, om några hinder kan identifieras och om arbetet på något sätt behöver eller kan underlättas när det gäller bekämpning av brottslighet med nazistiska och rasistiska förtecken beslutade de nordiska justitieministrarna, vid ett möte sommaren 2000, att en nordisk expertgrupp skall inrättas. Vidare anmodade justitieministrarna Nordiska ämbetsmannakommittén för lagstiftningsfrågor att utarbeta ett mandat för expertgruppens uppdrag och beslutade att avsätta särskilda medel till initiativ rörande förebyggande och bekämpande av kriminalitet med nazistiska eller rasistiska förtecken. Expertgruppen är nu tillsatt.

3 Rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering i det svenska samhället – kortfattad situationsbeskrivning

Skr. 2000/01:59

3.1 Rasism, främlingsfientlighet och homofobi

Rasistiska organisationer och nätverk

Den svenska högerextremismen består sedan ett tiotal år tillbaka av en rasideologisk del och en extremnationalistisk del. Den förstnämnda delen är utomparlamentariskt orienterad och benämns vanligen vitmakt-rörelsen. Den andra delen söker sin förankring inom det parlamentariska systemet.

Framväxten av alltmer radikala och våldsbenägna grupperingar med en uttalat rasideologisk inriktning började under 1980-talet. Det var då som föreställningen om samhället som en huvudfiende på allvar fick fäste och började omsättas i praktisk handling. Och det var då "aktivisterna" för första gången började betrakta sig själva som del av en sorts motståndsrörelse mot en "judisk ockupationsmakt" och de aktioner de genomförde sades vara i "självförsvar". Det var också under 1980-talet som det grova våldet mot framför allt homosexuella, liksom en allt mer systematiserad förföljelse av dem som betraktas som "fiender" till rörelsen, började öka i omfattning.

En viktig ideologisk inspirationskälla för den framväxande rasideologiska rörelsen var – och är – extremistiskt tankegodt från USA. I Sverige blandas dessa idéer med ett inhemskt arv av europeisk nationalsocialism och antisemitism. Det slutliga målet för den utomparlamentariska rasideologiska verksamheten är ett revolutionärt maktövertagande för att "rädda den vita rasen".

Enligt Säkerhetspolisen (SÄPO) har de olika grupperingarna inom vitmakt-rörelsen vuxit förhållandevis långsamt. De organiserar sig inte längre, med något undantag, i fasta organisationer. Organisationerna kommer och går, ombildas, upplöses och återuppstår i nya konstellationer. Ledande aktivister byter ideologisk inriktning inom de olika fraktioner som finns i vitmakt-världen. Mest relevant i dag är att tala om lösare sammansatta nätverk, självstyrande lokalgrupper och enskilda individer som hålls samman av gemensamma ideologiska värderingar.

Forskaren Heléne Lööv vid Brottsförebyggande rådet (BRÅ) menar att man kan beskriva vitmakt-världen med alla dess grupperingar och enskilda aktörer som ett antal cirklar. I den innersta cirkeln återfinns ett hundratal individer med ledande positioner inom befintliga grupperingar eller med hög status i andra hänseenden. Här finns t.ex. grovt kriminellt belastade personer som tillhör olika fängelseorganisationer.

Nästa cirkel – större än den tidigare – består av ett tusental individer som är mer eller mindre aktiva i olika sammanhang. Runt dessa finns åter omkring ett tusental som är något mindre aktiva och runt dessa en större

ring av ”konsumenter” av rasideologiskt material. Vilka dessa konsumenter egentligen är vet man mycket litet om. De kan dyka upp vid enstaka tillfällen, men finns ännu så länge inte inne i vitmakt-världens mer kända delar. Under 1990-talet har dock kunnat urskiljas en trend innebärande att individer i konsumentledet tar steget över till att bli mer aktiva.

Den mest tongivande rasideologiska grupperingen med rikstäckande ambitioner är i dag Nationalsocialistisk front. Dess medlemsantal uppskattas till ca 200 personer. Den aktiva kärnan består av ett 20-tal yngre personer, av vilka flertalet gjort sig skyldiga till och dömts för olika politiskt motiverade brott.

Det internationella utbytet inom vitmakt-rörelsen är omfattande. Aktivisterna från olika länder träffas med viss regelbundenhet i samband med vitmakt-konserter, politiska möten och demonstrationer inom och utom riket. Internet har på senare tid kommit att bli en mötesplats för vitmakt-anhängare från hela världen (jfr nedan).

I Sverige har extremnationalistiska partier inte upplevt något parlamentariskt genombrott motsvarande det som ägt rum i vissa länder på kontinenten. Sverigedemokraterna är det parti som nått störst framgångar i allmänna val. I valet 1998 samlade partiet runt 20 000 röster totalt och åtta kommunala mandat. Även de extremnationalistiska partierna, såsom Sverigedemokraterna, bygger inte sällan sin propaganda på främlingsfientliga budskap med en rasistisk underton.

Jämsides med Sverigedemokraterna har ett antal mindre, lokala eller regionala, starkt invandrarfientliga missnöjespartier uppstått. De flesta har varit relativt kortlivade men andra har lyckats uppnå en större stabilitet och vunnit vissa valframgångar på kommunal nivå.

Spridningen av det rasistiska budskapet

De gränsöverskridande aspekterna av den rasideologiska rörelsen åskådliggörs bl.a. i en undersökning av Europeiska centrumet för övervakning av främlingsfientlighet och rasism. Den bekräftar farhågorna om att Internet på senare tid har kommit att bli en mötesplats för vitmakt-anhängare från hela världen.

Just Internet utgör tillsammans med den s.k. vitmakt-musiken de främsta medlen för de rasideologiska aktivisterna att sprida sitt budskap. Att rasideologer och antisemiter här ser stora möjligheter har sin förklaring. Nätet ger möjligheter att nå utanför den normala rekryteringsbasen. Via nätet nås en potentiell mångmiljonpublik, det är billigt och det är ett medium med stor anonymitet.

Enligt Simon Wiesenthal-centret uppgick antalet hemsidor på Internet som uppmuntrar till rasism, antisemitism och nynazism till nästan 2 100 under 1999. Enligt samma källa fanns det bara en sådan hemsida 1995.

Internet har också ökat möjligheterna för företagen att marknadsföra sig och sälja skivor med s.k. vitmakt-musik, som har en central roll inom den rasistiska undergroundkulturen. Vid sidan av skivor säljs via Internet även tidningar, böcker, klistermärken, videogram, T-shirts, tygmärken och liknande. Försäljningen av sådant material fungerar, förutom som

ideologisk propaganda, som inkomstkälla för nationalsocialistiska och rasideologiska organisationer och grupper.

Vad gäller vitmakt-musik är det svårt att få någon klarhet i hur omfattande försäljningen och produktionen av cd-skivor är, eftersom bolagen inte öppet redovisar sin verksamhet. Enligt rapporten *Vit maktmusik en växande industri 1999:10* från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) fanns det 322 olika cd-skivor av vitmakt-band till salu på Internet 1999. Enligt samma rapport fanns också minst 25 rasideologiska tidningar som regelbundet utkom i Sverige samma år.

Budskapen i musiken och skrifterna riktar sig i första hand till ungdomar. Det har också under lång tid varit främst bland ungdomar som olika extrema grupper har kunnat rekrytera nya anhängare.

Av en rapport från Centrum för invandringsforskning vid Stockholms universitet (CEIFO) och BRÅ, *Utsatthet för etniskt och politiskt relaterat hot m.m., spridning av rasistisk och antirasistisk propaganda samt attityder till demokrati m m bland skolelever* (1997), framgår att 17,1 procent av samtliga ungdomar åtminstone någon gång har haft kontakt med material från minst en rasistisk organisation. Vidare uppger 12,2 procent att de ibland eller ofta lyssnar på rasistisk musik medan 7,8 procent rapporterar att de läst någon rasistisk tidning åtminstone någon gång.

Undersökningen visar att pojkar läser rasistiska tidningar och lyssnar på rasistisk musik i påtagligt större utsträckning än flickor.

Brott med rasistiska, främlingsfientliga, antisemitiska och homofobiska inslag

Under 1980-talet och 1990-talet har det svenska samhället fått uppleva en rad uppmärksammade våldsbrott med rasistiska eller homofobiska förtecken. Samtidigt har många människor – personer med utländsk bakgrund, homosexuella, judar och romer m.fl. – i det tysta utsatts för ideologiskt motiverade brott. Och ännu fler har fått känna av den oro och rädsla som sådan kriminalitet skapar.

Forskaren Heléne Lööv har pekat på att en omsvängning skett i de rasideologiska gruppernas strategi under 1990-talet, i den meningen att måltavlorna för deras brottsliga aktiviteter i viss mån har förändrats. Våldshandlingar och annan brottslighet riktar sig nu allt oftare mot aktiva antirasister och det demokratiska samhället och dess företrädare inom politiken, vid myndigheter (t.ex. inom rättsväsendet, och då särskilt poliser) och inom massmedierna.

Att enskilda människor hotas eller utsatts för våld på grund av sin etniska tillhörighet eller sin sexuella läggning, eller för att de utnyttjar sina medborgerliga fri- och rättigheter, är ett hot mot demokratin och har av Rikspolisstyrelsen bedömts som ett hot mot rikets inre säkerhet. Därför har bevakningen av individer eller grupper som begår dessa brott blivit en av SÄPO:s huvuduppgifter. SÄPO bidrar i allt större utsträckning med uppgifter till den öppna polisen. Uppgifterna ligger sedan till grund för polisens operativa insatser.

Vid författningsskyddsroteln vid SÄPO pågår också en kartläggning av brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet. Inom ramen för detta arbete insamlas statistik över polisanmälda brott med bl.a. rasistiska, anti-

semitiska och homofobiska inslag. Statistiken presenteras årligen i en offentlig rapport. I rapporten *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet 1999* (SÄPO, 2000) presenterades för tredje året i rad jämförbar statistik över den polisanmälda brottsligheten.

Statistiken från dessa tre år visar att de polisanmälda brotten med främlingsfientliga, rasistiska, antisemitiska och homofobiska inslag ökade kraftigt mellan 1997 och 1999. Under 1999 anmäldes totalt 2 363 brott med rasistiska och främlingsfientliga inslag. År 1997 var den siffran 1 752. De brott som anmäldes mest var olaga hot, misshandel, ofredande, förolämpning och hets mot folkgrupp. Skåne län stod för den enskilt största ökningen av antalet anmälningar under denna period.

Även om en del av denna brottslighet begås av personer som är knutna till vitmakt-världen så visar rapporten att det när det gäller de flesta anmälningar inte går att konstatera någon koppling till vitmakt-världen.

SÄPO:s statistik visar också på en allt grövre och mer frekvent våldsbrottslighet. Fall av ej grov misshandel stod för den antalsmässigt största ökningen med en ökning på 100 anmälningar mellan 1997 och 1999. Antalet anmälda fall av grov misshandel ökade från 16 till 30 under samma period.

Brottet hets mot folkgrupp är ett av de brott som minskade i antal under 1999 jämfört med 1998, 249 mot 257 anmälningar. Nivån är dock fortfarande hög jämfört med 1997, då 166 anmälda fall av hets mot folkgrupp registrerades. Det finns olika förklaringar till det minskade antalet anmälda fall under 1999 jämfört med 1998. Enligt SÄPO kan den kraftiga ökningen 1998 delvis förklaras av att en del enskilda händelser, t.ex. konserter och demonstrationer, medförde ett stort antal brottsanmälningar. Ytterligare förklaringar kan vara att polis och åklagare prioriterar denna typ av brottslighet och att praxis har blivit tydligare i fråga om straffbarhet och straffmätning.

Hets mot folkgrupp var det vanligaste anmälda brottet med antisemitiska inslag 1999. Totalt anmäldes 32 sådana brott. Andra brott med antisemitiska inslag som ofta anmäls är olaga hot, klotter, ofredande och misshandel.

Under 1999 anmäldes sammanlagt 207 brott med *homofobiska* inslag. Misshandel var det vanligaste förekommande brottet, med totalt 58 anmälningar. Andra vanliga brott var olaga hot, ofredande och förtal/förolämpning.

När det gäller statistik om brott mot homosexuella finns det, enligt SÄPO:s rapport, anledning att anta att mörkertalet är stort. Det är inte alla som i samband med anmälan uppger att de är homosexuella och att detta kan vara en anledning till att de utsatts för brottet.

I en enkätundersökning som forskaren Eva Tiby vid Stockholms universitet genomförde inom ramen för sin doktorsavhandling *Hatbrott – homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott* (Stockholms universitet, 1999), uppgav 25 procent av de svarande att de hade utsatts för brott på grund av sin homosexualitet.

Utsattheten bland män var något högre än bland kvinnor. Hela 80 procent av gärningsmännen var enligt undersökningen män.

Mörkertalet är förstås stort även när det gäller brott med rasistiska och främlingsfientliga förtecken. Det visar inte minst enkät- och intervju-

undersökningarna *Invandrare om diskriminering I–IV* (1995–1998) som professor Anders Lange vid CEIFO har genomfört på uppdrag av Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO). Av samtliga svarande i de fyra undersökningarna rapporterar var tredje att han eller hon har blivit utsatt för hot, förolämpningar och andra trakasserier på offentliga platser minst ett par gånger under det senaste året på grund av sin utländska bakgrund. Samtidigt visar rapporterna att benägenheten att polisanmäla kränkningar och övergrepp av olika slag är väldigt liten.

Inte bara personer med utländsk bakgrund utan även personer som tillhör olika nationella minoriteter riskerar att utsättas för bl.a. trakasserier på grund av sin etniska tillhörighet. Av en studie som på uppdrag av DO genomfördes av CEIFO, *Samer om diskriminering* (1998), om upplevelser av etnisk diskriminering bland ett urval samer som omfattas av Sametingets röstlängd, framgick att nära 75 procent av de svarande ansåg att Sverige är ett samefientligt samhälle. Var tredje sade sig ha blivit utsatt för nedsättande tillmälen och var femte trakasserad på sin arbetsplats på grund av sitt samiska ursprung. Samer bosatta i Norrland upplevde problemen som störst. Yngre rapporterade fler erfarenheter av trakasserier än äldre.

3.2 Diskriminering

Rapporter och olika händelser från den senaste tiden visar att det inte är ovanligt att personer utsätts eller, i vart fall, upplever att de utsätts för diskriminering på grund av sin etniska tillhörighet eller sexuella läggning på olika samhällsområden.

Av undersökningarna *Invandrare om diskriminering I–IV* (CEIFO, 1995–1998) framgår att det är framför allt inom arbetslivet, inom privat sfären och på publika arenor samt vid kontakter med myndigheter och andra institutioner som flest människor upplever sig bli diskriminerade.

Undersökningarna visar att personer födda i olika länder i mellersta och södra Afrika, i Iran, i Arabvärlden respektive i Latinamerika rapporterar mest diskriminering. Minst diskriminering rapporteras av personer födda i Finland och Danmark. Av samtliga svarande i de fyra studierna, som sökt arbete, anger var tredje att han eller hon inte fått ett sökt jobb på grund av sin utländska bakgrund. Bland ”iranier” och ”afrikaner” rapporteras sådana erfarenheter av varannan person.

Mellan 55 och 65 procent av ”afrikanska” och ”iranska” män (främst i storstadsområden) har rapporterat att de blivit vägrade inträde till restauranger eller andra nöjeslokaler på grund av sin utländska bakgrund.

Undersökningarna visar också att många upplever sig diskriminerade i kontakter med olika myndigheter. Det gäller bl.a. arbetsförmedlingen, polisen och socialtjänsten. Förekomsten av diskriminering vid kontakter med offentliga organ är förstås särskilt allvarlig. En förutsättning för att en människa ska känna sig delaktig i ett samhälle är förstås att han eller hon har tilltro till offentliga institutioner av olika slag.

Av undersökningarna framgår att män generellt sett upplever sig diskriminerade i större utsträckning än kvinnor.

Antalet anmälningar till DO om diskriminering i arbetslivet har ökat kraftigt under de senaste åren. År 2000 anmäldes 164 fall. Jämfört med 1997 har antalet anmälningar tredubblats.

Vad gäller diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning går det inte med säkerhet att bedöma omfattningen av denna. Utredningen mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning konstaterade att det inte gjorts så många undersökningar om förekomsten av diskriminering i Sverige och genomförde därför två enkätundersökningar inom ramen för utredningsarbetet (SOU 1997:175).

Den ena undersökningen var en enkätundersökning gjord av Statistiska centralbyrån. Den andra undersökningen riktade sig till cirka 1 500 personer som var medlemmar i organisationerna Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) eller Lesbisk Nu!.

I den sistnämnda enkäten till homo- och bisexuella rapporterade 234 personer, eller 36 procent, av de 650 svarande att de har blivit diskriminerade i arbetslivet på grund av sin sexuella läggning. Den överlägset vanligaste formen av rapporterad diskriminering var mobbning och trakasserier från arbetskamraters, chefers eller fackliga företrädares sida.

I de flesta fall har den som drabbats blivit övertygad om att skälet till diskrimineringen varit den sexuella läggningen redan av det faktum att arbetskamraten eller arbetsgivaren öppet redovisat sin negativa attityd till homo- eller bisexuella.

Här bör också anmärkas att flertalet av de svarande angivit att de inte öppet deklarerat sin homo- eller bisexuella läggning på arbetsplatsen. Många har tillagt att den allmänna attityden gentemot homo- och bisexuella på arbetsplatsen var negativ och att situationen skulle kunna ha sett annorlunda ut om deras arbetskamrater och arbetsgivare känt till deras sexuella läggning.

Det är angeläget att i sammanhanget uppmärksamma just detta, att många homo- och bisexuella inte vågar tala öppet om sina liv inför sina arbetskamrater av rädsla för hur omgivningen skulle reagera på deras sexuella läggning. Det säger sig självt att ett sådant "tystnadens tyranni" kan innebära svår frustration och otrivsel för individen.

Sanktionerade förbud mot diskriminering utanför arbetslivet på grund av etnisk tillhörighet respektive homosexuell läggning finns i den straffrättsliga bestämmelsen om olaga diskriminering. Anmälningar om olaga diskriminering hanteras av polis och åklagare.

Av publikationen *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet 1999* (SÄPO, 2000) framgår att 210 fall av olaga diskriminering anmäldes under det aktuella året. Av samtliga fall avsåg 102 (ca 49 procent) diskriminering i samband med restaurang- eller krogbesök. Övriga anmälningar riktades mot bl.a. butiker, bostads- och fastighetsbolag och myndigheter.

Sedan början av 1990-talet har antalet anmälningar om olaga diskriminering femdubblats. Antalet lagföringar för olaga diskriminering är dock väldigt litet; högst två fall per år under de senaste fem åren.

Under 1999 anmäldes tre fall av olaga diskriminering på grund av sexuell läggning. Den siffran har varit konstant under flera år. Diskriminering i samband med restaurangbesök är även här den vanligaste situationen.

Det skall dock påpekas att mycket tyder på att benägenheten att polisanmäla olaga diskriminering är väldigt liten. Av de ovan nämnda undersökningarna *Invandrare om diskriminering* framgår att endast 4,2 procent av dem som rapporterar att de blivit utsatta för diskriminering i sådana sammanhang som borde föranleda polisanmälan, faktiskt har polisanmält händelsen.

Ytterligare en källa till kunskap om förekomsten av etnisk diskriminering utanför arbetslivet är de hänvändelser som gjorts från enskilda till DO. Under 2000 inkom 326 anmälningar till DO. Tre år tidigare, 1997, låg antalet anmälningar på 257. Anmälningarna gäller framförallt bostadssektorn, utbildningsväsendet, rättsväsendet och socialtjänsten.

Också till HomO görs anmälningar av motsvarande slag. Mot bakgrund av den korta tid som HomO har verkat är det dock svårt att dra några slutsatser av de anmälningar som hittills kommit in till myndigheten.

4 Arbete mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering i Sverige

4.1 Den allmänna politikens betydelse

Grunden i arbetet för att motverka och förebygga rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering utgörs av den allmänna politiken.

I ett samhälle som är i balans, där varje individ känner trygghet, delaktighet och har makten att påverka sitt eget liv, är sannolikheten stor att det utvecklas en värdegemenskap och en ömsesidig respekt människor emellan, som förhindrar att rasism och andra former av intolerans växer sig starka.

Utanförskap och marginalisering måste förhindras. Väl fungerande sociala insatser för utsatta barn och ungdomar är nödvändiga, liksom ett gott socialt skyddsnät för den som av olika skäl har svårt att klara sin försörjning. Skolpolitiken måste värna varje barns rätt till trygghet och en grundläggande utbildning av god kvalitet. Barn med behov av särskilt stöd måste prioriteras.

En beslutsam och långsiktig politik för att skapa arbete åt alla är av grundläggande betydelse. Hela Sverige måste omfattas av denna politik. Vissa regioner, orter och bostadsområden får inte halka efter. Ett arbete ger förutom försörjning även självkänsla och en social identitet. Ett arbete innebär också möten mellan människor vilket i sin tur kan skapa förståelse och ge kunskap.

Rasistiska och främlingsfientliga grupper och stämningar växer inte sällan på orter som drabbats hårt av strukturomvandling och arbetslöshet. Här måste politiken erbjuda unga människor som dras till extrema miljöer alternativa vägval, inte minst genom att skapa möjligheter att finna den sociala identitet som ett arbete ger.

Att fördjupa demokratin genom att främja medborgarnas inflytande och aktiva deltagande i de politiska beslutsprocesserna och i samhällslivet är en högt prioriterad uppgift för regeringen. Konkret arbete pågår för att minska det avstånd många medborgare upplever till förtroendevalda och till politiken på alla nivåer i samhället, liksom för att befästa de mänskliga rättigheterna som är grundläggande i varje demokratiskt samhälle.

Tid för demokrati

Regeringen tillsatte hösten 1997 en utredning (Demokratiutredningen) för att belysa de nya förutsättningar, problem och möjligheter som det svenska folkstyret möter inför 2000-talet. Demokratiutredningen överlämnade sitt slutbetänkande i februari 2000 (SOU 2000:1). Utredningen visar att det finns ett kontinuerligt behov av att diskutera och debattera demokratin och det sätt den fungerar på idag. Utredningen understryker att utanförskapet och de växande klyftorna är den enskilt viktigaste utmaningen för politiken på 2000-talet.

För att utveckla demokratin på längre sikt och skapa förutsättningar för att öka medborgarnas aktiva deltagande i de politiska beslutsprocesserna och i samhällslivet i övrigt, genomförs ett utvecklingsarbete för folkstyret fram till utgången av år 2002. Mottot för utvecklingsarbetet är Tid för demokrati. Arbetet består av tre huvudaktiviteter:

- ett nationellt rådslag om demokrati och delaktighet genomförs,
- stöd ges till demokratiutveckling,
- 80-årsjubileet av den allmänna rösträtten uppmärksammas.

Riksdagen har beslutat om särskilda medel för utvecklingsarbetet och 10 miljoner kronor anslogs för ändamålet 2000. Regeringen beräknar ytterligare 10 miljoner kronor per år under 2001 och 2002 för utvecklingsarbetet. Regeringen har beslutat om en särskild förordning (SFS 2000: 648) om statliga projektbidrag för utvecklingsarbete för folkstyrelsen. Bidrag kan bl.a. ges till projekt av folkbildningskaraktär som har god spridning och som syftar till att stimulera deltagandet i den demokratiska processen. Projekten kan vara inriktade mot att utveckla den lokala demokratin eller mot frågeställningar kring skola och demokrati. Möjlighet finns att ansöka om projektstöd vid två tillfällen per år.

Arbetsgrupp om mänskliga rättigheter

Inom Regeringskansliet tillsattes i maj 2000 en interdepartemental arbetsgrupp med uppgift att utarbeta ett förslag till en nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna. I uppdraget ingår att kartlägga och analysera hur svenska myndigheter i dag arbetar för att förbättra skyddet av de mänskliga rättigheterna i Sverige.

Flera olika informella referensgrupper har tillsatts med bl.a. representanter för myndigheter, frivilligorganisationer och arbetsmarknadens parter samt forskare inom området.

Ett förslag till handlingsplan skall vara färdigt senast den 30 september 2001. Arbetsgruppen skall föreslå konkreta åtgärder och uppföljningsmekanismer för handlingsplanen samt föreslå åtgärder för hur FN:s årtionde för utbildning inom mänskliga rättigheter kan uppmärksammas i Sverige.

Utredning för att stärka deltagandet i den kommunala demokratin

Regeringen har tillsatt en parlamentarisk utredning som enligt sina direktiv skall föreslå åtgärder för att stärka den medborgerliga insynen och deltagandet i den kommunala demokratin. I direktiven (dir. 1999:98) betonas att samhällets etniska och kulturella mångfald på ett bättre sätt än i dag måste avspeglats bland de förtroendevalda. Utredningen skall därför närmare undersöka vilka särskilda åtgärder som behövs för att öka möjligheterna för personer med utländsk bakgrund och personer med funktionshinder att få insyn i och möjligheter att delta i den kommunala demokratin. Utredningen skall redovisa sitt uppdrag senast den 30 maj 2001.

Integrationspolitiken

I december 1997 beslutade riksdagen om regeringens integrationspolitiska proposition *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrarpolitik till integrationspolitik* (prop. 1997/98:16).

I propositionen framhålls att Sveriges etniska och kulturella mångfald av demokratiska skäl bör tas som utgångspunkt för den generella politikens utformning och genomförande på alla samhällsområden och nivåer.

Målen för integrationspolitiken är lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund, en samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund samt en samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt och tolerans och som alla oavsett bakgrund skall vara delaktiga i och medansvariga för.

Det integrationspolitiska arbetet skall särskilt inriktas på att ge stöd till individens egen försörjning och delaktighet i samhället, att värna grundläggande demokratiska värden och att verka för kvinnors och mäns lika rättigheter och möjligheter samt att förebygga och motverka diskriminering, främlingsfientlighet och rasism.

Integrationsprocesserna är ömsesidiga i den bemärkelsen att alla är delaktiga och medansvariga i dem och alla måste bidra. Integration är inte endast en fråga om och för invandrare. I ett samhälle med etnisk och kulturell mångfald kompletterar människor varandra och bidrar ömsesidigt med sin kompetens och livserfarenhet så att den potential som finns i mångfalden kan frigöras och komma till användning. Segregation, självvald eller påtvingad, är därför lika lite önskvärd som påtvingad assimilation.

Integrationsprocesserna är ständigt pågående. Hur de fortlöper och utvecklar sig beror på ett stort antal samverkande faktorer. Den enskilda individens egna förutsättningar, önskemål och ambitioner liksom möjligheterna till egen försörjning spelar en stor roll. Lika viktigt är

emellertid att samhället präglas av öppenhet, respekt och tolerans och att majoritetssamhällets institutioner utvecklas med utgångspunkt i mångfalden i samhället.

En följd av att riksdagen antog förslagen i den integrationspolitiska propositionen var att en ny myndighet, Integrationsverket, inrättades den 1 juni 1998. Verket har ett övergripande ansvar för att integrationspolitiska mål och synsätt får genomslag på olika samhällsområden.

Under 1998 och 1999 beslutade regeringen, mot bakgrund av inriktningen och målen för integrationspolitiken, om olika åtgärder för att få ett integrationsperspektiv att genomsyra utformningen och genomförandet av den allmänna politiken. Exempelvis har verksförordningen (1995:1322) och förordningen (1986:856) om de statliga myndigheternas ansvar för invandrare m.fl. ändrats i detta syfte. Ändringarna innebär bl.a. att myndigheter fortlöpande skall beakta samhällets etniska och kulturella mångfald när verksamheten utformas och när den bedrivs.

Minoritetspolitiken

Målet för minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Sveriges nationella minoriteter är samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Minoritetsspråken är samiska, finska, mäenkieli (tornedalsfinska), romani chib och jiddisch.

Historiskt har många människor fått lida på grund av sin minoritetstillhörighet och det förekommer fortfarande diskriminering av dessa grupper. Att ge skydd mot diskriminering och värna om mänskliga rättigheter är grundläggande för minoritetspolitiken. Det är inte minst viktigt att öka kunskapen om Sveriges nationella minoriteter, om deras kultur och språk på alla nivåer i samhället. Här har bl.a. skolan en betydelsefull roll. Skolans läroplaner (Lpo 94 och Lpf 94) har ändrats så att det framgår att kunskap skall ges om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Också vid revidering av skolans kursplaner har de nationella minoriteterna och minoritetsspråken uppmärksammats.

Ökad kunskap bör på sikt leda till mer positiva attityder och därmed kunna minska förekomsten av diskriminering.

Inom minoritetspolitiken är inflytande för de nationella minoriteterna av stor betydelse. Olika åtgärder har därför vidtagits för att stödja minoriteternas möjligheter till inflytande. Bland annat har särskilda medel har också tilldelats organisationer som företräder nationella minoriteter för att öka deras möjligheter till inflytande i frågor som berör dem.

Minoritetspolitiken är ett nytt politikområde och det finns behov av att utveckla verksamheten. För att kunna se vilka ytterligare åtgärder som bör vidtas kommer det nuvarande arbetet att följas upp och utvärderas.

Det finns en lång tradition av särskilda insatser mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering i Sverige. I det följande redovisas närmare ett antal av de särskilda större satsningar som initierats av regeringen eller Regeringskansliet under de senaste tio åren. Det kan noteras att frågan om homofobi och diskriminering på grund av sexuell läggning inte givits något större utrymme inom ramen för dessa satsningar.

Det kan också noteras att många av de olika mer isolerade insatser som hittills gjorts mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering inte utvärderats eller följts upp i tillräcklig utsträckning. En viktig uppgift i det fortsatta arbetet på området är därför att utveckla metoderna för att bättre ta tillvara tidigare erfarenheter. Just detta är för övrigt en viktig del av bakgrunden till regeringens arbete med denna skrivelse, och inte minst då den avslutande handlingsplanen.

Regeringsuppdraget 1992 till fyra statliga myndigheter

Våren 1992 gav regeringen i uppdrag till Statens invandrarverk, Ungdomsstyrelsen, Statens kulturråd och Skolverket att i samråd vidta särskilda åtgärder för att motverka främlingsfientlighet och rasism. Regeringsuppdraget kom att förlängas två gånger och omfattade tre budgetår.

Uppdraget hade två klart uttalade syften. Det långsiktiga syftet var att förebygga etniska motsättningar i samhället och direkt eller indirekt påverka ungdomars normer, attityder och förhållningssätt till invandring, invandrare och olika etniska grupper. Det kortsiktiga syftet var att påverka de redan existerande främlingsfientliga stämningarna och förhållningssätten, främst hos ungdomar.

Arbetet innebar bl.a. att olika typer av praktiskt arbete för goda etniska relationer initierades, gavs stöd och dokumenterades. De fyra myndigheterna konstaterade i sin slutredovisning av uppdraget bl.a. att det är svårt att påverka ungdomar med enbart information och kunskap samt att den känslomässiga dimensionen måste beaktas när det handlar om främlingsfientliga attityder. Man framhöll också vikten av långsiktighet i arbetet och, när det gäller skolan, att situationen på den enskilda skolan måste vara utgångspunkt. Ungdomsstyrelsen framhöll särskilt att rasism och främlingsfientlighet inte är ett specifikt ungdomsproblem.

Ungdom mot rasism - alla olika alla lika

På initiativ av Europarådet bedrevs i medlemsstaterna under åren 1994–1996 en ungdomskampanj mot främlingsfientlighet och rasism under devisen ”Ungdom mot rasism – alla olika alla lika”. Ursprungligen var den svenska kampanjen organiserad som en arbetsgrupp inom Civildepartementet, men den ombildades senare till en kommitté med en mer fristående ställning.

Kommittén arbetade på bred front och involverade bl.a. frivilligorganisationer, berörda myndigheter, företag samt kända ungdoms-

profiler. Uppgifterna var framför allt inriktade på opinionsbildning och på att uppmuntra ungdomar till lokala aktiviteter.

Kampanjen lämnade två mer bestående resultat.

För det första etablerades en grupp stora privata och offentliga arbetsgivare som senare med statligt stöd etablerade Sverige 2000-institutet som arbetade med att främja mångfald i arbetslivet. Institutet hade en konsultativ roll i förhållande till medlemsorganisationerna i fråga om åtgärder för ökad mångfald. Institutet arbetade också med opinionsbildning i olika former. Sverige 2000-institutet upphörde den 1 december 2000. Vissa delar av verksamheten bedrivs dock vidare i annan form.

För det andra övergick det nätverk av lokala ungdomsgrupper som kommittén hade byggt upp i den ideella organisationen "Ungdom mot rasism". Ungdom mot rasism, som är en partipolitiskt och religiöst obunden organisation, verkar fortfarande i dag genom aktiva lokala grupper på ett drygt tiotal orter i landet. Organisationen arbetar med opinionsbildning, föreläsningar, aktioner, utbildningar m.m.

Nationella samordningskommittén för Europaåret mot rasism

I samband med det av Europeiska rådet utropade "Europaåret mot rasism 1997" inrättades i Sverige en nationell samordningskommitté vars uppdrag var att initiera, leda och samordna de svenska aktiviteterna under Europaåret. Syftet var enligt kommitténs direktiv att på "bredast möjliga sätt förebygga och motverka rasism, främlingsfientlighet och antisemitism samt verka för goda relationer mellan människor med olika etnisk bakgrund och för att den etniska mångfalden, som är en självklar och ständigt närvarande del av det svenska samhället, skall respekteras i det dagliga livet".

Kommittén skulle arbeta med bl.a. opinionsbildning, främjande av lokala aktiviteter, främjande av nya arbetsformer och förhållningssätt samt åtgärder för att uppmuntra företag, folkrörelser, myndigheter och kommuner att överväga och ta ställning till hur man bör förhålla sig till och agera i det mångkulturella samhället. Uppdraget skiljde sig från ett traditionellt kommittéuppdrag genom att det i allt väsentligt var inriktat på konkreta aktiviteter av olika slag.

En lång rad aktiviteter genomfördes också inom ramen för kommitténs arbete. I många involverades andra aktörer i förhoppning om att de skulle leva vidare efter det att kommittén slutfört sitt arbete. Bland annat kan följande aktiviteter och initiativ nämnas:

- Studiematerial för skolan och material för arbetsplatser om arbete för ökad mångfald togs fram.
- Lokala rådslag mot rasism – "Pow-Wow" – genomfördes i samarbete med Ungdom mot rasism på över tjugo skolor från norr till söder i landet.
- Tillsammans med SABO genomfördes ett antal projekt i syfte att bryta segregationen och skapa lokalt engagemang mot främlingsfientlighet i miljonprogramsområden.
- Projekt för att motverka rasism och främja integration genomfördes inom några olika specialidrottsförbund inom ramen för Riksidrottsförbundets satsning "Starta vågen".

- På initiativ av kommittén instiftade Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet en stipendiefond som ger journalister möjlighet att öka sina kunskaper om invandrares och minoriteters villkor.
- Med stöd av kommittén inrättades, knuten till Röda Korsets ungdomsförbund, en ”Quick Response-funktion” för fakta- och informationsspridning till medier och opinionsbildare. Quick Response verkar ännu i dag.

Kommittén hade inte något uttryckligt uppdrag att lämna förslag men lämnade ändå en rad sådana i sitt betänkande *acceptera!* (SOU 1998:99). Förslagen rörde såväl lagstiftning, regeringens styrning av sina myndigheter, arbetsmarknaden, utbildningsväsendet, bostadspolitiken och massmedia samt åtgärder för att komma till rätta med den s.k. vardagsdiskrimineringen. Vissa av kommitténs aktiviteter dokumenterades närmare i antologin *Har rasismen tagit slut nu?* (SOU 1998:100).

Arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld

I januari 1996 inrättades en arbetsgrupp inom Regeringskansliet med uppgift att föreslå åtgärder för att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt motiverat våld. I april 1998 lämnade arbetsgruppen rapporten *Rasistiskt våld* (Ds 1998:35) till regeringen.

Arbetsgruppens bedömning var att det inte förelåg några egentliga brister i de legala förutsättningarna för att bekämpa rasistisk och främlingsfientlig brottslighet. Däremot menade gruppen att det brast i lagtillämpningen och att det här borde ställas högre krav på rättsväsendet. Arbetsgruppen underströk vikten av ett enhetligt och tydligt förhållnings sätt från rättsväsendets sida och såg ett behov av ökad kunskap om existerande lagstiftning, den kontext i vilken brott av det aktuella slaget begås, ideologin bakom brotten, homosexuellas utsatthet, rasistiska organisationer, rasistisk musik m.m.

Arbetsgruppen menade att polisen som ”första instans” hade en nyckelroll. Brister i polisens hantering går i princip inte att kompensera i ett senare skede av rättsprocessen. Av stor betydelse är också fördjupad samverkan, i synnerhet mellan polis och åklagare. Arbetsgruppen underströk också vikten av en kontinuerlig uppföljning av åtgärder som vidtas.

Folkhälsoinstitutets rapport ”Vad hände sen?”

Folkhälsoinstitutet har sedan 1992 ett ansvar att bl.a. följa utvecklingen av de homosexuellas situation i samhället vad gäller förekomst av diskriminering.

Mot bakgrund härav gjorde Folkhälsoinstitutet 1997 en uppföljning av vilka åtgärder olika myndigheter hade vidtagit för att förverkliga intentionerna i regeringens proposition *De homosexuellas situation i samhället* (prop. 1986/87:124) att motverka kvarvarande diskriminering av homosexuella. Syftet var också att aktualisera frågan om homosexuellas

situation samt hur olika myndigheter kunde medverka till att förbättra den.

Uppföljningen resulterade i rapporten *Vad hände sen?* (Folkhälsoinstitutet, Rapport 1997:28). I rapporten konstaterades att det inom skolområdet pågick många aktiviteter och att det blivit allt vanligare förekommande med information om homosexualitet. Samtidigt framhöll man dock att frågan om homosexualitet i skolan oftast konkret togs upp genom att en person från Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) kom till skolan och att det fortfarande var så att det ytterst var den enskilde lärarens eller skolledarens engagemang som avgjorde vilken utbildning eleverna fick om homosexualitet.

På högskoleområdet och inom forskningen kunde man däremot inte spåra några större förbättringar när det gällde i vad mån homosexuella situation uppmärksammades, trots att mycket skett vad gällde attityder till homo- respektive bisexualitet.

Inom kulturpolitiken menade Folkhälsoinstitutet att en tidigare positiv syn hos Statens Kulturråd i fråga om att lyfta fram homosexuella situation delvis förändrats, vilket inneburit att få konkreta aktiviteter genomförts sedan riksdagsbeslutet 1987.

Folkhälsoinstitutet menade också att homosexuella ungdomars utanförskap var en mycket angelägen fråga och att dittills vidtagna åtgärder, fränsett inom skolområdet, knappast haft någon större omfattning.

Levande historia

Bakgrund

I partiledardebatten i riksdagen i juni 1997 utlovade statsminister Göran Persson att samtliga hem där det finns barn i skolåldern skulle erbjudas ”information om vad som hände under andra världskriget, om den mänskossyn som låg bakom förintelsen av judarna”. Det skulle inte enbart ses som en historiektion, inte enbart som ett samtal om det som var, utan framför allt som en påminnelse om att om vi inte håller diskussionen och debatten levande kan det hända igen.

Bakgrunden var bl.a. rapporten *Utsatthet för etniskt och politiskt relaterat hot m m, spridning av rasistiskt och antirasistisk propaganda samt attityder till demokrati m m bland skolelever* (1997) från CEIFO och BRÅ. Med i bilden fanns bl.a. också det växande våldet mot homosexuella samt det ökade antalet nynazistiska demonstrationer och konserter.

Initiativet utvecklades till informationssatsningen Levande historia, som syftade till att sprida kunskap om Förintelsen under andra världskriget samt att med utgångspunkt i Förintelsen skapa diskussion kring frågor om tolerans, demokrati, medmänsklighet och människors lika värde. Projektet delades in i fyra delar: Politiska manifestationer, information till föräldrar och ”allmänhet”, insatser riktade mot skolan samt insatser för att stödja högre utbildning och forskning. Nedan redovisas delar av den verksamhet som bedrivits.

En rad politiska manifestationer har genomförts. Bland annat arrangerades minnesstunder i riksdagen under januari åren 1998–2001 för att hedra minnet av de personer som mördades under Förintelsen. På kvällen den 27 januari 1998 bjöd regeringen in till en minneskonsert i Berwaldhallen. Kommunförbundet och Landstingsförbundet uppmanade kommunerna och landstingen att genomföra manifestationer vid första fullmäktigemötet 1998. Samtliga partiledare i Riksdagen medverkade på olika sätt i arbetet.

Föräldrar och allmänhet

Utgångspunkten för Levande historia var att alla vuxna i det svenska samhället har ett ansvar för att föra minnet av Förintelsen vidare. Det är inte bara skolans ansvar, utan även föräldrar och andra vuxna måste sprida demokratiska värderingar och kunskap vidare.

I februari 1998 publicerades boken ”...om detta må ni berätta...”. Genom fakta, ögonvittnesskildringar, historiska dokument och ett rikt bildmaterial ger boken en bild av Förintelsen under andra världskriget. Många enskilda personers öden lyfts fram, personer vars liv uttraderades under Förintelsen. Boken erbjöds till drygt 700 000 familjer med barn i grundskolan. Över en miljon exemplar har hittills distribuerats, förutom direkt till privatpersoner också via bl.a. bibliotek, medborgarkontor och bokhandeln. Boken finns översatt till flera språk. Den finns också som talkasset, i punktskrift och i teckenspråksversion.

För att bemöta den rasistiska och antisemitiska propaganda som sprids på Internet öppnade Levande historia i januari 1998 en hemsida med information kring Förintelsen. När hemsidan startades var den en av ganska få på nätet med utförligare information på svenska om Förintelsen.

I samarbete med Riksförbundet Hem och Skola utarbetades under våren 1998 ett material, ”Valet är ditt”, som skulle kunna användas vid möten med föräldrar till barn i årskurs 4–6.

Skolan

Skolorna har erbjudits boken ”...om detta må ni berätta...”. Många skolor har utnyttjat erbjudandet och beställt boken.

Flera satsningar på att använda film som redskap i arbetet har gjorts. Bland annat har en tipskatalog med urval av filmer, litteratur, pedagogiskt material, hemsidor och organisationer eller föreläsare med anknytning till Förintelsen producerats och skickades ut till samtliga skolor samt olika organisationer och föreningar under våren 1998. Tipskatalogen har tagits fram i samarbete med Skolverket, Lärarnas Riksförbund och Lärarförbundet.

Levande historia har sedan våren 1998 också erbjudit lärare och lärarstuderande att delta i endagsseminarier om Förintelsen och samhällets värdegrund. Seminarier har genomförts på över tjugo orter i landet från norr till söder. De lärare som deltagit i seminarierna har även getts möjlighet att delta i ett påbyggnadsseminarium.

Regeringen har bistått med resurser till Uppsala universitet för att upprätta ett nationellt kunskapscentrum för forskning och undervisningen om Förintelsen och folkmord (jfr avsnitt 4.7, Forskning).

Regeringen har också givit medel till CEIFO och BRÅ för att genomföra och slutföra en rad forskningsprojekt som rör nazism och rasism. Ett exempel är stödet till ett antal s.k. ortsstudier, i vilka olika kommuner som haft problem med rasistiska och främlingsfientliga strömningar kartlades och analyserades. Bland de kommuner som studerats är Klippan, Bjuv, Karlskrona och Trollhättan.

Internationellt samarbete

Levande historias internationella samarbete kring Förintelsen startade på initiativ av statsminister Göran Persson vintern 1998. I maj 1998 arrangerades en internationell konferens om utbildning och information om Förintelsen, "The Stockholm meeting on the Holocaust". I samband med konferensen bildade Sverige tillsammans med USA och Storbritannien en aktionsgrupp; *Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research*. Task Force strävar efter att samordna ett internationellt arbete kring utbildning, forskning och minneshållande av Förintelsen. Särskilda samarbetsprojekt med länder utanför Task Force-kretsen har etablerats. Som ett led i det internationella samarbetet har den svenska regeringen arrangerat konferenser under rubriken *Stockholms Internationella Forum*.

Stockholms Internationella Forum

Konferensen *Stockholms Internationella Forum om Förintelsen* ägde rum i januari 2000. Statsministern hade inbjudit regeringskolleger, experter, forskare och representanter för överlevande. Avsikten med konferensen var att bidra till att föra minnet av Förintelsen vidare och stödja utbildning och forskning om detta mörka kapitel i 1900-talets historia. Därmed fanns också en förhoppning om att vi ska stå bättre rustade att bekämpa rasism, antisemitism och intolerans i dagens samhälle.

Det centrala budskapet från konferensens slutdeklaration löd: "Nazisternas förbrytelser får aldrig glömmas – det internationella samfundet har ett gemensamt ansvar för att bekämpa alla typer av idéer och handlingar som kan leda till nya katastrofer och folkmord."

En uppföljande konferens, *Stockholms Internationella Forum: I kamp mot intolerans*, arrangerades den 29–30 januari 2001. Regeringsrepresentanter för ett femtiotal länder deltog. Med Stockholms Internationella Forum 2001 ville den svenska regeringen rikta uppmärksamheten på ett av vår tids mest allvarliga problem: de politiska strömningar som tar sig uttryck i fientlighet mot religiösa och etniska minoriteter, invandrare, flyktingar och homosexuella, liksom i angrepp på det demokratiska systemet och dess företrädare.

Syftet var att låta representanter för olika regeringar, forskare och berörda yrkesgrupper utbyta erfarenheter kring och identifiera effektiva

strategier mot antidemokratiska budskap och handlingar. Bättre kunskap om problemen och ett ökat samarbete – lokalt, nationellt och internationellt – är nödvändigt för att demokratierna skall stå starka i kampen mot intolerans. Skr. 2000/01:59

Övrigt

En särskild arbetsgrupp har på regeringens uppdrag arbetat med att kartlägga förutsättningarna för inrättandet av en svensk minnesdag för Förintelsen. Den 17 maj 2000 överlämnade arbetsgruppen en slutrapport. Enligt förslaget skall den 27 januari vara "Förintelsens minnesdag – för människovärde och demokrati".

Hösten 1999 startade Sveriges studieförbund i samarbete med Levande historia en riksomfattande folkbildningskampanj kallad Då och Nu. Syftet med satsningen var att sprida kunskap om det som hände under 1930-talet och 1940-talet, och samtidigt belysa skeenden i Sverige och världen i dag. Bakom Då och Nu står en rad folkbildningsorganisationer.

Många av dem som överlevde nazisternas läger och barn till dem gör en viktig insats genom att berätta om sina erfarenheter i skolor och i andra sammanhang. Detta arbete har regeringen stött. Regeringen har också bidragit till ett minnesmonument i Stockholm över Förintelsens offer. Initiativet kom ursprungligen från Föreningen Förintelsens Överlevande.

Under 1997–2000 har Levande historia genomfört en rad olika seminarier och konferenser där för ämnet relevanta frågor har belysts. Härvid har man bl.a. samarbetat med Svenska Kommittén Mot Antisemitism och Romernas riksförbund.

Kommittén Forum för Levande historia

Mot bakgrund av informationsprojektet Levande historia beslutade regeringen i oktober 1999 att tillsätta en kommitté med uppgift att utreda etablerandet av ett Forum för Levande historia (se vidare avsnitt 4.10)

4.3 Lagstiftning och pågående utredningar

4.3.1 Nationell lagstiftning

Grundlagarna

I 1 kap. 2 § regeringsformen slås fast att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet, liksom att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas. I 2 kap. 15 § regeringsformen stadgas att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon medborgare miss-

gynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör en minoritet. Vidare stadgas i 2 kap. 22 § första stycket 7 regeringsformen att utlänning här i riket är likställd med svenska medborgare i fråga om skydd mot missgynnande på grund av ras, hudfärg eller etniskt ursprung.

Enligt 2 kap. 23 § regeringsformen får lag eller annan föreskrift inte heller meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (jfr avsnitt 2.1).

Rätten att ge ut och sprida tryckta skrifter och att i dem uttrycka tankar och åsikter regleras i tryckfrihetsförordningen, medan motsvarande frihet att yttra sig i vissa andra närmare angivna medier såsom ljudradio, television, filmer och videogram, regleras i yttrandefrihetsgrundlagen. I 7 kap. 4 § 11 tryckfrihetsförordningen finns en motsvarande brottsbeskrivning som i brottsbalkens bestämmelse om hets mot folkgrupp. Genom en hänvisning i 5 kap. 1 § yttrandefrihetsgrundlagen gäller motsvarande straffansvar för gärningar som begås i ett radioprogram, en film eller en ljudupptagning.

Straffbestämmelser

Utöver dessa grundläggande bestämmelser finns ett flertal straffstadganden i brottsbalken som direkt eller indirekt tar sikte på handlingar eller yttringar som är rasistiska eller diskriminerande på något annat sätt.

Hets mot folkgrupp (16 kap. 8 § brottsbalken)

Bestämmelsen om hets mot folkgrupp är central i den svenska lagstiftningen mot rasistiska och främlingsfientliga yttringar. Den brottsliga gärningen består i att någon i uttalande eller annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse.

Straffet är fängelse i högst två år. I ringa fall är straffet böter. Hets mot folkgrupp är straffbart även när gärningen begås genom tryckta skrifter, filmer, ljudupptagningar och andra sådana medier som omfattas av tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Bestämmelsen om hets mot folkgrupp gäller också när gärningen begås på Internet, t.ex. genom en hemsida.

Bestämmelsen om hets mot folkgrupp innebär att det är otillåtet att annat än inom den helt privata sfären sprida yttranden som uttrycker hot eller missaktning mot en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer med anspelning på sådan grund som anges ovan. Också spridning inom en förening eller en annan avgränsad grupp är straffbelagd. Bestämmelsen omfattar inte bara muntlig och skriftlig framställning utan även t.ex. framställning i bild eller åtbörder.

Högsta domstolen slog i en dom 1996 fast att bärande av symboler som kan förknippas med nazisternas förföljelse av judar och andra folkgrupper före och under andra världskriget kan utgöra hets mot folkgrupp.

Efter Högsta domstolens dom har flera fällande domar för hets mot folkgrupp meddelats för bärande av exempelvis hakkors samt för s.k. Hitlerhälsningar och Sieg Heil-rop.

Skr. 2000/01:59

Olaga diskriminering (16 kap. 9 § brottsbalken)

Den brottsliga gärningen består i att någon i näringsverksamhet eller vid anordnandet av allmän sammankomst eller offentlig tillställning diskriminerar annan på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller homosexuell läggning. Bestämmelsen gäller också den som är anställd i allmän tjänst eller innehar ett allmänt uppdrag. Straffet är böter eller fängelse i högst ett år.

Att det inte är tillåtet att missgynna en person ur en viss folkgrupp med hänvisning till att åtgärden ytterst antas vara till fördel för gruppen i fråga får anses klargjort i rättsfallet NJA 1985 s. 226. En företrädare för ett kommunalt bostadsbolag dömdes för olaga diskriminering sedan han nekat att hyra ut en lägenhet i ett visst bostadsområde till en person på grund av dennes etniska ursprung med motiveringen att han ville motverka segregation och verka för ett allsidig boende.

En del av de få fällande domar som finns avseende brottet olaga diskriminering har gällt de traditionella kläder som många kvinnor av finsk-zigenskt härkomst bär. I rättsfallet NJA 1999 s. 556 hade ett varuhus i brottsförebyggande syfte ställt upp ett förbud för personer klädda i vida, långa och tunga kjolar att komma in i varuhuset. Såväl hovrätten som Högsta domstolen uttalade att det av de tilltalade uppställda tillträdesförbudet utformats på det sättet att det praktiskt taget uteslutande och generellt kommit att rikta sig mot kvinnor av finsk-zigenskt härkomst. Högsta domstolen har i ett tidigare avgörande från 1976 fört ett liknande resonemang (NJA 1976 s. 489).

Förolämpning (5 kap. 3 § brottsbalken)

Den brottsliga gärningen består i att genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller annat skymfligt beteende smäda annan, t.ex. med anspelning på ras eller etniskt ursprung eller homosexuell läggning. Straffet är böter eller, om brottet är grovt, böter eller fängelse i högst sex månader.

Ärekränkingsbrott får normalt åtalas endast av målsäganden. Enligt 5 kap. 5 § första stycket 3 och 4 brottsbalken gäller dock särskilda åtalsregler i fråga om förolämpning med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller homosexuell läggning.

Att t.ex. kalla en person "jävla svartskalle" har av Högsta domstolen bedömts som förolämpning.

Förolämpning är straffbart även när gärningen begås genom sådana medier som omfattas av tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Bestämmelsen om förolämpning gäller också när gärningen begås på Internet, t.ex. genom en hemsida.

Den brottsliga gärningen består i att muntligen inför en menighet eller folksamling, i skrift som sprids eller i annat meddelande till allmänheten uppmana eller annars försöka förleda till t.ex. brottslig gärning. Straffet för uppvigling är böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, fängelse i högst fyra år. I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

Uppvigling är straffbart även när gärningen begås genom tryckta skrifter, filmer, ljudupptagningar och andra sådana medier som omfattas av tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Bestämmelsen om uppvigling gäller också när gärningen begås på Internet, t.ex. genom en hemsida.

Olovlig kårverksamhet (18 kap. 4 § brottsbalken)

I fråga om sammanslutningar som måste anses vara avsedda att utgöra eller med hänsyn till sin beskaffenhet och det ändamål för vilket de är bildade lätt kan utvecklas till ett sådant maktmedel som militär trupp eller polisstyrka och som inte med vederbörligt tillstånd förstärker försvaret eller ordningsmakten, finns en särskild bestämmelse om straffansvar. Enligt 18 kap. 4 § brottsbalken döms den som bildar eller deltar i en sådan sammanslutning eller som för en sådan sammanslutning tar befattning med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning, upplåter lokal eller mark för dess verksamhet eller understödjer den med pengar eller på annat sätt, för olovlig kårverksamhet till böter eller fängelse i högst två år.

Förledande av ungdom (16 kap. 12 § brottsbalken)

Den som bland barn eller ungdom sprider skrift, bild eller teknisk upptagning som genom sitt innehåll kan verka förråande eller annars medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, döms för förledande av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader. Denna bestämmelse kan sedan den 1 januari 1999, utan hinder av bestämmelserna i yttrandefrihetsgrundlagen, tillämpas också på fall där t.ex. rasistisk propaganda på cd-skivor har spridits till ungdomar.

Exempel på andra straffbestämmelser som kan bli tillämpliga

Det finns i brottsbalken även andra straffbestämmelser som, utan att speciellt avse beteenden av rasistisk eller liknande karaktär, kan användas för att skydda enskilda mot övergrepp och kränkningar med rasistiska eller liknande förtecken. Som exempel kan nämnas bestämmelserna om misshandel (3 kap. 5 § brottsbalken), olaga hot (4 kap. 5 brottsbalken), ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken) och skadegörelse (12 kap. 1 § brottsbalken).

Vid bedömningen av ett brotts straffvärde skall enligt gällande lagstiftning *motivet till brottet* alltid vägas in. När motivet för brottet har varit att kränka en person eller en grupp av personer på grund av ras,

hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet skall det ses som en försvårande omständighet när straffet bestäms (29 kap. 2 § 7 brottsbalken). Med annan liknande omständighet avses främst sexuell läggning. Bestämmelsen infördes den 1 juli 1994 i syfte att skärpa synen på rasistisk och liknande brottslighet.

Reglerna om förberedelse, stämpling och medverkan till brott kan bli tillämpliga vid flera personers deltagande i brottslighet som sker i organiserad form.

Lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor

Den 1 maj 1998 trädde lagen om ansvar för elektroniska anslagstavlor i kraft. Med elektronisk anslagstavla avses i lagen en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden. I lagen slås fast att den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla i rimlig omfattning skall ha uppsikt över en sådan tjänst. En tillhandahållare av en elektronisk anslagstavla är vidare skyldig att lämna användare av tjänsten viss information och att ta bort vissa slag av meddelanden, bl.a. sådana som utgör hets mot folkgrupp. Den som inte lämnar föreskriven information eller underlåter att ta bort vissa meddelanden kan bli straffad med böter eller fängelse i högst två år. Datorer och annan utrustning som använts vid brott mot lagen kan i vissa fall förverkas.

Lagarna om diskriminering i arbetslivet

Den 1 maj 1999 trädde tre nya diskrimineringslagar i kraft:

- lagen (1999:130) om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet (som ersatte den tidigare gällande lagen mot etnisk diskriminering från 1994),
- lagen (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning, och
- lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder.

Definitioner

Med etnisk tillhörighet avses att någon tillhör en grupp av personer som har samma ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Med sexuell läggning avses homosexuell, bisexuell och heterosexuell läggning. Med funktionshinder avses varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå.

Omfattningen

Lagarna gäller på hela arbetsmarknaden och avser alla kategorier arbetstagare liksom även arbetssökande. Lagarna omfattar förbud mot direkt och indirekt diskriminering. Förbudet mot diskriminering av arbets-

sökande omfattar hela rekryteringsförfarandet och gäller oavsett om det fattas ett anställningsbeslut. Förbuden omfattar också arbetsgivarens beslut om befordran, utbildning för befordran, tillämpning av löne- eller andra anställningsvillkor, arbetsledningsbeslut och beslut om uppsägning, avskedande, permittering eller annan ingripande åtgärd. Förbudet mot direkt diskriminering gäller också arbetsgivarens skyldighet att vidta skäliga åtgärder för funktionshindrade.

En arbetstagare eller arbets sökande behöver inte visa att arbetsgivaren har haft en diskriminerande avsikt med en viss åtgärd. Om en arbetstagare eller arbets sökande kan visa att arbetsgivaren behandlat honom eller henne mindre förmånligt än arbetsgivaren skulle ha behandlat andra personer med annan etnisk tillhörighet, utan funktionshinder respektive med annan sexuell läggning finns det anledning att anta att diskriminering förekommit. Bevisbördan går då över på arbetsgivaren, som måste förklara vad som ligger bakom behandlingen.

Repressalier och trakasserier

En arbetsgivare får inte utsätta en arbetstagare för repressalier på grund av att arbetstagaren anmält arbetsgivaren för diskriminering enligt någon av lagarna.

En arbetsgivare som får veta att en arbetstagare anser sig ha blivit utsatt för trakasserier är skyldig att utreda omständigheterna kring trakasserier och vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra fortsatta trakasserier. Med trakasserier avses uppträdande i arbetslivet som kränker en arbetstagares integritet och som har samband med arbetstagarens etniska tillhörighet, funktionshinder eller sexuella läggning. För att arbetsgivarens skyldighet att vidta åtgärder ska inträda krävs att arbetsgivaren har kännedom om trakasserier. Sådan kännedom får arbetsgivaren främst genom den utsatte själv, men även den lokala fackliga organisationen kan agera för att informera arbetsgivaren.

Påföljder

Skadestånd och ogiltighet är de rättsliga påföljderna vid en överträdelse av diskrimineringsförbuden. En arbetsgivare som överträder diskrimineringsförbuden är skyldig att utge allmänt skadestånd. Om en arbetsgivare diskriminerar en redan anställd person är arbetsgivaren i de flesta situationerna också skyldig att utge ekonomiskt skadestånd.

Tillsyn

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) och Nämnden mot diskriminering ska se till att lagen om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet följs. För lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder gäller motsvarande Handikappombudsmannen, medan det i fråga om lagen om förbud mot diskrimine-

ring på grund av sexuell läggning är Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) som utövar tillsyn. Skr. 2000/01:59

Tvister

Det är i första hand den fackliga organisationen som har rätt att driva anmälningar om diskriminering. Om organisation inte för talan eller om anmälaren inte är medlem i någon organisation får DO, Handikappombudsmannen eller HomO föra anmälarens talan.

Aktiva åtgärder

Arbetsgivaren är skyldig att bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja etnisk mångfald i arbetslivet. Med etnisk mångfald i arbetslivet menas i lagen lika rättigheter och lika möjligheter i fråga om arbete, anställningsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet oavsett etnisk tillhörighet. Arbetsgivaren skall bl.a. verka för att personer med olika etnisk tillhörighet ges möjlighet att söka lediga anställningar. Arbetsgivaren bör samverka med de fackliga organisationerna vid planeringen och genomförandet av de aktiva åtgärderna.

DO har rätt att vid vite förelägga en arbetsgivare att lämna uppgifter för att DO skall kunna bedöma om arbetsgivaren följer lagen. Vidare kan DO hos Nämnden mot diskriminering begära ett vitesföreläggande för en arbetsgivare att fullgöra sina skyldigheter att vidta aktiva åtgärder.

De fackliga organisationerna har nyligen fått motsvarande befogenheter om DO väljer att inte göra någon vitesframställan.

Motsvarande skyldighet att vidta aktiva åtgärder föreligger inte såvitt avser funktionshinder eller sexuell läggning.

4.3.2 Pågående lagstiftningsarbeten

Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet, m.m.

Regeringen tillsatte i augusti 1998 en parlamentarisk kommitté (Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet, m.m. – Ju 1998:04) med uppgift att utreda frågan om straffansvar för deltagande i organisationer som sysslar med brottslig verksamhet. Kommittén fick också i uppdrag att överväga om bestämmelsen om hets mot folkgrupp är tillräcklig för att hindra rasistiska organisationer från att verka samt att ta upp frågan om att straffbelägga hets mot homosexuella och överväga ett nytt förbud mot politiska uniformer. Bakgrunden till uppdraget var bl.a. vissa rasistiska grupperings verksamhet.

Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet, m.m. avlämnade sitt slutbetänkande *Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella, m.m. – straffansvarets räckvidd* (SOU 2000:88) i oktober 2000.

Kommitténs majoritet ansåg att övervägande skäl talar för att det inte bör ske någon utvidgning av det kriminaliserade området när det gäller deltagande i eller stöd till sammanslutningar där det förekommer brottslighet. Majoriteten föreslog i stället en utvidgning av bestämmelsen i 29 kap. 2 § 6 brottsbalken. Såsom en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet skall alltså beaktas att ett brott utgjort ett led i en brottslig verksamhet som varit särskilt noggrant planlagd eller bedrivits i stor omfattning. Det skall dock, enligt kommitténs förslag, inte längre krävas att den tilltalade har spelat en betydande roll i verksamheten.

Kommittén såg inte anledning att utvidga tillämpningsområdet för brottet *hets mot folkgrupp*, men föreslog vissa ändringar i bestämmelsen. Kommittén föreslog också en särskild ny straffskala – fängelse i lägst sex månader och högst fyra år – för grova brott. Dessutom föreslog kommittén straffansvar för förberedelse och stämpling till hets mot folkgrupp som är att bedöma som grovt brott. Kommittén föreslog också ett nytt brott – *hets mot homosexuella*. Brottet begås genom att man på samma sätt kränker homosexuella i stället för en befolkningsgrupp.

Vidare föreslog kommittén att en särskild straffskala – med böter eller fängelse i högst sex månader – skall införas för grovt förargelseväckande beteende. Syftet med förslaget är att göra klart att vissa typer av beteenden på allmän plats i princip alltid skall vara straffbara, även om gärningen inte kan bedömas som hets mot folkgrupp.

Kommittén föreslår också att *straffskärpningsbestämmelsen i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken* skall förtydligas så att motivet att kränka en person eller en befolkningsgrupp på grund av homosexuell läggning uttryckligen anges såsom försvårande.

Förslagen remissbehandlas för närvarande varefter de skall beredas vidare inom Justitiedepartementet med inriktning på en proposition under senhösten 2001.

Mediegrundlagsutredningen

Preskriptionstiden, dvs. den tid efter brottet inom vilken åtal måste vara väckt, för yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp på en cd-skiva är ett år från det att skivan lämnades ut för spridning till allmänheten.

Mediegrundlagsutredningen har i uppdrag att bl.a. analysera och ta ställning till om preskriptionstiderna för tryckfrihets- respektive yttrandefrihetsbrotten bör förlängas (dir. 1999:8). I uppdraget finns också en del andra moment som kan få betydelse för framtida möjligheter att bekämpa rasism i grundlagsskyddade medier. Utredningen skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 mars 2001.

1999 års diskrimineringsutredning

Regeringen beslutade i juni 1999 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av bestämmelsen om olaga diskriminering. I uppdraget ingår också att göra en analys av rättsväsendets tillämpning av bestämmelsen (dir. 1999:10). Utredningen har antagit namnet 1999 års diskrimineringsutredning.

Utredaren skall ta ställning till om lagstiftningen om olaga diskriminering har en lämplig omfattning och utformning för att kunna utgöra ett effektivt medel mot diskriminering. Utredaren skall också ta upp frågan om termen ras, använd om människor, i lagstiftningen och göra en analys av i vilken utsträckning det är möjligt och lämpligt att utmönstra termen ur olika bestämmelser. Därutöver ingår i utredarens uppdrag att utreda ett förbud mot diskriminering av funktionshindrade och att behandla frågan om användningen av termen sexuell läggning.

Mot bakgrund av att regeringen avser att ge utredningen som har till uppgift att genomföra EG:s diskrimineringsdirektiv (jfr nedan) i uppdrag att studera möjligheterna till en generell lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet samhällsområden och diskrimineringsgrunder (jfr avsnitt 5.3.1), kommer inom kort 1999 års diskrimineringsutrednings uppdrag att begränsas i vissa delar.

Utredningen för att genomföra EG:s diskrimineringsdirektiv

I december 2000 beslutade regeringen att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att föreslå hur rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung och rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet skall genomföras i Sverige och lämna de förslag till författningsändringar och andra åtgärder som utredningen kan ge anledning till (dir. 2000:106).

Ett genomförande av direktiven innebär att svensk lagstiftning kan behöva justeras eller ändras. På flera punkter innehåller direktiven dessutom bestämmelser som helt eller delvis saknar motsvarighet i svensk rätt. Det gäller bl.a. skydd mot diskriminering på grund av ålder.

Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 februari 2002, utom i vissa delar som skall redovisas senast den 1 juli 2002.

Likabehandling i högskolan

Inom Utbildningsdepartementet har nyligen upprättats en departementspromemoria *Åtgärder mot diskriminering i högskolan* (Ds 2000:72), i vilken föreslås en lag om likabehandling i högskolan som skall ha till ändamål att främja lika rättigheter och att motverka diskriminering i högskolan på grund av könstillhörighet, etnisk tillhörighet, sexuell läggning och funktionshinder. Högskoleverket skall utöva tillsyn över lagens efterlevnad. Skadestånd och ogiltighet är de rättsliga påföljderna vid en överträdelse av diskrimineringsförbudet. Promemorian remissbehandlas för närvarande.

Passfoton

Sekretess gäller för uppgifter om enskildas personliga förhållanden i Rikspolisstyrelsens centrala passregister, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående lider men om upp-

gifterna röjs. I syfte att stärka skyddet för den enskilde vad gäller utlämnandet av passfoton har inom Justitiedepartementet upprättats en departementspromemoria, *Sekretessen för passfoton m.m.* (Ds 2000:57). Där föreslås det att sekretessen för fotografier i det centrala passregistret och liknande register skärps. Sekretess skall gälla för fotografier om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om fotografiet lämnas ut. Kravet på en särskild anledning tas alltså bort. Promemorian remissbehandlas för närvarande.

Ett starkt vägande skäl för sekretess torde föreligga om man av någon anledning råkar veta att en extremorganisation ligger bakom begäran.

Kriminalvårdens rätt att behandla personuppgifter

Flera händelser under senare tid visar att det förekommer att anstaltstiden av vissa grupper har utnyttjats för att bilda och upprätthålla kriminella nätverk. Det har framför allt handlat om kriminella motorcykelgäng och nazistiska grupper. Det är därför nödvändigt att kriminalvården utvecklar sina arbetsmetoder och använder modern teknik för att höja förmågan att kartlägga och analysera kunskapen om de intagna.

I departementspromemorian *Behandling av personuppgifter inom kriminalvården* (Ds 2000:50) föreslås en ny lag om behandling av personuppgifter inom kriminalvården. Ett syfte med förslaget är att öka kriminalvårdens möjligheter att samla in, bearbeta och analysera tillgänglig information om de intagna för att förhindra att anstaltstiden utnyttjas för att bilda och upprätthålla kriminella nätverk. Promemorian bereds för närvarande i Justitiedepartementet och en proposition kommer att lämnas till riksdagen under våren 2001.

Brottsofferutredningen

Brottsofferutredningen har i sitt betänkande *Brottsoffer vad har gjorts? Vad bör göras?* (SOU 1998:40) föreslagit en rad olika åtgärder för att förbättra skyddet och omhändertagandet av brottsoffer. Betänkandet bereds för närvarande inom Justitiedepartementet och en proposition kommer att lämnas till riksdagen under våren 2001.

Antidiskrimineringsklausuler

I maj 1999 fick den parlamentariska upphandlingskommittén genom tilläggsdirektiv (dir. 1999:34) bl.a. i uppdrag att analysera möjligheterna för den offentliga sektorn att ta in s.k. antidiskrimineringsklausuler i upphandlingsavtal. Senast den 1 mars 2001 skall utredningen lämna sitt slutbetänkande.

Insatser för ökad kunskap

Regeringen har i budgetpropositionen för år 2001 anfört att brott med rasistiska eller främlingsfientliga, antisemitiska och homofobiska inslag skall förebyggas och bemötas med kraftfulla åtgärder.

Ett sätt att motverka sådana brott och minimera de skador de ger upphov till är att säkerställa att de som arbetar inom rättsväsendet har god kunskap såväl om grunden för rasism eller främlingsfientlighet, antisemitism och homofobi som om situationen för de grupper som utsätts för sådana brott. Den kunskapen kan också motverka de fördomar som kan finnas om grupper som utsätts för sådana brott. En förbättrad grundutbildning och ökad fortbildning i dessa frågor bör kunna medverka till en ökad samverkan mellan rättsväsendets myndigheter, och även förbättra metodutvecklingen för att förebygga och bekämpa denna brottslighet.

Samtliga myndigheter inom rättsväsendet har under år 2000 haft i uppdrag att upprätta en strategi för att säkerställa att personalen har god kunskap om grunden för brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag och om situationen för de grupper som utsätts för de brotten.

BRÅ har haft ett särskilt uppdrag att medverka till att säkerställa att rättsväsendets personal har sådan kunskap och att samordna insatserna med övriga myndigheter inom rättsväsendet. För det fortsatta arbetet har en gemensam arbetsgrupp bildats med representanter från BRÅ, Riksåklagaren, Ekobrottsmyndigheten, Rättsmedicinalverket, kriminalvården, Domstolsverket, Brottsoffermyndigheten och Rikspolisstyrelsen inklusive SÄPO för utbyte av erfarenheter och för att planera gemensamma aktiviteter.

Polisen

Generellt kan man märka en skärpt attityd från polisens sida vid rasistiska manifestationer av olika slag. Detta torde bl.a. ha att göra med att rättspraxis har skapat nya förutsättningar för polisen att ingripa och att polisen successivt har utvecklat sina strategier och metoder. Vidare har det inom polisen, på såväl central som lokal nivå, vidtagits åtgärder för att komma till rätta med de brister som kan finnas. Det handlar bl.a. om utbildningsinsatser av olika slag och om en uppföljning från Rikspolisstyrelsens sida av polismyndigheternas behandling av ärenden med rasistiska inslag.

I juni 2000 presenterade Rikspolisstyrelsen en strategi för polisens arbete med frågor som har anknytning till rasism och främlingsfientlighet samt homofobiska brott. Syftet är att de polisanställda skall ha god kunskap om grunden för denna typ av brott och om situationen för de grupper som utsätts för dem. Strategin definierar några nyckelområden där polisväsendet behöver vidta åtgärder. Det betonas också att en fram-

gångsrik brottsbekämpning inom området förutsätter ett system av heltäckande åtgärder på både central och lokal nivå.

Rikspolisstyrelsen har också gett polismyndigheterna direktiv för hanteringen av brott med aktuella motiv. I sina reviderade planeringsförutsättningar för 2001–2003 anför Rikspolisstyrelsen att det inom området rasistiska, främlingsfientliga, antisemitiska och homofobiska brott är angeläget att polismyndigheterna organiserar arbetet och skapar rutiner som gör att sådana brott kan upptäckas redan när brottsanmälan tas upp. Alla brott där det kan finnas sådana motiv skall tas fram och behandlas med förtur.

Särskilt om Säkerhetspolisen

Till Säkerhetspolisens (SÄPO) uppgifter hör bl.a. att inhämta information om organisationer, grupper eller individer som ägnar sig åt rasism och främlingsfientlighet samt samhällsfarliga brottsliga nätverk med kontakter i de högerextremistiska sammanslutningarna. SÄPO inhämtar information från bl.a. nationella och internationella polis- och tullmyndigheter, utländska säkerhetstjänster, Internet samt från tidskrifter. SÄPO svarar för bearbetning och analys samt delgivning till berörda polismyndigheter och Rikskriminalpolisen.

Författningsskyddsroteln vid SÄPO är sedan ett antal år huvudsakligen inriktad på att kartlägga och bekämpa högerextrema grupperingar. De senaste årens händelser har av naturliga skäl motiverat en ytterligare intensifiering av kampen mot brottslighet förknippad med högerextremism.

SÄPO kartlägger också sedan 1993 brott med rasistiska, främlingsfientliga, antisemitiska och homofobiska inslag och ger sedan 1994 årligen ut en rapport som innehåller brottsstatistik för hela landet inom det aktuella området. I denna redovisas uppgifter avseende brottslighet som förorsakas av olika slags ideologiska motiv.

SÄPO har ägnat särskild uppmärksamhet åt vitmakt-rörelsens rasistiska och antisemitiska propagandaspridning, som i stor utsträckning sker via Internet och musiken. SÄPO har varit huvudsamordnare för ett nu avslutat projekt med den öppna polisen om de högerextrema gruppernas konsertverksamhet. Projektets erfarenheter har utmynnat i en rapport som givits ut av Rikspolisstyrelsen, *Förslag till åtgärder vid särskilda händelser med rasistiska inslag*, RPS Rapport 1998:1.

SÄPO medverkar vid de förundersökningar angående tryckfrihets- respektive yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp i vilka Justitiekanslern är ensam förundersökningsledare och åklagare.

Polishögskolan

Grundutbildningen på Polishögskolan har reformerats och etiska frågeställningar liksom internationella och etniskt relaterade frågor har givits större utrymme. I sammanhanget kan också nämnas att Rikspolisstyrelsen aktivt, och med framgång, arbetat för att öka andelen studenter med invandrarbakgrund på Polishögskolan.

Åklagarväsendet har under senare år vidtagit flera åtgärder för att mer effektivt kunna bekämpa brott med rasistiska eller främlingsfientliga inslag samt olaga diskriminering.

I verksamhetsplanen för 1998 ålade Riksåklagaren åklagarmyndigheterna att utveckla metoderna för att utreda brottslighet där motivet till en gärning kan vara grundat på rasism och främlingsfientlighet.

Riksåklagaren har tagit initiativ till undersökningar av hur bekämpningen av olaga diskriminering kan förbättras. Åklagarmyndigheten i Stockholm har till Riksåklagaren redovisat ett uppdrag att utreda vissa frågor när det gäller brottsutredningar om olaga diskriminering. Sådana uppdrag har nu också getts till de övriga åklagarmyndigheterna.

Härutöver skall åklagarmyndigheterna i sina årsrapporter till Riksåklagaren redovisa vilka åtgärder som har vidtagits för att rasistiska motiv för brottet skall uppmärksammas under hela brottmålsprocessen.

Riksåklagaren har under senare år fört upp flera mål om rasistisk och främlingsfientlig brottslighet till Högsta domstolen för att påverka rättsutvecklingen på området.

Vid många åklagarkammare finns i dag direktiv för utredning av brott med rasistiska inslag och de flesta åklagarkammare har utsett särskilda åklagare för att handlägga sådana ärenden. Åklagarväsendet har också en tydlig ambition att höja åklagarkompetensen när det gäller aktuell brottslighet. De berörda åklagarna skall genomgå en omfattande utbildning. Möjligheterna till fortlöpande uppföljning och vidareutbildning skall förbättras genom en förstärkt samordning av de operativa insatserna.

Riksåklagaren lade i december 1999 fram en omfattande och konkret handlingsplan som skall vara ledande för åklagarväsendets samlade fortsatta insatser mot rasistisk och främlingsfientlig brottslighet. Bland annat skall alla brott där det kan finnas ett rasistiskt eller främlingsfientligt motiv tas fram och behandlas med förtur. Dessa brott skall hanteras av särskilda åklagare. Utredningsmetoderna skall förbättras liksom samordningen av insatserna inom myndigheten och mellan berörda myndigheter. Åklagare och polis skall arbeta i nära samverkan.

Justitiekanslern

Justitiekanslern (JK) är ensam åklagare i mål som rör tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott. Endast JK kan inleda förundersökning och väcka åtal i sådana ärenden och endast JK och domstol kan besluta om tvångsmedel, som t.ex. beslag. JK har dock sedan den 1 januari 1999 fått utökade möjligheter att delegera sina åklagarbefogenheter till allmän åklagare.

Regeringen har i regleringsbrevet för JK uppdragit åt denne att återrapportera åtgärder inom tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden med särskild redovisning av åtgärder med anledning av brott med bl.a. rasistiska inslag.

I oktober 1998 gjordes ett större beslag av videogram och cd-skivor i Helsingborg. Åtalet som följde omfattar 57 punkter och är det största åtalet för yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp i Sverige. Målet är ännu inte slutligen avgjort i domstol.

1998 och 1999 väcktes flera åtal för hets mot folkgrupp som begåtts genom tryckta skrifter, videofilmer respektive en hemsida på Internet. Ett av dessa har lett till fällande dom medan övriga mål ännu inte har slutbehandlats av domstol.

Domstolsväsendet

Domstolsverket har i juni 2000, på regeringens uppdrag, redovisat en strategi för att se till att personalen har god kunskap om såväl grunden för rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska yttringar som om situationen för de grupper som utsätts för sådana brott.

Domstolsverket har gjort bedömningen att utbildningsinsatser för personal inom domstolsväsendet är nödvändiga beträffande följande områden:

1. Rasistiska grupperingar; deras organisation, strategier och symboler m.m.
2. Domstolarnas möten med och attityder till etnisk och kulturell mångfald.
3. Domstolarnas möten med dem som utsatts för brott som har rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag.
4. Straffrätten och påföljdspraxis vad avser sådan typ av brottslighet.

Vad avser punkterna 2 och 4 genomför Domstolsverket redan i dag utbildningsinsatser. När det gäller punkterna 1 och 3 måste extern expertis anlitas för kommande utbildningsinsatser och Domstolsverket avser här att samverka med övriga myndigheter inom rättsväsendet i enlighet med den utbildningsstrategi som redovisats till regeringen av BRÅ.

Kriminalvården

Sedan några år tillbaka ingår frågor om invandring och integration liksom om etnisk mångfald i både den grundläggande kriminalvårdsutbildningen och i utbildningen av arbetsledare. Rasism och främlingsfientlighet tas också upp i anställningsintervjuer och i utvärderingar.

Kriminalvårdsstyrelsen fick i regleringsbrevet för år 2001 i uppdrag att säkerställa att personalen inom kriminalvården har kunskap om grunden för brott med rasistiska, främlingsfientliga och homofobiska inslag och om situationen för de grupper som utsätts för dem.

För att kunna bedriva ett effektivt arbete för att påverka de intagna att inte återfalla i brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag fordras en väl genomtänkt handlingsplan och en tydlig ansvarsfördelning för hur den skall genomföras. Kriminalvårdsstyrelsen har därför också i regleringsbrevet fått uppdraget att utforma en strategi för att motverka rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska tendenser hos de intagna.

Brottsförebyggande rådet

En av Brottsförebyggande rådets (BRÅ) huvuduppgifter är att ta fram och sprida kunskap som kan utgöra underlag för åtgärder. BRÅ följer

kontinuerligt utvecklingen av anmälda fall respektive domar rörande hets mot folkgrupp och olaga diskriminering.

BRÅ har som en av sina uppgifter att bidra till kvalificerad utbildning för personal inom rättsväsendet. Den specialkunskap som finns inom BRÅ när det gäller rasism och främlingsfientlighet utnyttjas bl.a. i utbildningen på Polishögskolan och på den årliga studiedag för rättsväsendet som BRÅ arrangerar. BRÅ:s forskning på området bidrar också till att utveckla kunskapen som sedan sprids till personer inom rättsväsendet.

I forsknings- och utvecklingsarbetet följs bl.a. utvecklingen vad gäller rasistiska och antisemitiska organisationer och rörelser i landet och en rapport om vitmakt-musik har publicerats. Ett projekt som syftar till att kartlägga organiserade rasisters brottslighet pågår för närvarande.

Brottsoffermyndigheten

Brottsoffermyndigheten har en central funktion när det gäller stödet till dem som drabbas av brott. Brottsoffermyndigheten lägger stor vikt vid att personalen skall ha god kunskap om grunden för brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag. Av den kunskapsstrategi som Brottsoffermyndigheten har redovisat, på uppdrag av regeringen, framgår att myndigheten strävar efter att markera denna inställning såväl internt som i utåtriktad verksamhet. Många av de konferenser Brottsoffermyndigheten har arrangerat under senare tid har tagit upp frågor kring rasism och främlingsfientlighet.

Vid fördelningen av medel från brottsofferfonden prioriterar Brottsoffermyndigheten sedan 1999 bland annat projekt som rör brott med rasistiska inslag. Från 2000 utökades prioriteringen till att gälla också brott med främlingsfientliga eller homofobiska inslag. Brottsoffermyndigheten gör särskilda informationsinsatser för att öka antalet ansökningar som rör sådana projekt.

Brottsoffermyndigheten har under 2000 inlett ett samarbete med DO och Integrationsverket, bl.a. för att öka kunskapen om invandrare som brottsoffer.

Brottsoffermyndigheten bedrev i samarbete med DO och Integrationsverket under 2000 ett ettårigt projekt i Örebro län. Projektet syftade till att öka kunskapen om det svenska rättsväsendet hos personer med utländsk härkomst samt att öka kunskapen om etnisk och kulturell mångfald hos personal inom rättsväsendet. Inom ramen för detta projekt har bl.a. ett tjugotal personer under hösten genomgått en vittnesstödsutbildning.

Den del av regeringens uppdrag till Integrationsverket som syftar till att stimulera till åtgärder för att öka kunskapen bland personer som kommer i kontakt med offer för brott med rasistiska eller främlingsfientliga inslag kommer att genomföras av Brottsoffermyndigheten. Arbetet kommer att ske i samverkan med Brottsofferjourernas riksförbund.

Brottsoffermyndigheten bevakar inkomna brottsskadeärenden utifrån ämnesområden och en av myndighetens jurister har ansvar för att bevaka ärenden med rasistiska, främlingsfientliga eller diskriminerande inslag.

4.5.1 Ombudsmän

Den 1 maj 1999 trädde lagarna om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av etnisk tillhörighet, sexuell läggning och funktionshinder i kraft.

Tillsynen och efterlevnaden av lagarna ligger på tre ombudsmän, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO), Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) respektive Handikappombudsmannen. HomO inrättades i samband med att den nya lagstiftningen trädde i kraft och är världens första ombudsman i sitt slag.

DO och HomO

DO och HomO skall enligt lagarna mot diskriminering i arbetslivet samt lagen (1999:131) om Ombudsmannen mot etnisk diskriminering och förordningen (1999:170) med instruktion för Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning verka för att diskriminering inte förekommer i arbetslivet eller på andra områden av samhällslivet.

Lagarna mot diskriminering i arbetslivet har gett ombudsmännen bättre förutsättningar att förebygga och motverka diskriminering inom arbetslivet. För DO:s del har det också inneburit att antalet anmälningar mot etnisk diskriminering i arbetslivet ökat kraftigt. Anmälningarna har tredubblats sedan 1997.

För att lagarna skall få genomslag i samhället måste DO och HomO kunna bedriva en omfattande tillsyns-, opinions-, informations- och utbildningsverksamhet. DO:s anslag har därför förstärkts med fyra miljoner kronor fr.o.m. 2001. Vad gäller HomO:s anslag har det av samma skäl i det närmaste fyrdubblats sedan inrättandet av myndigheten 1999.

DO och HomO har genom de ökade anslagen fått bättre förutsättningar att utreda de enskilda ärendena samt ökade möjligheter att sprida kunskap bland arbetsgivare och fackföreningar om de krav som lagarna om diskriminering i arbetslivet på grund av etnisk tillhörighet och sexuell läggning ställer.

Eftersom lagen (1999:131) om Ombudsmannen mot etnisk diskriminering och förordningen (1999:170) med instruktion för Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning inte innehåller något sanktionerat diskrimineringsförbud på områden utanför arbetslivet är DO:s och HomO:s insatser i enskilda fall inskränkta till rådgivning till den enskilde om vilka andra möjligheter som finns att tillgå, undersökning av förhållandena och överläggningar med olika parter.

Förbud mot diskriminering utanför arbetslivet som är förenade med sanktioner finns i den straffrättsliga bestämmelsen om olaga diskriminering. Anmälningar om olaga diskriminering hanteras av polis och åklagare. Det material som DO och HomO samlar in om olaga diskriminering används bl.a. som underlag för deras överläggningar med branschorgani-

sationer och rättsväsendets myndigheter. DO och HomO medverkar också i olika seminarier som rättsväsendet anordnar. Skr. 2000/01:59

Sammanfattningsvis är DO:s och HomO:s uppgifter följande:

- utreda och driva anmälningar om diskriminering på grund av etnisk tillhörighet och sexuell läggning inom arbetslivet till Arbetsdomstolen,
- genom råd och på annat sätt medverka till att den som utsatts för diskriminering kan ta till vara sina rättigheter,
- genom överläggningar med myndigheter, företag och organisationer samt genom opinionsbildning, information och på annat sätt ta initiativ till åtgärder mot diskriminering,
- föreslå regeringen författningsändringar och andra åtgärder som kan motverka diskriminering.

Handikappombudsmannen

Handikappombudsmannens uppdrag är att bevaka funktionshindrades rättigheter och intresse. Utgångspunkt för arbetet är FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder och FN:s konvention om mänskliga rättigheter.

Handikappombudsmannen skall se till att lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder följs. Under år 2000 fick Handikappombudsmannen 53 anmälningar om diskriminering i arbetslivet. Anmälningarna var från både arbetssökande och arbetstagare och gällde såväl privata och offentliga arbetsgivare som ideella organisationer.

Handikappombudsmannen skall vidare regelbundet utvärdera de åtgärder som vidtas för att förverkliga FN:s standardregler. Handikappombudsmannen har i flera rapporter följt upp hur reglerna tillämpas i Sverige och påtalat de brister som finns och föreslagit olika åtgärder.

Den 1 januari 2001 inrättades vid Handikappombudsmannen ett nationellt center med uppgift att vara rådgivande organ i frågor om tillgänglighet.

4.5.2 Integrationsverket

Integrationsverket är central förvaltningsmyndighet för integrationsfrågor med ett övergripande ansvar för att integrationspolitiska mål och synsätt får genomslag på olika samhällsområden. En viktig uppgift för myndigheten är att följa samhällsutvecklingen och öka kunskapen om tillståndet och utvecklingen inom olika samhällsområden. En rapport om detta skall varje år lämnas till regeringen för att eventuella brister skall kunna åtgärdas.

Integrationsverket skall också främja lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund samt förebygga och motverka rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering. För den senare verksamheten fördelar verket stöd till lokala utvecklingsprojekt samt följer upp och redovisar framgångsrika strategier för sådant arbete.

Verket har omfattande kontakter med andra myndigheter, kommuner, organisationer och andra aktörer i sin verksamhet.

Under de kommande åren skall Integrationsverket bl.a. prioritera åtgärder mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering. Detta gäller inte minst mot bakgrund av att regeringen våren 2000 gav verket ett antal uppdrag som ett första steg i handlingsplanen mot rasism m.m. Uppdragen, som redovisas nedan, gavs i syfte att öka förutsättningarna för ett brett, kontinuerligt och långsiktigt arbete mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering i hela samhället.

Nationell kunskapsbank

Integrationsverket har fått i uppdrag av regeringen att bygga upp en nationell kunskapsbank om arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering. Denna skall innehålla information om olika metoder för och erfarenheter av arbete mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering samt kunskap om nationellt arbete inom olika samhällssektorer och på olika nivåer, men också motsvarande information som kan inhämtas beträffande arbetet i andra länder. Integrationsverket skall också finna former för att sprida och på annat sätt göra samlad kunskap tillgänglig.

Uppbyggnaden skall göras successivt med prioritering av de samhällsområden där behovet bedöms vara störst. En utvärdering av verksamheten skall ske 2002.

Samråd och dialog

Kampen mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering är en angelägenhet för alla. För att det fortsatta arbetet mot sådana företeelser skall bli framgångsrikt bör erfarenheter och kunskaper som finns hos de människor som redan är engagerade på området tas tillvara.

Integrationsverket har därför fått i uppdrag att föra en dialog med organisationer, kommuner och andra aktörer som är verksamma inom området. Dialogen kan bidra till att ge regeringen underlag för fortsatta överväganden om behov av ytterligare insatser mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering.

Rådgivande och stödjande verksamhet

Många kommuner har känt en stor osäkerhet om vilka åtgärder som bör vidtas då problem med rasistiska och främlingsfientliga tendenser uppkommer på lokal nivå. De har därvid framhållit behovet av en instans dit de kan vända sig för att få råd och stöd. Integrationsverket har därför fått i uppdrag att tillsammans med Svenska Kommunförbundet utveckla en rådgivande och stödjande verksamhet för kommuner och andra som har behov av stöd i arbetet med att bekämpa rasism och främlingsfientlighet.

Ett brett samråd skall genomföras med kommuner och andra lokala aktörer för att kartlägga vilken omfattning och inriktning en sådan verksamhet bör ha. Under hösten 2000 har Integrationsverket och Svenska

Åtgärder mot etnisk diskriminering

Integrationsverket skall i samverkan med DO genomföra informations- och utbildningsinsatser för att öka kunskapen hos personer i nyckelfunktioner om såväl mekanismerna bakom etnisk diskriminering som de gällande reglerna på området. Det kan t.ex. handla om företrädare för olika myndigheter och branschorganisationer samt näringsidkare.

Kunskapsnivån i samhället är generellt sett låg när det gäller frågor om diskriminering. Det råder en utbredd okunnighet i stora delar av samhället, i såväl privat som offentlig verksamhet, om vad diskriminering är, vilka uttryck den kan ta sig samt vilka motiv som kan ligga bakom den. Detta framgår inte minst av en undersökning som Sifo gjorde på uppdrag av DO och Integrationsverket och som presenterades hösten 2000.

Undersökningen visar bl.a. att bara 54 procent av näringsidkarna eller de verksamhetsansvariga på företag i olika utvalda branscher uppger sig känna till vad straffbestämmelsen om olaga diskriminering innebär. Av de 312 fackklubbordförandena eller andra fackliga representanter som ingick i undersökningen visste endast 31 procent vad lagen om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet innebär. Kunskapsundersökningen kommer att genomföras på nytt hösten 2001.

Brottsoffer

Integrationsverket har vidare fått i uppdrag att tillsammans med Brottsoffermyndigheten stimulera till åtgärder för att öka kunskapen bland personer som kommer i kontakt med offer för brott med rasistiska och främlingsfientliga inslag.

Uppföljning

Integrationsverkets uppgift att följa och utvärdera samhällsutvecklingen ur ett integrationspolitiskt perspektiv och att främja lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund innebär bl.a. att verket skall ha en god överblick av det arbete som bedrivs för att förebygga och motverka rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering.

Integrationsverket skall återkommande rapportera till regeringen om vad som framkommer vid uppföljningen. Inte minst kommer arbetet med att bygga upp en nationell kunskapsbank samt det samråd och den dialog som sker med bl.a. organisationer att ge verket en god överblick och kunskap om de insatser som sker. Det är angeläget att regeringen kontinuerligt får rapporter om utvecklingen, vilka kan utgöra underlag för bedömningar av behovet av ytterligare insatser mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering.

Folkhälsoinstitutet gavs 1992 ett särskilt regeringsuppdrag angående homosexuellas situation (uppdraget låg tidigare på Socialstyrelsen). En utgångspunkt var att det förekom en dold, ibland omedveten, oacceptabel behandling av homosexuella.

Uppdraget omfattade följande:

- att ansvara för en övergripande samordning av insatser för de homosexuella,
- att följa utvecklingen av de homosexuellas situation, bl.a. vad gäller eventuell förekomst av diskriminering och i sådana fall överväga på vilket sätt diskriminering kan motverkas,
- att vidta egna och följa andra myndigheters informationsinsatser samt följa forskning om homosexualitet och homosexuellas förhållanden,
- att återkommande lämna regeringen rapporter över sin verksamhet.

Regeringen har nyligen låtit en organisationskommitté se över Folkhälsoinstitutets verksamhet. Kommitténs förslag har remissbehandlats och är under beredning inom Regeringskansliet. I detta sammanhang kommer även uppdraget avseende homosexuellas situation att ses över. Regeringen arbetar med inriktning på en proposition under våren 2001.

4.6 Förskoleverksamheten, skolbarnomsorgen, skolan och vuxenutbildningen

4.6.1 Skolans styrning m.m.

Det offentliga skolväsendet är en nationell angelägenhet med riksgiltiga mål, men det är kommunerna som ansvarar för fördelningen av resurser och för genomförande. Riksdagen beslutar om skollagen, de nationella målen för skolan och riktlinjer för innehållet i läroplanerna och grundskolans kursplaner. Regeringen fastställer läroplaner för de olika skolformerna och ger också vissa anvisningar för utformningen av gymnasieskolans kursplaner. Kommunerna är huvudmän för skolan och ansvarar för att verksamheten genomförs inom de fastlagda ramarna, dvs. enligt nationella mål och riktlinjer. Varje kommun är skyldig att upprätta en skolplan. I den skall det framgå vilka åtgärder som kommunen tänker vidta för att uppnå målen för skolan och hur resultaten skall utvärderas.

Kommunerna har stor frihet att organisera sitt skolväsende, men i t.ex. läroplanerna finns det bestämmelser som riktar sig direkt till skolans personal. Rektorer har det övergripande ansvaret. De är, tillsammans med lärarna och annan skolpersonal, skyldiga att arbeta aktivt för att nå de riksgiltiga målen. Läroplanernas och kursplanernas mål skall konkretiseras till undervisningsmål och följas upp. På varje skola skall det därför finnas en arbetsplan.

Av skollagen (1985:1100) framgår att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde samt respekt för vår gemensamma miljö. Skollagen skärptes och förtydligades 1998. Alla i skolan skall nu aktivt motverka alla former av kränkande behandling som mobbning och rasistiska beteenden. Skollagens allmänna föreskrifter gäller även kommunal utbildning för vuxna.

Även av läroplanerna – Läroplan för förskolan (Lpfö 98) och Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) – framgår att de värden som skall gestaltas och förmedlas är människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta.

Alla som arbetar i skolan skall:

- medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor även utanför den närmaste gruppen,
- bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor, aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper,
- visa respekt för den enskilda individen, och
- i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningsätt.

De grundläggande värdena är desamma i 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) som gäller för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda.

4.6.2 Värdegrunden och skolans ansvar

Rektorerna har det övergripande ansvaret för skolornas verksamhet. Deras särskilda ansvar skärptes 1998 i den reviderade läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Rektorerna har nu ansvar för att upprätta, genomföra, följa upp och utvärdera skolans handlingsprogram för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling bland elever och anställda.

Statens skolverks kvalitetsgranskning 1999 visade att majoriteten av de 83 granskade skolorna hade upprättat ett handlingsprogram mot mobbning. I Skolverkets egeninitierade tillsyn granskades nio kommuners grundskolor med en särskild fördjupning mot mobbning och annan kränkande behandling. Samtliga skolor utom en hade ett handlingsprogram. Några skolor hade dock inte med i sina program hur kränkande behandling skall förebyggas och rasistiska beteenden motverkas.

Sedan den 1 november 1997 skall skolor och kommuner upprätta kvalitetsredovisningar. De skall innehålla en bedömning i vilken mån man nått upp till uppsatta mål, t.ex. när det gäller kränkande behandling. Kvalitetsredovisningarna skall också beskriva vilka åtgärder som behöver vidtas om man inte klarat att nå målen. Under 1998 och 1999 var det få

kommuner som kunde uppvisa kvalitetsredovisningar. Det har skett en positiv utveckling under år 2000. Men fortfarande har 66 kommuner av 289 inte kunnat ange när de kan visa upp en kvalitetsredovisning. Skr. 2000/01:59

4.6.3 Värdegrundsåret och Värdegrundsprojektet

Skolministern proklamerade 1999 som ett värdegrundsår för att lyfta fram värdegrundsfrågorna i förskolans och skolans arbete och få igång en debatt och diskussion om skolans uppdrag. Bakgrunden var bl.a. den alltför ensidiga fokuseringen på betygsfrågor och ämneskunskaper. Många undersökningar och utvärderingar visade att det fanns stora brister när det gällde värdegrunden. Att förmedla och förankra grundläggande demokratiska värderingar och att främja lärande och personlig utveckling, är inte två separata verksamheter som kan särskiljas.

Ett värdegrundsprojekt initierades inom Utbildningsdepartementet. Projektet, som verkade under perioden 1 februari 1999 - 31 mars 2000, hade i uppdrag att stödja och stimulera det lokala arbetet att omsätta värdegrunden i praktisk handling genom olika målgruppsanpassade insatser. Projektets målgrupper var främst barn och ungdomar samt lärare, annan skolpersonal, rektorer, föräldrar och kommunpolitiker.

Barns och ungdomars betydelse för arbetet med värdegrunden i skolan skulle belysas och lyftas fram. Deras syn på och erfarenheter av undervisning om samlevnad och relationer utifrån ett makt- och genusperspektiv skulle särskilt beaktas. Till Värdegrundsprojektet knöts därför ett ungdomsråd. Rådet bestod av 10 gymnasieungdomar från tio olika kommuner.

Värdegrundsprojektet samverkade med ett 40-tal nationella myndigheter och organisationer och hade en hemsida som fick omkring 70 000 besökare. För att nå ut till föräldrar och andra vuxna utanför skolan producerades faktablad på 12 olika språk. Tre nationella konferenser anordnades som samlade drygt 2000 deltagare. Inom ramen för projektet utarbetades också flera olika pedagogiska diskussionsmaterial och forskningsrapporter som gavs bred spridning.

I boken *"Värdegrunds boken – om samtal för demokrati i skolan"* (2000) lyfts frågor fram om skolans demokratiska uppdrag och förutsättningarna för dessa. Ett budskap i boken är att barn- och ungdomsperspektivet måste stärkas. I boken slås också fast att värdegrunden i grunden handlar om etiska och moraliska förhållningssätt och att den pedagogiska makt som skolan och lärarna har medvetet måste användas för att bryta sociala och kulturella barriärer och traditionella köns-
mönster.

En annan viktig diskussion som förs i boken är hur olika samhällstraditioner påverkar tolkningen av värdegrunden. Skolan skall inte vara värdeneutral, utan klargöra värdegrunden och toleransgränserna. Principen om alla människors lika värde är ett demokratiskt värde som inte kan tolkas bort. I medmänskliga relationer skall inte någon skillnad i fråga om människovärdet göras och de ståndpunkter som strider mot detta – som nazism, rasism, sexism och förhållande av våld – skall aktivt synliggöras och bekämpas. Ett område som pekas ut i boken som

särskilt viktigt att arbeta vidare med är att utveckla skolan som mångkulturell mötesplats, där värdegrunden inkluderar istället för exkluderar barn och ungdomar av olika härkomst. Skolan måste organiseras så att möjlighet till samtal och möten ges för att främja goda sociala relationer och därmed motverka kränkande behandling. Boken ligger nu på Regeringskansliets hemsida.

4.6.4 Statens skolverk och myndighetens regeringsuppdrag

Skolverket är sektorsmyndighet för förskoleverksamheten, skolbarnomsorgen, skolan och vuxenutbildningen. Skolverkets huvuduppgifter är uppföljning, utvärdering, tillsyn, utveckling och kvalitetsarbete samt forskning. Myndigheten skall med olika medel bidra till att de nationella målen och riktlinjerna förverkligas.

Skolverket fick i regleringsbrevet för 2000 i uppdrag att ta fram en långsiktig, strategisk planering för verkets arbete med grundläggande demokratiska värden. Strategin skulle särskilt beakta frågan om barns och ungdomars hälsa och vara skolformsövergripande. Former för samverkan med andra myndigheter och intressenter skulle också belysas.

Uppdraget redovisades i november 2000. Strategin skall fungera som planeringsunderlag för Skolverket och vägleda och styra myndighetens arbete inom värdegrunds- och hälsoområdet. Skolverkets strategi bygger bl.a. på det arbete som gjordes inom Utbildningsdepartementets Värdegrundsprojekt.

Utgångspunkterna i Skolverkets utvecklingsstrategi korresponderar med läroplanernas mål och riktlinjer och ligger i linje med internationella konventioner och deklARATIONER om alla barns och ungas rättigheter, såsom FN:s barnkonvention. Vikten av bl.a. kunskap och kompetens samt långsiktighet och ett främjandeperspektiv lyfts fram.

Vissa arbetsområden pekas ut som särskilt viktiga att utveckla som bl.a.:

- Stöd för och stimulans av kompetensutveckling – generella och riktade insatser. (Exempel på generella insatser är ökad dialog med lärarutbildningarna, nationella och lokala konferenser och seminarier.)
- Stöd till lokalt kvalitetsarbete om värdegrunden.
- Samverkan med myndigheter och organisationer. En samrådsgrupp startades under våren 2000 på nationell nivå. Även på regional nivå skall samverkan med externa aktörer utökas.

Regeringen uppdrog 1999 åt Skolverket att stödja och stimulera undervisningen i nutidshistoria och att granska hur undervisningen bedrivs. Uppdraget omfattade det obligatoriska skolväsendet, gymnasieskolan samt fristående grund- och gymnasieskolor. Uppdraget redovisades i augusti 2000.

Skolverket betonar i redovisningen *Undervisningen i 1900-talets historia* historieämnets syfte att utveckla elevernas kritiska tänkande och analytiska betraktelsesätt. Eleverna kan mycket om nazism och om Förintelsen. Materialet *Levande historia* har tagits emot positivt och an-

vänds i stor omfattning. Enligt lärarnas bedömning är dock elevernas kunskaper ringa om andra totalitära regimer och övergrepp mot demokrati och mänskliga rättigheter. En förklaring är att tillgången på intressväckande och starkt engagerande material saknas. Läroböckerna speglar också denna brist.

Det lärarna särskilt påtalar är att idéerna bakom och framväxten av totalitära system måste lyftas fram – föraktet för den enskilda individen, fördomarnas betydelse och människors likgiltighet inför möjliga val – och relateras till demokratin och dess spelregler. Verklighetsanknytning, genom t.ex. museibesök och möten med särskilda personer i undervisningen, befäster elevernas kunskap, skapar förståelse samt ökar deras empatiska förmåga.

Av skolbesök och seminarier som genomfördes inom ramen för regeringsuppdraget framgick att elevernas syn på principen om allas människors lika värde har förändrats och att ett globalt perspektiv på solidaritet och jämlikhet till stor del har försvunnit. Bristande respekt för kvinnor och de uttryck detta tar sig är ytterligare exempel. Skillnaden mellan att känna till de demokratiska spelreglerna och att dela och tillämpa demokratiska värden är stor.

Regeringsuppdraget har lett till olika följdaktiviteter från Skolverkets sida. Bland annat har verkets redovisning distribuerats till skolor och kommuner över hela landet.

Under värdegrundsåret 1999 har nya kursplaner för grundskolan och våren 2000 för gymnasieskolan tagits fram i historia och samhällskunskap. Dessa ämnen är viktiga för skolans arbete med värdegrundsfrågorna och för att utveckla elevernas förmåga att tänka kritiskt. I de nya kursplanerna för såväl grund- som gymnasieskolan har demokrati och demokratifrågorna som allmänt förhållningssätt och som inslag i samhällsorienterande studier betonats. Nutiden betonas som en viktig del. Även etniska, religiösa och politiska förföljelser ingår i studierna.

Skolverket arbetar också med att utveckla material i syfte att stödja lärare som vill mäta elevernas färdigheter att diskutera, lyssna, argumentera och deras kunskaper om demokratins spelregler, medansvar etc.

4.6.5 Pågående översyner

Regeringen tillkallade 1999 en parlamentarisk sammansatt kommitté, Skollagskommittén, för att göra en översyn av skollagsstiftningen.

Kommittén skall enligt direktiven bl.a. göra en översyn, och vid behov föreslå förändringar för att stärka barns, ungdomars och vuxnas säkerhet, skydd och trygghet i barnomsorgs- och skolverksamheten. I direktiven pekas särskilt frågor om kränkande behandling ut. Kommittén skall beakta FN:s konvention om barnets rättigheter samt ta till vara det arbete som gjorts i Barnkommittén (SOU 1997:116).

Värdegrundsprojektet konstaterade bl.a. att det behövdes tydligare skrivningar om värdegrunden i läroplanerna. Undersökningar har visat att bristen på tydliga mål i läroplanerna försvårar för skolorna att vägleda och påverka barns och ungas värdeutveckling. Hösten 2000 tillsatte regeringen en arbetsgrupp för att se över läroplanerna som styrdokument.

Den har som huvuduppgift att ge förslag till hur de övergripande målen i läroplanerna kan få större genomslag i relation till andra styrdokument som kursplaner och betygskriterier.

Den parlamentariskt sammansatta Gymnasiekommittén tillsattes våren 2000 för att utreda och lämna förslag till en framtida utformning av gymnasieskolans studievägsutbud. Gymnasieskolan skall kvalificera eleverna för ett demokratiskt samhällsliv. Utgångspunkten för kommitténs översyn är vilka krav på medborgar- och yrkeskompetens som morgondagens samhälle kommer att ställa. Kommittén har fått Skolverkets redovisning av skolans undervisning i nutidshistoria för kännedom.

En interdepartemental arbetsgrupp tillkallades hösten 2000 för att utreda förutsättningarna för en ändrad utformning av vissa kärnämneskurser i gymnasieskolan. Arbetsgruppen skall bl.a. belysa möjligheterna att inrätta ett ämne eller en kurs med en tydlig inriktning på värdegrund, etik och livskunskap samt ett kärnämnesblock omfattande religion, samhällskunskap och 1900-talets historia. Uppdraget redovisas inom kort i form av en promemoria, som skall överlämnas för vidare behandling till Gymnasiekommittén.

4.7 Högre utbildning och forskning

Högre utbildning

I det system som i dag råder för den högre utbildningen beslutar de olika lärosätena om vilka utbildningar man skall erbjuda och hur de skall utformas inom ramen för de mål och riktlinjer som beslutas av regering och riksdag. Av högskoleförordningen framgår vilka examina som får avläggas inom grundläggande högskoleutbildning samt vilka krav som skall uppfyllas för respektive examen. Styrningen sker genom allmänt uttryckta mål, vilka ger utrymme för att lyfta fram andra viktiga frågor som t.ex. mänskliga rättigheter, rasism och demokrati.

I målbeskrivningen för vissa examina finns dock skrivningar som berör det aktuella området. Till exempel skall juris kandidatexamen innehålla momentet internationell rätt, där konventionerna om de mänskliga rättigheterna ingår.

Den totala omfattningen av utbudet på högskolenivå av kurser i demokrati, mänskliga rättigheter och andra ämnen som rör rasism och främlingsfientlighet kan vara svår att helt kartlägga. Vissa sammanställningar av utbildningsutbudet på området har dock gjorts. I rapporten *Mänskliga rättigheter – mångas skyldigheter* (Ds 1998:46) görs en inventering av utbildningsutbudet när det gäller mänskliga rättigheter vid universitet och högskolor. Sida/SAREC har också genomfört en kartläggning av utbildning och forskning vid svenska universitet, högskolor och fristående institut inom områdena demokrati, mänskliga rättigheter och konflikt-hantering med inriktning på utvecklingsländer.

För lärarexamen anges målet att belysa allmänmänskliga och övergripande frågor som t.ex. existentiella och etiska frågor, jämställdhetsfrågor, miljöfrågor samt internationella och kulturella frågor. Arbetet

med en ny målbeskrivning pågår inom Utbildningsdepartementet med anledning av propositionen *En ny lärarutbildning* (prop. 1999/2000:135).

Vid olika lärarhögskolor erbjuds också särskilda kurser som rör demokrati och mänskliga rättigheter i allmänhet eller rasism och antisemitism i synnerhet. Inom ramen för det av regeringen initierade informationsprojektet Levande historia, numera kommittén Forum för Levande Historia, har det genomförts ett flertal aktiviteter i samarbete med landets lärarutbildningar.

Forskning

Forskare vid universitet och högskolor väljer själva områden för och inriktning på sin forskning. Forskning kring rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och mänskliga rättigheter kan förekomma inom flera vetenskaps- och ämnesområden.

Uppsala universitet har ett särskilt uppdrag att bedriva utbildning och forskning om Förintelsen och andra folkmord vid Centrum för multi-etnisk forskning. Centrumet är ett tvärvetenskapligt forum för studiet av kulturella och sociala fenomen och förändringsprocesser relaterade till den etniska dimensionen i mänskligt liv.

Vid Stockholms universitet finns Centrum för invandringsforskning (CEIFO). Centrumets forskningsverksamhet omfattar praktiskt taget alla aspekter av internationell migration och det mångkulturella samhället. Särskild uppmärksamhet har emellertid ägnats frågor om rasism och diskriminering. Bland annat har en studie om rasism på Internet genomförts.

De nio centra/fora för kvinno-, mans- och genusforskning som finns vid olika universitet och högskolor bedriver bl.a. utbildning och forskning kring frågor om sexualitet.

4.8 Totalförsvaret

Totalförsvaret är verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig. För att stärka landets försvarsförmåga kan beredskapen höjas. Under högsta beredskap är totalförsvaret all samhällsverksamhet som då skall bedrivas. Totalförsvaret består av militär verksamhet och civil verksamhet.

Den demokratiska folkförsvaretanken är hos det svenska folket djupt förbunden med den allmänna värnplikten, nu med totalförsvaretsplikten, som i sin tur medverkar till att bibehålla en hög försvarsvilja. Totalförsvarets resurser skall även kunna användas för fredsfrämjande verksamhet och humanitära insatser. Detta utgör en viktig del av vår säkerhetspolitik och vårt arbete för fred och solidaritet.

I 1996 års totalförsvarsbeslut lade riksdagen och regeringen fast vissa principer för totalförsvaretsplikten. Dessa principer innebär följande. Det svenska försvaret skall vara så uppbyggt och organiserat att det är en angelägenhet för hela befolkningen. Det är av stor betydelse att medborgarna känner ansvar för och efter förmåga medverkar till Sveriges försvar. Detta tillgodoses bäst genom ett system med plikttjänstgöring. Genom att pliktpersonalen representerar vitt skilda samhällssektorer bidrar systemet dessutom till en kunskapsbredd och stor allmän erfarenhet

inom det svenska försvaret. Den svenska totalförsvarsplikten har också avsevärd betydelse för försvarets förankring i samhället.

I 2001 års regleringsbrev för Försvarmakten och andra myndigheter som bedriver totalförsvarsverksamhet anges att myndigheterna skall verka för att förhindra förekomsten av trakasserier. Särskild uppmärksamhet skall riktas mot sådana trakasserier som har inslag av rasism, främlingsfientlighet eller homofobi.

För att förhindra att olämpliga personer tas ut till värnplikt får Totalförsvarets pliktverk på begäran utdrag ur Rikspolisstyrelsens register beträffande pliktiga som skrivs in eller är inskriven för värnplikt. Utdraget omfattar uppgifter om den pliktige dömts för bl.a. våldsbrott, tillgreppsbrott, narkotikabrott och brott mot vapenlag. Registerkontrollen omfattar numer även uppgifter om domar för brottet hets mot folkgrupp.

Inom Marinen har det under hela 1990-talet bedrivits särskild utbildning om Förintelsen, men även om dagens rasism och nazism. Ett ytterligare steg togs hösten 2000 då ett utbildningspaket i etik, ledarskap och folkrätt arbetades fram. Syftet med paketet är att förmedla kunskap om brott begångna mot mänskligheten under 1900-talet och att lyfta fram den demokratiska grund och den humanistiska människosyn som Försvarmakten vilar på. Avsikten är att utbildningspaketet skall distribueras till samtliga förband inom Försvarmakten för att användas i utbildningen av såväl värnpliktiga som anställd personal.

På Försvarshögskolan har under senaste året en rad seminarier om främlingsfientlighet, rasism och nazism genomförts i samverkan med Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten, Rikspolisstyrelsen samt Säkerhetspolisen. Avsikten är att ge blivande chefer inom Försvarmakten bättre förutsättningar att identifiera och bemöta rasistiska yttringar från såväl värnpliktiga som anställd personal.

Frågan om homosexuellas situation inom försvaret har också uppmärksamats. En enkätstudie inom ramen för ett akademiskt uppsatsarbete tyder på att många upplever att Försvarmaktens attityd till homosexuella är negativ. Uppsatsförfattaren anser att frågan om homosexuella måste komma upp på dagordningen och diskuteras mer öppet inom försvaret för att man ska kunna komma till rätta med problemet.

4.9 Arbetsmarknad och arbetsliv

Allmänt

Diskrimineringen i arbetslivet är särskilt viktig att komma till rätta med. Ett arbete är på många sätt nyckeln till en framgångsrik integration. Ett arbete ger individen möjlighet att lära sig det svenska språket och hur det svenska samhället fungerar. Ett arbete innebär egen försörjning och självaktning.

Grunden för regeringens insatser för att förebygga och motverka diskriminering och trakasserier i arbetslivet är de arbetsrättsliga lagarna mot diskriminering och ombudsmännens tillsyn av tillämpningen av dessa. För detta har redogjorts i ett föregående avsnitt.

Inom Näringsdepartementet har det s.k. mångfaldsprojektet nyligen avslutat sitt arbete. I slutet av förra året redovisades projektets arbete i rapporten *Alla lika olika – mångfald i arbetslivet* (Ds 2000:69). Mångfaldsprojektet har haft i uppdrag att i ett sammanhang och ur ett tillväxtperspektiv kartlägga och beskriva hur aspekterna kön, ålder, klass, etnisk tillhörighet, sexuell läggning samt funktionshinder påverkar en individs nuvarande och framtida möjligheter i arbetslivet. Uppdraget har också omfattat att lämna förslag till åtgärder för att öka mångfalden i arbetslivet.

En viktig utgångspunkt för arbetet har varit att de mänskliga resurserna fullt ut måste tas tillvara mot bakgrund av den ökande efterfrågan på arbetskraft och fortgående demografiska förändringar. En annan har varit att olikheter och skilda synsätt i sig kan ha positiva effekter för en organisations produktivitet och effektivitet. Samtidigt understryks i projektets slutrapport att en förutsättning för arbetet för ökad och bättre tillvaratagen mångfald i arbetslivet är att uppfattningen om alla människors lika värde och principen om icke-diskriminering respekteras.

Mångfaldsprojektet har lämnat en rad förslag som har bäring på arbetet mot diskriminering i arbetslivet. Vissa av dem har regeringen tagit fasta på i den nationella handlingsplanen mot rasism, främlingsfientlighet homofobi och diskriminering.

I sammanhanget kan också nämnas en intern utredning som genomförts inom Näringsdepartementet, *Kompetensparadox? Hinder och möjligheter för att bättre tillvarata kompetensen på arbetsmarknaden* (Ds 2000:49). Utredningen pekar på existensen av outnyttjade tillgångar på arbetsmarknaden och analyserar en rad hinder för en effektiv resursanvändning, bl.a. förekomsten av diskriminering. Utredningen konstaterar att det finns många indikationer på att alla individer i Sverige inte har samma chans att lyckas i arbetslivet på grund av icke produktionsrelaterade faktorer som t.ex. etnicitet och kön.

Statliga myndigheters ansvar

Arbetsmiljöverket har en särskild roll i arbetet mot kränkande särbehandling i arbetslivet. Föreskriften Kränkande särbehandling i arbetslivet (AFS 1993:17) gäller all verksamhet där arbetstagare kan utsättas för kränkande särbehandling. I föreskriften stadgas att arbetsgivaren skall klargöra att kränkande särbehandling inte kan accepteras i verksamheten och därför planera och organisera arbetet så att kränkande särbehandling så långt som möjligt förebyggs.

Sedan drygt två år tillbaka ställer regeringen särskilda krav på de statliga myndigheterna att de skall redovisa vilka åtgärder som har vidtagits eller planeras att vidtas för att öka den etniska och kulturella mångfalden bland personalen. Regeringen har också i oktober 1999 uppdragit åt samtliga statliga myndigheter som lyder omedelbart under regeringen att upprätta handlingsplaner för att främja etnisk mångfald bland sina anställda.

Enligt förordningen (1986:856) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av integrationspolitiken skall myndigheterna vidare sedan 1999 i sin verksamhet särskilt motverka alla former av etnisk dis-

kriminering. Denna bestämmelse tar sikte på såväl myndighetens arbetsgivaransvar som dess utåtriktade verksamhet i förhållande till medborgarna.

Skr. 2000/01:59

Equal

Det nya gemenskapsinitiativet Equal inom Europeiska socialfonden är en del av den europeiska sysselsättningsstrategin och skall även svara för arbetsmarknadsdelen i den övergripande europeiska strategin för att bekämpa diskriminering och utslagning. Equal syftar till att genom samarbete mellan länderna främja nya metoder för att motverka all slags diskriminering och ojämlikhet i anknytning till arbetsmarknaden. Programmet omfattar såväl arbetslösa som anställda. I programmet skall även hänsyn tas till asylsökandes integrering i samhället och yrkeslivet.

Verksamheten inom programmet skall bedrivas i form av utvecklingsprojekt som omfattar ett flertal aktörer, såsom myndigheter, arbetsmarknadens organisationer, företag och frivilligorganisationer m.m. inom till exempel ett geografiskt område. Projekten skall arbeta inom teman som anknyter till den europeiska sysselsättningsstrategin. Vidare skall projekten ha transnationella partners i form av Equal-projekt i andra medlemsstater eller motsvarande projekt i kandidatländerna.

Regeringen har lämnat ett förslag till programdokument för Equal i Sverige till EG-kommissionen. Enligt förslaget skall en övergripande målsättning för Equal i Sverige vara ett arbetsliv utan diskriminering och ojämlikhet och som är präglad av mångfald. Ett sådant arbetsliv tar enligt förslaget till vara alla människors kompetens och utvecklingsmöjligheter oavsett kön, ålder, etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller eventuella funktionshinder. Programdokumentet är för närvarande föremål för förhandlingar mellan EG-kommissionen och företrädare för regeringen.

Sverige har för programperioden 2000–2006 tilldelats drygt 86 miljoner euro från Europeiska socialfonden för Equal. Till det kommer nationell medfinansiering med motsvarande belopp. Equal administreras i Sverige av Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige (Svenska ESF-rådet). En första ansökningsomgång inom programmet påbörjas i februari 2001.

Arbetsmarknadens parter

Diskrimineringslagarna ger arbetsmarknadens parter en central roll i arbetet mot diskriminering. Det är de fackliga organisationerna som i första hand har rätt att driva anmälningar om diskriminering. På arbetsgivarna faller enligt lagen om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet ansvaret att vidta aktiva åtgärder i olika avseenden.

På senare år har ett antal olika initiativ tagits av arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer, tillsammans eller enskilt, mot diskriminering, rasism och nazism och för mångfald. År 1998 etablerade exempelvis de centrala parterna på arbetsmarknaden Rådet för mångfald i arbetslivet.

Rådet har hittills ägnat mycket tid åt egen kunskapsuppbyggnad och kartläggning av områden där parterna gemensamt kan göra insatser. Den

ökade kunskapen har parterna använt som underlag för aktivitet inom sina respektive organisationer. Ett återkommande och viktigt inslag i rådets möten är att utbyta erfarenheter om vad som är aktuellt inom respektive organisation och bransch vad gäller initiativ och aktiviteter på mångfaldsområdet.

Mordet på den fackligt aktive syndikalisterna Björn Söderberg var en utlösande faktor för ytterligare aktivitet av olika slag inom de fackliga organisationerna. Program mot nazism har formulerats och material för spridning inom den egna organisationen har utarbetats.

DO och HomO har emellertid framhållit att diskrimineringen i Sverige, trots allt, inte tas på tillräckligt allvar av arbetsmarknadens parter och att okunskapen på området är stor inom organisationerna. Det har också framhållits att utbildningsinsatserna måste öka och att de fackliga organisationerna måste bli bättre än i dag på att både identifiera och åtgärda fall av diskriminering på grund av etnisk tillhörighet och sexuell läggning.

4.10 Kultursektorn

Regeringen har i propositionen *Kulturpolitik* (prop. 1996/97:3) markerat betydelsen av att samtliga institutioner och myndigheter inom kulturarvsområdet aktivt engageras i arbetet mot rasism och främlingsfientlighet.

I regleringsbrevet för år 1997 gavs ett treårigt uppdrag till de centrala kulturarvsinstitutionerna – ansvarsmuseerna, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet samt Riksutställningar att utföra särskilda insatser mot främlingsfientlighet och rasism. Uppgiften att leda och samordna arbetet med uppdraget gavs till Statens historiska museer.

Bakgrunden till uppdraget är departementspromemorian *Kunskap som kraft* (Ds 1996:74), som handlar om hur museerna genom sitt arbete kan motverka främlingsfientlighet och rasism, samt de förslag som de statliga ansvarsmuseerna utarbetade med utgångspunkt från denna rapport.

Förslagen omfattade bl.a. förberedelser för nya utställningar, inventering av tidigare gjorda insatser på området samt kompetensutveckling. Arbetet kom att samlas i ett gemensamt projekt, "Kulturarv för alla", med mål att motverka främlingsfientlighet och rasism. Projektet har pågått 1997–2000 och har finansierats genom ett årligt anslag från regeringen på en miljon kronor.

Kulturarvsmyndigheterna och -institutionerna är i varierande utsträckning involverade i olika verksamheter och projekt med syfte att motverka rasism och främlingsfientlighet. Under 2000 har Statens historiska museum visat utställningarna "Dokument Holocaust", i anslutning till regeringskonferensen Stockholms internationella forum om Förintelsen samt "En studie i förakt" som var en kraftfull replik mot vetenskap som objektifierar människokroppen och inte utgår från grundläggande humanistiska värderingar.

Under 1999 inleddes på Statens historiska museum arbetet med ett samnordiskt projekt kallat "Vitt oljud – nordiskt mörker". Projektet syftar till att ge ungdomar ett historiskt perspektiv på rasism och främlingsfientlighet. Genom att ta utgångspunkt i s.k. vitmaktmusik vill man även

synliggöra och medvetandegöra hur den rasistiska propagandan bedrivs och sprids. Projektet har resulterat i en digital kunskapsbank.

I sammanhanget kan också nämnas Statens museer för världskultur som etablerades den 1 januari 1999. Denna nya myndighet driver museiverksamhet i Göteborg och Stockholm. Museerna skall utgöra nya och aktiva knutpunkter som bidrar till att öka kunskapen om olika folks kulturer. Därigenom kan mångfalden värnas och främlingsfientlighet och rasism motverkas.

Regeringen gav i januari 1998 i uppdrag åt ansvarsmuseerna, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och Riksutställningar att redovisa förutsättningarna för att ordna en permanent utställning om Förintelsen på något av landets befintliga museer. I den rapport, som arbetsgruppen lämnade i september 1998, föreslogs att ett permanent museum och kunskapscenter om Förintelsen skulle inrättas.

Mot denna bakgrund och som en fortsättning på informations- och upplysningsprojektet Levande historia beslutade regeringen i oktober 1999 att tillsätta en kommitté med uppgift att utreda etablerandet av ett Forum för Levande historia. Detta forum skall behandla frågor som rör demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen. Utgångspunkten är att den nya verksamheten skall kunna inledas senast år 2003. Den verksamhet som bedrivits inom ramen för projektet Levande historia skall enligt direktiven inordnas i kommittén. Kommittén har nyligen till regeringen lämnat sitt betänkande.

Under hösten 2000 har kommittén till regeringen också redovisat förslag till inriktning på den utåtriktade verksamhet som det är tänkt skall bedrivas under 2001 och 2002 fram tills dess att det nya forumet är etablerat.

Också för myndigheter och institutioner med inriktning på konstnärlig verksamhet gäller fr.o.m. år 2000 ett generellt mål om att bidra till minskad diskriminering, främlingsfientlighet och rasism. Målet omfattar även konstnärligt producerande verksamheter som Operan, Dramaten, Riksteatern och – indirekt via Kulturrådets bidragsvillkor – lokala och regionala teater-, dans- och musikinstitutioner samt fria grupper. I dessa fall måste naturligtvis målet tillämpas med bibehållen respekt för den konstnärliga friheten i fråga om repertoarval och uttrycksformer.

Det är först i och med resultatredovisningarna för 2000 som det blir möjligt att få en överblick över kulturinstitutionernas insatser på detta område. Det kan dock redan nu konstateras att i vart fall de fria teatergrupperna inte verkar uppleva någon större konflikt mellan konstnärliga och värderingsgrundande mål. Det är närmast en trend hos grupperna – särskilt de grupper som producerar barnteater – att välja antirasism som tema för nyskrivna uppsättningar. Regeringen har för sin del sänt ut kraftiga signaler genom att lämna särskilda bidrag till exempelvis Teater Giljotins uppsättning "Molnfri bombnatt", skolteaterprojektet "Anne Frank" och kulturprojektet "Theresienstadt – konst som motstånd".

Under 1999 och 2000 har den statliga kommittén Forum för världskultur bedrivit en programverksamhet med syfte att främja mångfalden inom det svenska kulturlivet. Även om verksamheten inte gällt direkta åtgärder mot rasism och främlingsfientlighet har den lämnat viktiga bidrag till den djupgående attitydförändring som är en förutsättning för en

framgångsrik kamp mot sådana företeelser. Kommittén har initierat eller lämnat stöd till ett femtiotal kulturprojekt inom teater, musik, dans, bildkonst m.m. samt medverkat i genomförandet av ett antal idégivande seminarier kring olika aspekter av det mångkulturella samhället. Kommittén lämnade sitt slutbetänkande *Ja, jag vill leva, jag vill dö i Norden* (SOU 2000:118) i december 2000. Regeringen avser att under våren 2001 fatta beslut om verksamhetens fortsättning.

4.11 Massmedier

Allmänt

Tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) innebär ett konstitutionellt skydd för yttrandefriheten i bl.a. massmedierna. Det innebär bl.a. att principerna om censurförbud och etableringsfrihet gäller större delen av massmedieområdet. Av TF respektive YGL framgår också vilka brott som kan anses som tryck- respektive yttrandefrihetsbrott, t.ex. hets mot folkgrupp.

I radio- och TV-lagen (1996:844) finns vissa bestämmelser som rör innehållet i radio- och TV-program. Av lagen framgår att den som sänder TV-program eller ljudradioprogram efter tillstånd av regeringen skall se till att programverksamheten som helhet präglas av det demokratiska statsskickets grundidéer och principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet.

Målet för mediapolitiken skall enligt regeringens uppfattning vara att stödja yttrandefrihet, mångfald, massmediernas oberoende och tillgänglighet samt motverka skadliga inslag i massmedierna.

Regeringen arbetar aktivt för att en mångfald av medier skall finnas som offentligt kan granska samhället och därmed motverka korruption, orättvisor och maktmissbruk. Det är viktigt att det finns en fri press och självständiga radio- och TV-bolag som ges möjlighet att ta upp frågor som rör de odemokratiska krafterna i vårt samhälle och som kan tydliggöra de orättvisor och skillnader som finns. På så sätt kan olika grupper i samhället få insikt i varandras livssituation och därigenom skapas förståelse för andra människors villkor.

Massmediernas granskning av rasism, homofobi, diskriminering m.m.

Massmedierna har på senare tid i olika sammanhang tagit särskilda initiativ för att granska antidemokratiska rörelser. Mest uppmärksammat har de fyra rikstäckande dagstidningarnas gemensamma publicering den 30 november 1999 av namn och bild på ett stort antal enskilda aktiva i rasistiska eller nazistiska organisationer och nätverk blivit. Också bland etermedier har liknande initiativ tagits. Företrädare för massmedierna har samtidigt i ökad omfattning blivit föremål för hot och andra övergrepp med rasistiska eller nazistiska förtecken.

Massmediernas granskning har emellertid inte begränsat sig till antidemokratiska rörelsers verksamhet. Också diskriminering i myndigheters,

kommuners eller företags verksamhet liksom utslag av främlingsfientlighet på det lokala planet har uppmärksammats.

Pressens samarbetsnämnd har som ett stöd för branschen ställt upp etiska spelregler för press, radio och TV. Etiken tar sig, enligt samarbetsnämnden, inte i första hand uttryck i en formell regeltillämpning utan i en ansvarig hållning inför den publicistiska uppgiften. De mest centrala pressetiska reglerna lyfter fram att massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling samt att massmedierna bör vara kritiska mot nyhetskällorna. Enligt en regel av särskilt intresse i det aktuella sammanhanget skall inte berörda personers ras, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning framhävas om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.

Insatser från regeringen och myndigheter m.m.

Regeringen beviljade förra året Institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Stockholms universitet (JMK) medel för att utveckla innehåll och pedagogik för en kursverksamhet på temat "Medier – Mångfald – Människa" inom ramen för journalistutbildningen.

Bakgrunden till JMK:s ansökan var dels riskerna för förenklade och schablonmässiga bilder av invandrare och etniska relationer i massmedia, dels den stora betydelse nyhetsförmedlare och journalister har för att motverka fördomar. Avsikten är att använda erfarenheterna från kursen till fortsatt kursverksamhet med liknande innehåll för JMK:s studenter och att senare också använda dessa erfarenheter till en kurs för redan yrkesverksamma journalister.

I sammanhanget kan nämnas att Sveriges Radio på eget initiativ drivit ett projekt, "More Colour in the Media", med syfte att få in fler journalister med utländsk bakgrund i företaget.

Med stöd av den nationella samordningskommittén för Europaåret mot rasism initierade Röda Korsets ungdomsförbund 1998 informationsprojektet Quick Response. Quick Response syftar till att nyansera debatten i frågor som rör invandring, rasism och främlingsfientlighet genom att förse massmedier, opinionsbildare och organisationer med fakta och bakgrundsinformation när felaktiga uppgifter sprids. Quick Response arbetar även med att ge information till journalister, studenter och enskilda personer. Verksamheten har under de senaste två åren stötts ekonomiskt av Integrationsverket.

4.12 Stöd för det lokala arbetet m.m.

4.12.1 Lokala antidiskrimineringsbyråer

Lokala antidiskrimineringsbyråer finns eller håller på att etableras i Trollhättan, Norrköping, Malmö, Lund, Göteborg och Sundsvall/Härnösand. Byråerna drivs helt av ideella krafter, som t.ex.

Även om vissa av byråerna arbetar med diskriminering på flera olika grunder har de flesta än så länge inriktat sin verksamhet mot diskriminering på grund av etnisk tillhörighet.

Några antidiskrimineringsbyråer har i initialskedet fått projektstöd och råd av Integrationsverket. Vidare har DO påbörjat utbildning för dem som arbetar i byråerna och stödjer byråerna med informations- och utbildningsmaterial samt kontinuerlig rådgivning. Arbetet har skett i samverkan med Integrationsverket.

4.12.2 Stöd till brottsoffer

På ett stort antal orter runt om i landet har brottsofferjourer och kvinnojourer bildats. Det finns i dag lokala brottsofferjourer som täcker landets samtliga polisdistrikt. Vissa brottsofferjourer har inriktat sin verksamhet på särskilda grupper, som t.ex. kvinnor med utländsk bakgrund och homosexuella.

En brottsofferjour består av ett antal ideellt arbetande stödpersoner, som har till uppgift att stödja och hjälpa brottsoffer. Samtliga stödpersoner är noggrant utvalda och får omfattande och fortlöpande utbildning.

Brottsoffermyndigheten kommer att i samverkan med Brottsofferjourernas riksförbund genomföra insatser riktade till olika målgrupper för att öka kunskapen bland personer som kommer i kontakt med offer för brott med rasistiska och främlingsfientliga inslag. De målgrupper som valts är personal inom rättsväsendet, hälso- och sjukvården, skolan och socialtjänsten samt ideella organisationer inom brottsofferområdet, t.ex. brottsofferjourer och invandrarorganisationer.

Vid fördelningen av medel från brottsofferfonden prioriterar Brottsoffermyndigheten bland annat projekt som rör brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag.

Brottsoffermyndigheten gör också särskilda informationsinsatser för att öka antalet ansökningar som rör sådana projekt.

4.12.3 Stöd till personer som vill lämna rasistiska och nationalistiska grupper

Projektet Exit syftar till att utveckla varaktiga strategier och idéer för att bistå ungdomar som vill lämna rasistiska, antisemitiska och homofobiska grupperingar. En annan viktig uppgift är erfarenhetsförmedling till kommuner, myndigheter m.fl. Regeringen har sedan starten av projektet Exit 1998 bidragit ekonomiskt till verksamheten.

Enligt Exit har man sedan 1998 varit i kontakt med ett hundratal ungdomar från olika delar av landet. Den största gruppen kommer från de södra regionerna – Skåne, Blekinge, Småland, Öst- och Västergötland och Västkusten. Exit har, förutom att bistå avhoppare med hjälp, också byggt upp och utvecklat kontakter med kommuner, myndigheter samt lokala sociala verksamheter. Bland annat har man haft stödsamtal med

föräldrar till avhoppare samt medverkat i utbildning av kommunala samverkansgrupper. Exit har under år 2000 utökat verksamheten även lokalt.

Skr. 2000/01:59

4.12.4 Lokala brottsförebyggande råd

Av stor betydelse i arbetet för att effektivisera bekämpningen av brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag, är en nära samverkan mellan olika myndigheter och organisationer på lokal nivå. En sådan samverkan finns inom de flesta lokala brottsförebyggande råd. I dessa ingår representanter för kommunala myndigheter (skolan, socialtjänsten m.fl.) och organisationer. Polisen är företrädd i så gott som samtliga lokala råd.

På olika håll i landet har de brottsförebyggande råden sett behov av att inrikta verksamheten på konkreta åtgärder för att motverka rasism och främlingsfientlighet.

Brottsförebyggande Centrum i Värmland (BFC) är ett exempel. Föreningen har funnits sedan år 1995. Syftet har varit att ge lokal handledning, genomföra utvärderingar samt samordna och sprida erfarenheter och information inom det brottsförebyggande området. Ett aktivt arbete mot rasism och nazism pågår, både lokalt i Värmland och i samarbete med andra brottsförebyggande råd i landet. BFC har drivit ett projekt kallat "Värmland fritt från nazism", som förhindrat nyrekrytering till nazistiska grupperingar och därmed försvårat deras etablering i Värmland. Arbetet sker bl.a. genom information i skolor, vid föräldrträffar och vid olika organisationers möten.

BFC ordnar veckolånga studieresor till Auschwitz, bl.a. för skolungdomar. När deltagarna kommit hem skall de kunna göra en inventering och en konkret handlingsplan mot rasism och nazism och främlingsfientlighet inom sina respektive verksamhetsområden. BFC har numera utarbetat en länsstrategi mot nazism, rasism och främlingsfientlighet i Värmland.

Ett annat exempel är den samverkansgrupp som bildades hösten 1999 i Nora kommun med anledning av de ökade aktiviteterna bland ungdomar med kopplingar till rasistiska och främlingsfientliga grupper. Samverkansgruppen har bl.a. tagit fram en handlingsplan för att snabbt hjälpa de ungdomar som vill lämna dessa grupper. En föräldragrupp håller också på att etableras.

Även andra goda exempel finns. Varbergs brottsförebyggande råd arbetar på liknande sätt som BFC i Värmland mot rasism och främlingsfientlighet. Kumlas brottsförebyggande råd har startat ett större projekt mot främlingsfientlighet, mobbning och rasism, "Våga bry sig", som från höstterminen 2000 startade i Tallängens skola och Ockelbos brottsförebyggande råd har startat projektet "Nolltolerans mot mobbning och rasism", som pågår läsåret 2000–2001, i högstadieskolorna i kommunen.

Det finns även lokala brottsförebyggande råd som inriktat sin verksamhet på åtgärder för att motverka brott med homofobiska inslag. Ett exempel är den samverkansgrupp som finns i Västerås.

Stöd till projekt med medel från Allmänna arvsfonden

Som en led i arbetet med en nationell handlingsplan mot rasism m.m. beslutade regeringen i april 2000 om bl.a. tre initiativ som riktar sig till ungdomar. Ett av initiativen är en treårig satsning med 30 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden för utveckling av ungdomsföreningars lokala verksamhet mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering. En arbetsgrupp, *Arm i arm – 4:e initiativet*, tillsattes hösten 2000 för att bistå regeringen och Arvsfondsdelegationen i denna satsning.

I november 2000 beslutade regeringen vidare att avsätta 10 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden för det första året av en treårig satsning mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering riktad till barn-, invandrar- och handikapporganisationer. Projekt som syftar till att motverka fördomar och till att uppmuntra empati och tolerans i stort samt till att stärka identiteten och självkänslan hos barn skall prioriteras. Funktionshindrade med utländsk bakgrund riskerar att utsättas för dubbel diskriminering, dels på grund av funktionshinder, dels på grund av sin etniska bakgrund. Inom ramen för satsningen skall därför stöd kunna ges till utveckling av verksamhet för att stödja och främja identiteten och självkänslan hos dessa individer. Ansökningarna kommer att handläggas av Arvsfondsdelegationens kansli på Socialdepartementet.

Ungdomsambassadörer och uppsatstävling

Arbetsgruppen, *Arm i arm – 4:e initiativet*, är även ansvarig för genomförandet av de två andra ungdomsinitiativen. Det gäller dels en uppsatstävling på temat rasism och diskriminering som skall anordnas för alla förstaårselever i gymnasiet under våren 2001, dels en satsning på att utbilda 100 ungdomar till "ungdomsambassadörer" mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.

Två uppsatsförfattare skall belönas genom att få åka till världskonferensen mot rasism m.m. som arrangeras av FN den 31 augusti – 7 september 2001. Syftet med initiativet är att stödja skolan i dess arbete mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering. Förhoppningen är att uppsatstävlingen skall främja diskussionen i skolan om respekt och förståelse för principen om alla människors lika värde.

Ungdomsambassadörerna, varav 70 procent är flickor, har genomgått en utbildning enligt metoden "Mångfald och Dialog" (MOD). Syftet med utbildningen har varit att ge ungdomarna förmåga att hantera och konstruktivt diskutera frågor kring fördomar, rasism, främlingsfientlighet och diskriminering.

För att ungdomarna på lokalplanet i sin vardag skall kunna initiera och driva verksamhet mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering, kommer arbetsgruppen att ge ungdomarna de kunskaper och den motivation som behövs. Arbetsgruppen skall också skapa ett bestående kontaktnät av ambassadörer för information och erfarenhetsutbyte och hjälpa

5 Det fortsatta arbetet – en nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering

5.1 Inledning

De senaste årens utveckling med en ökande propagandaspridning och ett växande och allt grövre våld med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska förtecken är djupt oroande. Lika oroande är förekomsten av diskriminering av olika slag. Det är oacceptabelt om t.ex. namn, utseende eller sexuell läggning skall påverka individens möjligheter i samhällslivet, antingen det nu gäller att få ett jobb, hyra en lägenhet, gå på krogen, skaffa kreditkort eller erhålla socialbidrag.

Denna utveckling måste brytas.

Det är en uppgift som redan tidigare har varit högt prioriterad i regeringens politik. Och mycket har också gjorts vilket framgår av föreliggande skrivelse. Men det är inte nog. Regeringen formulerar därför nu en nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. Handlingsplanen skall inte ses som en isolerad företeelse. Handlingsplanen är inte en början, och inte heller ett slut. Handlingsplanen är ett försök att, mot bakgrund av de senaste årens samhällsutveckling och tidigare erfarenheter i arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering, effektivisera de samlade insatserna på området. Den bör således ses som ett led i en ständigt pågående process.

Handlingsplanen innehåller ett antal nya konkreta initiativ. Men av lika stor vikt som de konkreta åtgärder som presenteras eller aviseras, är att det i handlingsplanen identifieras olika nyckelområden och brister som bör tillgodoses i det fortsatta arbetet.

De åtgärder som presenteras i handlingsplanen ligger naturligen inom regeringens och de statliga myndigheternas ansvarsområden. Viktiga delar rör emellertid formerna för samverkan mellan regeringen och andra aktörer, inte minst frivilligorganisationerna.

Ansvar att bekämpa rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering vilar på oss alla. Var och en av oss som bor i Sverige har ett individuellt ansvar att i vår egen vardag och efter våra egna förutsättningar reagera när människor kränks för att de är de de är.

Det är därför regeringens förhoppning att genomförandet av de åtgärder som presenteras i handlingsplanen skall bidra till att mobilisera hela samhället – statliga myndigheter, kommuner och landsting, fackliga organisationer, arbetsgivarorganisationer, företag och företagareföreningar, frivilligorganisationer och allmänhet – i kampen för ett

5.2 Det långsiktiga främjandet av demokratin och demokratiska värderingar

Rasistiska och andra uppfattningar och värderingar som står i strid med principen om alla människors lika värde, utgör ytterst en utmaning mot hela den värdegrund som bär upp demokratin. Ett långsiktigt och kontinuerligt arbete för att stärka de demokratiska institutionerna och öka den demokratiska medvetenheten hos medborgarna är därför nödvändigt.

Av stor symbolisk, men också praktisk politisk, betydelse är hur det politiska systemet som sådant bemöter antidemokratiska yttringar. Folkvalda på alla nivåer måste offentligt ta ställning varhelst och närhelst människor kränks eller förnekas grundläggande mänskliga rättigheter på grund av sin etniska tillhörighet, sin sexuella läggning eller funktionshinder. Särskilt viktigt är det i en situation när människor som gör bruk av sin yttrandefrihet riskerar att drabbas av hot och trakasserier av olika slag. Ju fler som då öppet står upp till försvar för principen om alla människors lika värde desto svårare får det demokratiska samhällets fiender.

Lika viktigt är att de politiska partierna har ett genomtänkt förhållningssätt till de grupperingar som i dag sprider rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska budskap i den offentliga debatten och en beredskap om nya – och opinionsmässigt starkare – sådana rörelser skulle uppstå i framtiden.

Regeringen måste i den praktiska politiken bidra till att fördjupa de demokratiska processerna i hela samhället. Medborgarna måste i högre grad känna delaktighet och inflytande. Frågor om de mänskliga rättigheterna bör kunna få en större tyngd och relevans i den inhemska politiska debatten, och också i samhället i stort.

Skolan utgör en nyckelinstitution i det långsiktiga främjandet av demokratiska värden. Att ytterligare utveckla skolans arbete med värdegrundsfrågorna är därför en prioriterad uppgift i det fortsatta arbetet på området. Inom skolan måste dessutom kompetens och resurser finnas för att kunna identifiera och konfrontera direkta uttryck för rasism, homofobi och andra former av intolerans liksom diskriminering, såväl från elevers och lärares sida som från det omgivande samhället.

I gränslandet mellan utbildningssatsningar och kulturpolitik finns möjligheter att vidta åtgärder för att på lång sikt öka engagemanget för, och insikten om, demokratin villkor. Erfarenheterna från regeringens informationssatsning Levande historia måste tas tillvara och vidareutvecklas. Också kulturarvsinstitutionerna kan bidra i detta arbete.

Ett utvecklingsarbete för folkstyret genomförs, bl.a. avser regeringen att avsätta ytterligare projektmedel till lokal demokratiutveckling för perioden t.o.m. 2002. Ett förslag till en nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna skall presenteras hösten 2001.

Att utveckla och fördjupa demokratin genom att främja medborgarnas inflytande och delaktighet i samhället är en central uppgift för regeringen.

Demokratiutredningen överlämnade sitt slutbetänkande *En uthållig demokrati* (SOU 2000:1) till regeringen i februari 2000. Betänkandet har varit ute på remiss och bereds nu inom Regeringskansliet med inriktning på en proposition under hösten 2001. För att på längre sikt utveckla demokratin och skapa förutsättningar för att öka medborgarnas aktiva deltagande i de politiska beslutsprocesserna och i samhällslivet i övrigt genomförs också mot bakgrund av demokratiutredningens slutsatser ett utvecklingsarbete för folkstyret fram till utgången av 2002. Mottot för utvecklingsarbetet är Tid för demokrati och det består av tre huvudaktiviteter:

- ett nationellt rådslag om demokrati och delaktighet genomförs,
- stöd ges till demokratiutveckling,
- 80-årsjubiléet av den allmänna rösträtten uppmärksammas.

Särskilda medel har anslagits för utvecklingsarbetet. Regeringen avser att avsätta ytterligare medel till projekt som syftar till att stimulera deltagandet i den demokratiska processen, inte minst inom skolan, under perioden t.o.m. 2002.

Den interdepartementala arbetsgrupp som har i uppgift att utarbeta ett förslag till en nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna arbetar vidare. I arbetet ingår att kartlägga och analysera hur svenska myndigheter i dag arbetar för att förbättra skyddet av de mänskliga rättigheterna i Sverige. Arbetsgruppen skall föreslå konkreta åtgärder samt uppföljningsmekanismer för den nationella handlingsplanen samt föreslå åtgärder för hur FN:s årtionde för utbildning inom mänskliga rättigheter kan uppmärksammas i Sverige. Förslaget till handlingsplan skall vara färdigt senast den 30 september 2001.

5.2.2 Skolan

Skolverkets arbete med värdegrundsfrågor

Statens skolverk har fått i uppdrag att vidta åtgärder och göra riktade insatser för att komma till rätta med eventuella missförhållanden i skolan när det gäller främlingsfientlighet, rasism och homofobi samt etniskt och sexuellt relaterad mobbning. Frågorna skall ges särskild uppmärksamhet vid kompetensutveckling av rektorer. För kompetensutvecklingen har särskilda medel avsatts. Skolverket har vidare fått i

uppdrag att, i samråd med berörda myndigheter och organisationer, kartlägga förekomsten av rasism, etnisk diskriminering, sexuella trakasserier, homofobi och könsrelaterad mobbning i skolan samt analysera och till regeringen redovisa vilka ytterligare insatser på området som kan behövas.

Läroplanernas värdegrund skall ligga till grund för och styra allt arbete i förskolan, förskoleklassen, fritidshemmet, skolan och vuxenutbildningen. Ingen, varken barn eller vuxen, skall behöva utsättas för kränkande behandling. Alla tendenser till trakasserier skall bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans skall bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Arbetet med de grundläggande demokratiska värderingarna är en process som kräver kunskap och kompetens och som omfattar alla i skolan. Det förutsätter dessutom att skolan aktivt samverkar med föräldrar, inte minst Hem & Skola-föreningar och liknande föräldrassammanslutningar, liksom med samhället i stort.

Barn och ungdomar skall lära sig och praktisera samhällets värdegrund. En fungerande skoldemokrati där eleverna ges verkligt inflytande över sin vardag är en viktig del i detta. Barn och ungdomar har rätt till en skolverksamhet och undervisning som ger dem förutsättningar att nå målen i alla avseenden, såväl kunskapsmål som övergripande värdegrundsmål.

Skolans långsiktiga arbete med värdegrundsfrågor är centralt. Att förebygga och motverka alla former av rasism, homofobi och sexuella trakasserier liksom all slags diskriminering är en ytterst angelägen uppgift i det fortsatta arbetet. Olika uttryck för rasism, främlingsfientlighet och homofobi liksom olika former av diskriminering måste kunna identifieras och bemötas på ett adekvat sätt. Andra åtgärder kan exempelvis behövas för att förebygga och motverka homofobi än för att bekämpa rasism.

Regeringen har i Skolverkets regleringsbrev för 2001 föreskrivit att verket skall vidta åtgärder och göra riktade insatser för att komma till rätta med eventuella missförhållanden avseende främlingsfientlighet och rasism, etniskt och sexuellt relaterad mobbning samt homofobi. Skolledarnas roll och kompetens är central i sammanhanget. Det behövs en tydlig ledning av skolans pedagogiska verksamhet för att nå bättre måluppfyllelse. Frågorna skall därför också ges särskild uppmärksamhet vid kompetensutveckling av rektorer. Särskilda medel har avsatts för båda dessa ändamål.

Skolverket har i regleringsbrevet för 2001 också fått i uppdrag att, i samråd med berörda myndigheter och organisationer, kartlägga förekomsten av rasism, etnisk diskriminering, sexuella trakasserier, homofobi och könsrelaterad mobbning i skolan. Skolverket skall vidare analysera och till regeringen redovisa vilka ytterligare insatser på området som kan behövas. Uppdraget skall redovisas senast den 1 november 2002.

Skolverket kommer under 2001 även att arbeta vidare med utgångspunkt i den redovisning som lämnades till regeringen hösten 2000 med anledning av ett regeringsuppdrag om undervisningen i nutidshistoria. Ett material skall tas fram som koncentreras kring utvecklingslinjer, fördjupningar och källor i nutidshistorien, där bl.a. stalinismens brott och andra övergrepp skall ingå som en integrerad del. Skolverkets arbetsstipendier

för läromedelsförfattare kommer år 2001 att reserveras för att utveckla idéer och läromedel med denna inriktning. Vidare skall ett "Historiefönster" på Internet för lärare och elever utvecklas.

Skr. 2000/01:59

Behovet av ökad kunskap i värdegrundsfrågor

Regeringen avser att satsa sammanlagt 12 miljoner kronor under de tre närmaste åren för att inom värdegrundsområdet bredda och höja skolväsendets vetenskapliga kunskapsbas och kompetens samt göra forskningen mer tillgänglig.

Intresset och behovet av stöd och stimulans beträffande värdegrundsfrågor är mycket stort i kommuner och skolor. Skolan skall verka i ett samhälle som alltmer kommer att präglas av etnisk och kulturell mångfald. Barn och ungdomar skall förberedas på ett ansvarsfullt liv i ett fritt och mångkulturellt samhälle med respekt för grundläggande demokratiska värden. Försvaret av principen om alla människors lika värde och arbetet mot alla former av diskriminering måste intensifieras. Frågor om människovärde och tolerans måste integreras i undervisningen och diskuteras fortlöpande i skolan.

Samtidigt som den svenska skolan blir alltmer mångkulturell visar undersökningsresultat att många lärare anser att de har bristfälliga kunskaper i frågor om hur olika kulturer integreras i skolan. Hälften av lärarna tycker också att de saknar kunskaper om det elevsociala arbetet. Regeringen avser att satsa sammanlagt 12 miljoner kronor de närmaste tre åren för att inom värdegrundsområdet bredda och höja skolväsendets vetenskapliga kunskapsbas och kompetens samt göra forskningen tillgängligare. Göteborgs universitet och Umeå universitet tillsammans med Ersta Sköndal högskola har tilldelats projektmedel för detta ändamål.

Uppföljning och utvärdering genom kvalitetsredovisningar

Åtgärder kommer att vidtas för att ytterligare utveckla kvalitetsredovisningarna som ett effektivt instrument i uppföljningen av i vad mån skolorna når uppsatta mål, t.ex. när det gäller arbetet mot kränkande behandling.

Ansvarsfördelningen mellan stat och kommun innebär att de övergripande målen beslutas av staten, medan kommunen och den lokala skolan beslutar hur de skall arbeta för att nå dessa mål. Det är klart och tydligt utsagt att kommunerna och skolorna skall utarbeta metoder såväl för att förebygga som att åtgärda kränkande behandling. Alla skolor måste bygga upp en egen kunskap i dessa frågor. Fortfarande har dock kommuner och skolor svårigheter med att leva upp till de krav som ställs.

Sedan november 1997 skall skolor och kommuner upprätta kvalitetsredovisningar. De skall innehålla en bedömning av i vilken mån man nått upp till uppsatta mål, t.ex. när det gäller kränkande behandling. Kvalitetsredovisningarna skall också beskriva vilka åtgärder som behöver vidtas om man inte klarat att nå målen.

Åtgärder kommer att vidtas för att ytterligare utveckla kvalitetsredovisningarna till ett effektivt instrument i arbetet med att förbättra skolornas kvalitet. Bland annat skall förordningen om kvalitetsredovisningar ses över i detta sammanhang.

5.2.3 Levande historia m.m.

Kommittén Forum för Levande historia (Ku 1999:09) har nyligen överlämnat sitt betänkande till regeringen. Efter remissbehandling avser regeringen att ta ställning till formerna för och inriktningen på ett framtida Forums verksamhet. En ny kommitté har tillsatts för att under 2001 och 2002, fram tills dess att Forumet inleder sin verksamhet, leda och bedriva en sådan utåtriktad verksamhet som hittills bedrivits inom ramen för projektet Levande historia och av Kommittén Forum för Levande historia. Statens historiska museum har beviljats särskilda medel för 2001 för att fortsätta sitt arbete mot rasism och främlingsfientlighet.

Den 31 januari 2001 överlämnade Kommittén Forum för Levande historia (Ku 1999:09) sitt betänkande till regeringen. Kommittén har haft i uppdrag att bl.a. utreda etablerandet av ett Forum för Levande historia. Forumet skall enligt kommittédirektiven behandla frågor som rör demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen (dir.1999:75). Utgångspunkten är att det nya Forumet skall inleda sin verksamhet senast 2003. Betänkandet kommer att remissbehandlas under våren 2001 varefter regeringen under hösten 2001 avser att ta ställning till formerna för och inriktningen på ett framtida Forums verksamhet. Regeringen har också nyligen tillkallat en ny kommitté med uppgift att under 2001 och 2002, fram tills dess Forumet inleder sin verksamhet, leda och bedriva en sådan utåtriktad verksamhet som hittills bedrivits inom ramen för projektet Levande historia och av Kommittén Forum för Levande historia.

Kommittén skall bl.a. arbeta med utbildnings- och informationsinsatser gentemot i huvudsak lärare och skolväsendet samt överväga omfattning och inriktning på den insamling av vittnesmål och föremål som startat. Kommittén skall vidare enligt sina direktiv arbeta med tillgängliggörandet av fakta och information via Internet och annan ny teknik. Verksamheten skall bedrivas i nära kontakt med pågående forskning.

Kommittén skall samarbeta med utbildningsväsende, barn- och ungdomsorganisationer, föreningar, folkrörelser, trossamfund, kulturinstitutioner och andra nätverk för att uppnå bästa möjliga nationella tillgänglighet. Vad gäller den utåtriktade verksamheten bör i relevanta hänseenden samråd ske med Integrationsverket.

Kommittén skall också ta hand om samordningen av Förintelsens minnesdag (jfr avsnitt 4.2, Levande historia). Det bilaterala och multilaterala internationella arbete som bedrivits inom ramen för Levande historia och som hittills handlagts av Statsrådsberedningen skall föras över till kommittén. Kommittén skall i övrigt lämna de förslag och vidta de åtgärder som föranleds av uppdraget.

Statens historiska museum har under en följd av år arbetat aktivt för att stävja att historien och kulturarvet används på ett sätt som främjar rasism och främlingsfientlighet. Museet avser också fortsättningsvis att arbeta med olika aspekter av denna problematik, med målsättningen att historien och kulturarvet i stället kan bli ett instrument för att understödja tolerans, demokrati och mänskliga rättigheter. Regeringen har mot denna bakgrund beviljat Statens historiska museum särskilda medel för fortsatt arbete mot rasism och främlingsfientlighet under 2001.

5.3 Lagstiftning

En effektiv och heltäckande lagstiftning är en nödvändig förutsättning för att vi i Sverige skall kunna bekämpa handlingar och andra yttringar som direkt eller indirekt kränker principen om alla människors lika värde.

Mot denna bakgrund är det angeläget att lagstiftningen fortlöpande ses över. I den mån lagstiftningen brister i effektivitet eller det saknas skydd på vissa områden skall strävan vara att åtgärda dessa brister.

Som framgår av denna skrivelse finns i Sverige i dag en förhållandevis heltäckande lagstiftning. Men det finns områden som behöver ses över. Det gäller inte minst diskrimineringslagstiftningen på andra samhällsområden än arbetslivet. Den svenska lagstiftningen mot diskriminering är uppdelad på flera lagar. Förbud mot diskriminering inom arbetslivet regleras civilrättsligt och den huvudsakliga sanktionen är skadestånd. Här gäller fyra olika lagar beroende på om diskrimineringen sker på grund av kön, etnisk tillhörighet, sexuell läggning eller funktionshinder. Dessa lagar innehåller också särskilda, för den diskriminerade förmånliga, bevisregler och något krav på en avsikt att diskriminera ställs inte upp. Anmälningar om diskriminering inom arbetslivet hanteras av fackliga organisationer och ombudsmännen.

Förbud mot diskriminering utanför arbetslivet som är förenade med sanktioner återfinns i den straffrättsliga bestämmelsen om olaga diskriminering. Bestämmelsen om olaga diskriminering omfattar färre diskrimineringsgrunder och träffar bara fall där det finns ett uppsåt att diskriminera. Anmälningar om olaga diskriminering hanteras av polis och åklagare. Inom det straffrättsliga området ligger bevisbördan helt på åklagaren. Straffbestämmelsen om olaga diskriminering har inte haft önskad effekt och det finns ytterst få fällande domar.

Enligt bestämmelsen om hets mot folkgrupp är det förbjudet att uttrycka hot eller missaktning mot en folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Det är emellertid inte straffbart i Sverige att uttrycka hot eller missaktning mot homosexuella som grupp.

Preskriptionstiden för hets mot folkgrupp som inte är ringa är normalt sett fem år. I tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen finns det emellertid bestämmelser om särskilt korta preskriptionstider för tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott, däribland hets mot folkgrupp. Det innebär att preskriptionstiden för yttrandefrihetsbrottet hets mot folkgrupp på t.ex. en cd-skiva endast är ett år från det att skivan lämnades ut för spridning.

Regeringen avser att i tilläggsdirektiv ge utredningen som har till uppgift att utreda ett utvidgat skydd mot diskriminering (N 2001:01) i uppdrag att utreda möjligheterna till en generell lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden.

Inom ramen för EU har, som redovisats tidigare, antagits två nya direktiv mot diskriminering. Det ena direktivet behandlar diskriminering på grund av ras eller etniskt ursprung, både i arbetslivet och på flera andra samhällsområden. Det andra direktivet behandlar enbart diskriminering i arbetslivet och omfattar diskrimineringsgrunderna religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder och sexuell läggning. Regeringen har beslutat att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att lämna förslag till hur direktiven skall genomföras i svensk rätt. Det finns dock ett flertal frågor som har samband med utredningens uppdrag som regeringen anser att utredningen också bör få ta ställning till.

En sådan fråga är om skyddet mot diskriminering beträffande diskrimineringsgrunderna kön, funktionshinder, ålder och sexuell läggning skall motsvara det som gäller i direktivet om likabehandling oavsett ras eller etniskt ursprung. Det finns starka skäl för att behandla alla diskrimineringsgrunder lika i lagstiftningen, något som bl.a. flera av ombudsmännen har framfört.

En annan fråga är den om en eventuell samordning av diskrimineringslagarna. Arbetsmarknadsutskottet uttalade (bet. 1998/99:AU4) redan i samband med riksdagsbehandlingen av lagen om åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet, lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder och lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning, att en samordning av i första hand lagstiftningen mot etnisk diskriminering, diskriminering på grund av funktionshinder och på grund av sexuell läggning borde övervägas. Utskottet kunde även tänka sig att man i det sammanhanget övervägde för- och nackdelar med att låta jämställdhetslagstiftningen ingå i en sådan samordning.

Vidare har riksdagen uttalat (bet. 2000/01:AU3, rskr. 2000/01:4) att det, i den mån EG-direktiven föranleder revideringar av gällande rätt, finns anledning att göra en översyn av frågan om en eventuell samordning av diskrimineringslagarna.

Uppdelningen av den svenska lagstiftningen mot diskriminering i olika lagar, i förening med den senaste tidens internationella utveckling på området, ger anledning att nu se över möjligheterna till en generell lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden. En samlad lagstiftning har också lättare att få genomslag i det allmänna rättsmedvetandet och skulle därmed kunna utgöra ett effektivare skydd mot diskriminering.

Regeringen avser därför att under 2001 ge den utredning som har att utreda ett utvidgat skydd mot diskriminering tilläggsdirektiv att överväga om ett liknande skydd mot diskriminering på andra samhällsområden än arbetslivsområdet som föreskrivs i direktivet om likabehandling oavsett

ras eller etniskt ursprung skall införas även beträffande diskrimineringsgrunderna kön, funktionshinder, ålder och sexuell läggning. Utredningen skall även få i uppdrag att överväga möjligheterna till en generell lagstiftning mot diskriminering.

5.3.2 Hets mot homosexuella

Regeringen anser att det finns skäl som talar för en kriminalisering av hets mot homosexuella som grupp. En parlamentariskt sammansatt kommitté har nyligen i ett betänkande lämnat förslag med sådan inriktning. Betänkandet remissbehandlas för närvarande och kommer därefter att beredas vidare inom Justitiedepartementet med inriktning på en proposition under senhösten 2001.

Homofobi utgör en grundläggande beståndsdel i den national-socialistiska och rasideologiska föreställningsvärlden. Såväl i den rasistiska och högerextremistiska propagandan som när det gäller våld med sådana ideologiska förtecken, är homosexuella följaktligen en mycket utsatt grupp.

Det är i Sverige i dag inte straffbart att uttrycka hot eller missaktning mot homosexuella som grupp. Den straffrättsliga lagstiftningen i flera andra europeiska länder, däribland Danmark och Norge, innehåller däremot ett sådant förbud. Regeringen anser att det finns skäl som talar för en kriminalisering av hets mot homosexuella som grupp också i Sverige.

Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet m.m. har nyligen lagt ett förslag i denna riktning (jfr avsnitt 4.3.2). I kommitténs betänkande finns också en del andra förslag som kan få betydelse för de framtida möjligheterna att bekämpa brottslighet med rasistiska och liknande förtecken.

Betänkandet remissbehandlas för närvarande och kommer därefter att beredas vidare inom Justitiedepartementet med inriktning på en proposition under senhösten 2001.

5.3.3 Preskriptionstider för tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott

Mediegrundlagsutredningen har i uppdrag att bl.a. analysera och ta ställning till om preskriptionstiderna för tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrotten, däribland hets mot folkgrupp, bör förlängas. Regeringen anser att frågan om vilka preskriptionstider som bör gälla är av stor praktisk och principiell betydelse och skall noggrant följa den vidare utvecklingen på området.

Den rasideologiska rörelsens viktigaste propagandainstrument är den s.k. vitmakt-musiken. Justitiekanslern (JK) har när det gäller rasistiska yttringar av sådant slag påtalat problem som är förknippade med bl.a. preskriptionstiden för yttrandefrihetsbrott. Till exempel har ett antal fall av hets mot folkgrupp på cd-skiva under 1990-talet avskrivits från vidare

handläggning av JK, då åtalspreskription hade inträtt innan ärendet hade väckts hos myndigheten.

Regeringen kommer även i fortsättningen att följa rättstillämpning och lagföring på detta område genom att JK särskilt skall redovisa ärenden om hets mot folkgrupp.

Preskriptionstiden för hets mot folkgrupp som inte är ringa är enligt vanlig lag fem år. I tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) finns det emellertid bestämmelser om särskilt korta preskriptionstider för tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott. Beträffande olaga våldsskildringar i tekniska upptagningar gäller dock vad som är föreskrivet i vanlig lag om tid för väckande av åtal.

Mediegrundlagsutredningen har i uppdrag att bl.a. analysera och ta ställning till om preskriptionstiderna för tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrotten, däribland hets mot folkgrupp, bör förlängas. Utredningen skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 mars 2001. I uppdraget finns också annat som kan få betydelse för framtida möjligheter att bekämpa rasism i grundlagsskyddade medier.

Regeringen kommer efter remissbehandlingen av utredningens förslag att noga överväga möjligheterna att genom förändringar i lagstiftningen öka förutsättningarna för att komma åt rasistisk propaganda som innebär hets mot folkgrupp. Eventuella grundlagsändringar kan träda i kraft tidigast den 1 januari 2003.

5.4 Andra ingripande åtgärder från det allmänna

För att skyddet mot diskriminering skall vara effektivt kan det vara nödvändigt att sanktioner i lagstiftningen kombineras med andra former av ingripande åtgärder från det allmänna.

Det finns också ett allmänt intresse av att den offentliga verksamheten i dess helhet bedrivs i linje med de grundläggande principer som finns fastslagna i lagstiftningen. Sådant som kan uppfattas som dubbla signaler måste undvikas.

Regeringens uppfattning är att offentliga medel inte ska gå till verksamhet inom ramen för vilken grundläggande mänskliga rättigheter kränks. Det är därför naturligt att överväga möjligheterna att använda vissa typer av sanktioner mot juridiska personer i vars verksamhet diskriminering förekommer. Det kan t.ex. gälla i samband med offentlig upphandling, offentliga stöd och subventioner eller vid beviljande av olika former av tillstånd.

Regeringen har i arbetet med den nationella handlingsplanen identifierat olika instrument som mer aktivt bör kunna användas i arbetet för att motverka diskriminering, både från statliga och kommunala myndigheters sida och i övrigt. Att identifiera ytterligare sådana instrument och söka använda dem i praktisk politik är en viktig uppgift i det fortsatta arbetet.

5.4.1 Antidiskrimineringsklausuler vid offentlig upphandling

Skr. 2000/01:59

Den parlamentariska Upphandlingskommittén har i uppdrag att bl.a. analysera möjligheterna för den offentliga sektorn att ta in s.k. antidiskrimineringsklausuler i upphandlingsavtal. I mars 2001 lämnar kommittén sitt slutbetänkande. Regeringen kommer, efter sedvanlig remissbehandling av betänkandet, att arbeta med inriktning mot att de möjligheter att använda antidiskrimineringsklausuler vid offentlig upphandling som kan finnas verkligen utnyttjas.

Värdet av statens offentliga upphandling är cirka 100 miljarder kronor per år. Den offentliga sektorns upphandling i övrigt uppgår till ytterligare cirka 300 miljarder kronor årligen. Ett mycket stort antal privata arbetsgivare med underleverantörer berörs.

Det har de senaste åren alltmer diskuterats om inte den offentliga sektorn bör använda den offentliga upphandlingen som ett medel för att bl.a. motverka diskriminering och främja lika rättigheter. I maj 1999 fick den parlamentariska Upphandlingskommittén genom tilläggsdirektiv (dir. 1999:34) bl.a. i uppdrag att analysera möjligheterna för den offentliga sektorn att ta in s.k. antidiskrimineringsklausuler i upphandlingsavtal. Senast i mars 2001 skall kommittén lämna sitt slutbetänkande.

Regeringen kommer, efter sedvanlig remissbehandling av utredningens slutsatser och förslag, att arbeta med inriktning mot att de möjligheter att använda antidiskrimineringsklausuler vid offentlig upphandling som kan finnas verkligen utnyttjas.

5.4.2 Statliga stöd och bidrag

Regeringen avser att initiera ett utredningsarbete om möjligheterna att förena olika statliga stödåtgärder med krav relaterade till icke-diskriminering.

En grundtanke bakom de krav som ställts på användningen av antidiskrimineringsklausuler vid offentlig upphandling är att offentliga medel inte skall gå till verksamheter inom ramen för vilka grundläggande mänskliga rättigheter kränks. Det kan ifrågasättas i vad mån samma synsätt borde kunna gälla även vad gäller olika statliga stödåtgärder. Det skulle exempelvis kunna handla om vissa bidrag, subventioner och stöd till företag och organisationer.

Regeringen avser mot denna bakgrund att initiera ett utredningsarbete om möjligheterna att förena olika statliga stödåtgärder med krav relaterade till icke-diskriminering och om vilka statliga stöd som skulle kunna förknippas med sådana krav.

Regeringen avser att med de storstadskommuner som regeringen har tecknat lokala utvecklingsavtal med ta upp frågan om det arbete som bedrivs mot diskriminering och föra en dialog om möjligheterna att systematiskt föra fram och sprida de erfarenheter som har förvärvats.

Inom ramen för storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal pågår sedan 1999 ett nära samarbete mellan staten och vissa kommuner. Ett övergripande mål för detta samarbete är att bryta den sociala, etniska och diskriminerande segregationen i storstadsregionerna och verka för jämlika levnadsvillkor för storstädernas invånare. Avtalen baseras på frivillighet och ömsesidiga åtaganden.

I detta långsiktiga utvecklingsarbete kan det förväntas att värdefulla erfarenheter kommer att förvärvas i kommuners arbete mot diskriminering och för mångfald. För att lyfta fram vissa kommuners erfarenheter av arbetet med att utforma åtgärder mot diskriminering kommer regeringen att systematiskt ta upp dessa frågor i dialog med berörda kommuner.

5.4.4 Indragning av utskänkningstillstånd

Berörda tillståndsgivande myndigheter och näringsidkare inom restaurangbranschen skall uppmärksammas på att bestämmelserna i alkohollagen innebär att serveringstillståndet kan dras in om en tillståndshavare i sin restaurangverksamhet, eller anställda i verksamheten, fälls för brottet olaga diskriminering.

En stor andel av de polisanmälningar som görs avseende brottet olaga diskriminering hänför sig till restaurangbranschen. Det är också en form av diskriminering som fått stor uppmärksamhet i massmedierna och i den allmänna debatten.

Att vägra en person inträde till en restaurang eller nöjeslokal på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller homosexuell läggning kan vara straffbart enligt bestämmelsen om olaga diskriminering. Det är dock regeringens mening att alla rättsliga medel bör utnyttjas för att motverka diskriminering.

Enligt alkohollagen får serveringstillstånd endast meddelas den som visar att han med hänsyn till sina personliga och ekonomiska förhållanden och omständigheter i övrigt är lämplig att utöva verksamheten. Vid tillståndsprövningen skall särskild hänsyn tas till om sökanden är laglydig och benägen att fullgöra sina skyldigheter mot det allmänna (lämplighetsprövning).

Om en tillståndshavare i sin restaurangverksamhet, eller anställda i verksamheten, fälls för brottet olaga diskriminering innebär det att serveringstillståndet kan ifrågasättas. Detta är ett brott som har anknytning till restaurangrörelsen och måste bedömas som allvarligt.

Kunskapen om att sådana brott kan ha betydelse för lämplighetsprövningen är dock inte känd i någon vidare omfattning. Det finns därför

5.5 Rättsväsendet

Det är angeläget att det finns ett enhetligt och tydligt förhållningssätt gentemot rasistisk, främlingsfientlig och homofobisk brottslighet inom rättsväsendets alla delar.

En förutsättning för att brott med rasistiska, främlingsfientliga, anti-semitiska och homofobiska inslag samt brottet olaga diskriminering effektivt skall kunna förebyggas och motverkas, är att rättsväsendet fullt ut utnyttjar de möjligheter som lagstiftningen erbjuder.

Det behövs därför en ökad kunskap hos rättsväsendets myndigheter om gällande lagstiftning liksom om det sammanhang som brottsligheten i fråga begås i. Ökad kunskap behövs också om företeelser som nazism, antisemitism och homofobi samt om situationen för de grupper som utsätts för brott med sådana inslag.

Av stor betydelse för effektiviteten i rättsväsendets insatser på området är också en fördjupad samverkan berörda myndigheter sinsemellan och mellan myndigheter och frivilligorganisationer. Självklart skall en sådan samverkan ske med respekt för den inbördes rollfördelningen mellan rättsväsendets myndigheter. Samverkansbehovet är särskilt uppenbart när det gäller polis och åklagare. Lika betydelsefullt är att en kontinuerlig uppföljning sker av de åtgärder som vidtas.

5.5.1 Rättsväsendets myndigheter

Kampen mot brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska motiv samt olaga diskriminering skall ha fortsatt hög prioritet inom rättsväsendet. Arbetet med de kunskapsstrategier som upprättas inom rättsväsendets myndigheter skall fortsätta.

Regeringen har i regleringsbrev för Riksåklagaren och Rikspolisstyrelsen från 1996 och framåt angett att kampen mot brott med rasistiska eller främlingsfientliga motiv skall prioriteras. Mot bakgrund av detta har ett intensivt reform- och förändringsarbete bedrivits inom rättsväsendet. Betydande resurser inom rättsväsendet inriktas nu på att förebygga och bekämpa sådan brottslighet.

Riksåklagaren lade i december 1999 fram en omfattande och konkret handlingsplan som skall vara ledande för åklagarväsendets samlade fortsatta insatser mot rasistisk och främlingsfientlig brottslighet.

Som ett led i handlingsplanen har Riksåklagaren gett en åklagare ett särskilt uppdrag att kartlägga och analysera om det förekommer regelmässig spaning mot rasistisk brottslighet och omfattningen av sådan kriminalitet på Internet. Uppdraget har redovisats till Riksåklagaren, där ärendet för närvarande bereds för ställningstagande.

Som ett ytterligare led i handlingsplanen bedriver åklagarväsendet ett arbete för att undersöka hur bestämmelserna i 11 kap. brottsbalken, skattebrottslagen och annan näringsinriktad speciallagstiftning kan

aktualiseras när det gäller den näringsverksamhet som vissa rasistiska organisationer bedriver. Dessa frågor diskuteras bl.a. i en arbetsgrupp under Ekorådet.

I sina reviderade planeringsförutsättningar för 2001–2003 anför Rikspolisstyrelsen att det inom området rasistiska, främlingsfientliga, anti-semitiska och homofobiska brott är angeläget att polismyndigheterna organiserar arbetet och skapar rutiner som gör att sådana brott kan upptäckas redan när brottsanmälan tas upp. Alla brott där det kan finnas sådana motiv skall tas fram och behandlas med förtur.

Vidare skall varje polismyndighet utarbeta och dokumentera en brottsförebyggande strategi avseende brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag. Av denna skall även framgå hur och med vilka myndigheter och organisationer samverkan skall ske.

Riksåklagaren och Rikspolisstyrelsen har under hösten 2000 påbörjat gemensamma inspektioner för att granska hur samarbetet mellan åklagare och polis fungerar när det gäller handläggningen av bl.a. rasistiska brott.

Enligt regleringsbrevet för 2001 avseende polisväsendet och åklagarorganisationen skall brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag samt olaga diskriminering ha fortsatt hög prioritet.

Regeringen följer vidare upp de uppdrag som tidigare givits till myndigheterna inom rättsväsendet om att upprätta en strategi för att säkerställa att personalen har god kunskap om grunden för brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag och om situationen för de grupper som utsätts för de brotten. Vidare har regeringen i regleringsbrevet för 2001 gett flertalet myndigheter i uppdrag att redovisa de insatser som gjorts i enlighet med den upprättade strategin. BRÅ skall vidare redovisa och kommentera de åtgärder som vidtagits för att fullfölja utbildningsstrategin för personal inom rättsväsendet om sådana brott.

Kriminalvårdsstyrelsen har härutöver fått i uppgift att bygga upp en strategi för att motverka rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska tendenser hos de dömda.

Den 11–15 februari 2001 kommer ett seminarium att äga rum i Stockholm om bekämpningen av brott med rasistisk, främlingsfientlig eller antisemitisk anknytning inom EU:s medlemsstater. Domare, åklagare och poliser från i första hand EU:s medlemsstater kommer att delta.

En förbättrad grundutbildning och fortbildning på området samt arbetet med de olika uppdrag som givits och prioriteringar som gjorts bör kunna medverka till en ökad samverkan mellan rättsväsendets myndigheter och till att förbättra metodutvecklingen när det gäller att förebygga och bekämpa rasistisk och liknande brottslighet.

5.5.2 Uppföljning m.m.

Regeringen avser att ge Brottsförebyggande rådet (BRÅ) i uppdrag att följa upp rättsväsendets insatser mot brottslighet med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag samt olaga diskriminering. Vidare skall domstolarna till följd av en förordningsändring skicka domar om hets mot folkgrupp och olaga diskriminering samt domar där rätten tagit ställning till om ett motiv för brottet har varit att kränka

en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg etc. till BRÅ, Integrationsverket och HomO.

Skr. 2000/01:59

BRÅ har till uppgift att främja brottsförebyggande arbete och ge regeringen och myndigheterna inom rättsväsendet underlag för kriminalpolitiska åtgärder. Regeringen avser därför att ge BRÅ i uppdrag att kartlägga rättsväsendets insatser mot brottslighet med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag samt brottet olaga diskriminering, och analysera hur detta arbete påverkar utvecklingen av ifrågavarande brottslighet. Uppdraget skall också innefatta att, mot bakgrund av uppföljningen, uppmärksamma regeringen på eventuella behov av ytterligare åtgärder. Arbetet bör ske i samråd med Integrationsverket, DO, HomO och de myndigheter inom rättsväsendet som berörs av uppföljningen.

En förbättrad kunskap om omfattningen av och inriktningen på brottslighet med rasistiska, främlingsfientliga och homofobiska inslag är viktig. SÅPO har sedan flera år dokumenterat och sammanställt uppgifter om polisanmäld sådan brottslighet. Detta arbete skall fortsätta.

Regeringen har nyligen beslutat om en ändring i förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål m.m. Ändringen innebär att domstolarna skall skicka domar om hets mot folkgrupp, olaga diskriminering och domar där rätten har tagit ställning till om ett motiv för brottet har varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet till BRÅ, Integrationsverket och HomO.

Genom detta underlättas uppföljning av rättstillämpningen och regeringen kan lättare uppmärksammas på eventuella brister i rättstillämpningen eller utvecklingstendenser vad gäller förekomsten av brottslighet med rasistiska och liknande förtecken.

Också hos massmedier och den intresserade allmänheten finns ett intresse av korrekt och heltäckande information avseende rättsväsendets arbete och brottsutvecklingen i stort på det aktuella området. Det är därför viktigt att så mycket som möjligt av den information som finns hos rättsväsendets myndigheter görs tillgänglig i den kunskapsbank som Integrationsverket ansvarar för uppbyggnaden av.

5.6 Ombudsmännen

Ombudsmännens arbete är centralt i kampen mot diskrimineringen i samhället. Ombudsmännen måste därför ges tillräckliga resurser och förutsättningar i övrigt för att kunna verka effektivt.

Ombudsmännens anslag har, sedan diskrimineringslagarna avseende arbetslivet trädde i kraft den 1 maj 1999, höjts kraftigt. Ombudsmännen har härigenom fått bättre möjligheter att såväl utreda anmälningar från enskilda som sprida kunskap bland arbetsgivare och fackföreningar om de krav som ställs i respektive diskrimineringslag.

DO, HomO, Handikappombudsmannen och även JämO har i dag likartade uppgifter på arbetslivsområdet. På övriga samhällsområden varierar däremot deras befogenheter och uppgifter.

Frågan om en samordning av några eller samtliga ombudsmän under regeringen har diskuterats i olika sammanhang. I samband med detta har det bl.a. framförts farhågor för att många olika specialiserade ombudsmän kan undergräva den auktoritet som ligger i ombudsmannainstitutionen som sådan samt medföra risker för att vissa grupper kan falla mellan de olika ombudsmännens ansvarsområden.

5.6.1 Uppgifter och ansvarsområden

Regeringen avser att i tilläggsdirektiv ge utredningen som har till uppgift att utreda ett utvidgat skydd mot diskriminering (N 2001:01) i uppdrag att se över uppgifter och ansvarsområden för ombudsmän underställda regeringen. Översynen skall bl.a. gälla om ombudsmännen bör ges ytterligare uppgifter utanför arbetslivet.

DO, Handikappombudsmannen, HomO och JämO har i dag uppgifter som skiljer sig åt, både inom arbetslivet och på andra samhällsområden. och deras verksamhet regleras i olika former. På arbetslivsområdet styrs ombudsmännens verksamhet framförallt av de fyra arbetsrättsliga diskrimineringslagarna. I övrigt regleras DO:s och Handikappombudsmannens uppgifter både i lag och förordning, medan HomO:s och JämO:s uppgifter endast regleras i förordning.

Som redovisats ovan (jfr avsnitt 5.3.1) avser regeringen att ge utredningen som har till uppgift att lämna förslag till hur de två EG-direktiven om likabehandling i arbetslivet och likabehandling oavsett ras eller etniskt ursprung skall genomföras i Sverige (N 2001:01) i uppgift att utreda möjligheterna till en generell lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden. I detta uppdrag kommer även att ingå att överväga om ett liknande skydd mot diskriminering på andra samhällsområden än arbetslivsområdet som föreskrivs i EG-direktivet om likabehandling oavsett ras eller etniskt ursprung skall införas även beträffande diskrimineringsgrunderna kön, funktionshinder, ålder och sexuell läggning.

I EG-direktivet om likabehandling oavsett ras eller etniskt ursprung uppställs krav på att det i varje medlemsstat skall finnas ett eller flera organ som på ett oberoende sätt bl.a. skall kunna driva klagomål om diskriminering. På arbetslivsområdet får DO anses uppfylla de krav som uppställs i direktivet på ett sådant organ. När det gäller övriga områden finns det skäl att analysera hur gällande rätt förhåller sig till direktivet.

Det är enligt regeringens mening naturligt att i det sammanhanget även överväga om ombudsmännens uppgifter inte borde vara lika utformade och därmed ge samma möjligheter att motverka diskriminering oavsett diskrimineringsgrund och samhällsområde. Utredningen bör därför få i uppdrag att göra en översyn av uppgifter och ansvarsområden för ombudsmän underställda regeringen.

Regeringen avser att i tilläggsdirektiv uppdra åt utredningen som har till uppgift att utreda ett utvidgat skydd mot diskriminering (N 2000:01) att också överväga frågan om en sammanslagning av några eller samtliga ombudsmän som är underställda regeringen.

Frågan om en samordning av några av eller samtliga ombudsmän har uppmärksammats vid flera tillfällen. Arbetsmarknadsutskottet har i sitt betänkande 1998/99:AU4 anfört bl.a. att en eventuell samordning av ombudsmannainstitutionerna har ett naturligt samband med frågan om en samordning av de arbetsrättsliga diskrimineringslagarna. Vidare har riksdagen så sent som i november 2000 givit regeringen till känna att en utredning bör tillsättas med uppgift att undersöka om det finns förutsättningar att slå samman några eller samtliga ombudsmän som är underställda regeringen till en institution (bet. 2000/01:KU3, rskr. 2000/01:35).

Regeringen har bedömt att tiden nu är mogen för att överväga en sammanslagning av diskrimineringslagstiftningen och har, i enlighet med vad som redovisats ovan (jfr avsnitt 5.3.1), för avsikt att låta den utredning som har fått i uppgift att utreda ett utvidgat skydd mot diskriminering (N 2001:01) överväga en generell lagstiftning mot diskriminering. Om den lagstiftning som styr ombudsmännens verksamhet kommer att samordnas finns det skäl att även överväga en sammanslagning av ombudsmännen.

Genom EG-direktivet om likabehandling i arbetslivet uppställs dessutom krav på införande av lagstiftning mot åldersdiskriminering. I Sverige finns inte någon ombudsman eller motsvarande organ som har till uppgift att bevaka dessa frågor. Det skulle därmed kunna bli aktuellt att inrätta en ombudsman med ansvar för dessa frågor. Det har emellertid framförts farhågor om att alltför många specialiserade ombudsmän kan undergräva den auktoritet som ligger i ombudsmannainstitutionen som sådan.

Bland annat mot bakgrund av det arbete som nu inleds med att genomföra de båda EG-direktiven mot diskriminering samt vad riksdagen i olika sammanhang har uttalat om diskrimineringslagstiftningen och ombudsmännen, är det lämpligt att låta utredningen som har till uppgift att utreda ett utvidgat skydd mot diskriminering (N 2001:01) överväga möjligheterna att slå samman några eller samtliga ombudsmän som är underställda regeringen till en institution. Det är dock angeläget att i sammanhanget beakta de särskilda förutsättningar som gäller för de olika ombudsmännens verksamhet.

5.7 Ökad kunskap mot diskriminering

I den allmänna debatten ges ofta den mer eller mindre organiserade rasismen och nazismen ett stort utrymme. Det är förståeligt. Sådana krafters aktivitet måste tas på allvar och bekämpas med alla de medel rättsstaten har till sitt förfogande.

Mindre uppmärksamhet får emellertid den mer ”vardagliga” diskriminering som människor i vårt land på olika grunder i olika sammanhang utsätts för i samhällslivet. Det kan ske vid myndighetskontakter, på bostadsmarknaden, i skolan, i nöjeslivet, på kreditmarknaden eller i andra sammanhang. På sikt är denna ”vardagsdiskriminering” ett lika stort hot mot den sociala sammanhållningen och, i förlängningen, demokratin.

Diskriminering kan ta sig många olika, inte sällan mycket subtila, former. Diskriminering behöver alls inte ha sin grund i rasism, främlingsfientlighet eller homofobi. Det kan istället handla om fördomar eller allmän ovilja – ibland även om missriktad välvilja – men också om ren likgiltighet, omedvetenhet, okunskap eller t.o.m. ekonomiska överväganden. Just detta gör kampen mot diskriminering så komplex. Andra åtgärder kan behövas för att motverka och förebygga diskriminering än för att bekämpa rasism eller homofobi.

Flera av de initiativ och prioriteringar som redovisats i det föregående kan delvis ses mot denna bakgrund. Men lagstiftning, de rättsvårdande myndigheternas arbete och andra ingripanden från det allmänna är inte nog.

Ett första steg för att kunna komma till rätta med diskriminering på olika samhällsområden är ett erkännande av att diskriminering faktiskt förekommer och en insikt om den kränkning diskriminering innebär för den individ som drabbas. Här har regeringen och särskilt ansvariga myndigheter en stor och viktig pedagogisk uppgift.

Områden där det finns särskilda behov av insatser måste identifieras, liksom nyckelaktörer. Strategier för att komma till rätta med missförhållanden måste utformas och genomföras. Uppföljning måste ske. Ett sådant arbete bedrivs sedan tidigare av i första hand DO, HomO och Integrationsverket, men det är regeringens uppfattning att arbetet måste intensifieras och att fler måste ta ett ansvar i detta sammanhang.

5.7.1 Utbildning av nyckelpersoner

Integrationsverket och DO har fått i uppdrag att genomföra informations- och utbildningsinsatser för att öka kunskapen hos personer i nyckelfunktioner om såväl mekanismerna bakom etnisk diskriminering som de gällande reglerna på området.

Integrationsverket fick våren 2000 i uppdrag att i samverkan med Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) genomföra informations- och utbildningsinsatser för att öka kunskapen hos personer i nyckelfunktioner om såväl mekanismerna bakom etnisk diskriminering som de gällande reglerna på området. Det kan t.ex. handla om företrädare för olika myndigheter och branschorganisationer samt näringsidkare. DO och Integrationsverket har tagit fram en strategi för att genomföra de aktuella informations- och utbildningsinsatserna.

Hösten 2000 genomförde Sifo på uppdrag av DO och Integrationsverket en undersökning om kunskapsnivån i samhället när det gäller frågor om diskriminering. Med utgångspunkt i undersökningen skall DO och Integrationsverket nu utreda vilka åtgärder som generellt kan

genomföras. Undersökningen skall också utgöra utgångspunkt för överläggningar med representanter för olika sektorer och branscher. Ett antal nyckelpersoner har redan identifierats och en dialog har inletts med olika aktörer.

Målsättningen vid överläggningarna är att organisationerna själva skall arbeta strategiskt för att sprida kunskap, inventera behov av stöd samt sätta mål för resultat vid kommande mätning. Integrationsverket bedriver också ett utbildningsprojekt med inriktning mot nyckelpersoner inom rättsväsendet.

5.7.2 Uppdrag till AMS

Regeringen skall under våren 2001 ge AMS ett särskilt uppdrag om bl.a. utbildningssatsningar riktade mot arbetsförmedlare och annan personal inom AMV rörande såväl mekanismerna bakom diskriminering som de gällande reglerna på området.

Arbetsförmedlingarna är den centrala aktören i genomförandet av arbetsmarknadspolitiken. Det innebär kontakter med många olika arbetsgivare. Det innebär också kontakter med många enskilda arbetssökande, av vilka en förhållandevis stor del har utländsk bakgrund. Regeringen menar därför att det finns skäl att särskilt uppmärksamma både arbetsförmedlingarnas roll i arbetet för att motverka diskriminering i arbetslivet i stort och risken att arbetssökande i kontakterna med arbetsförmedlingen diskrimineras.

Ett aktivt arbete för en breddad rekrytering till tjänster inom AMV:s organisation kan vara en väg att motverka det senare. Men det är inte nog. Det behövs också kunskap och insikt i hela organisationen när det gäller såväl vilka uttryck diskriminering tar sig och mekanismerna bakom den som vilka regler som gäller på området. Det är också viktigt för att undvika att arbetsförmedlingar tillmötesgår diskriminerande önskemål från arbetsgivare.

Regeringen kommer mot denna bakgrund att under våren 2001 ge AMS ett särskilt uppdrag om utbildningssatsningar riktade mot arbetsförmedlare och annan personal inom AMV samt andra åtgärder för att säkerställa att diskriminering inte förekommer. Genomförandet av uppdraget skall samordnas med pågående aktiviteter inom ramen för DO:s utbildningssamarbete med AMS.

5.7.3 Satsning på att förebygga och motverka diskriminering av romer

Regeringen skall initiera ett långsiktigt och strategiskt arbete för att förebygga och motverka diskriminering av romer.

Romerna som grupp drabbas särskilt hårt av fördomar och diskriminering. Det finns flera tänkbara förklaringar till att så är fallet.

Århundraden av diskriminering har fört med sig att många romer saknar tilltro och tillit till myndigheter. Flertalet romer tycks anse det som lönlöst att agera emot diskriminering. Benägenheten bland romer att anmäla fall av diskriminering till polisen eller till DO är exempelvis mycket liten.

Att den romska kulturen än i dag är en i hög grad muntlig kultur bidrar sannolikt till tveksamheten inför myndighetskontakter. Bristfälliga kunskaper i svenska språket kan också spela en roll i vissa fall. En ytterligare viktig faktor är att många romer saknar kunskap om sina rättigheter och om hur man kan agera för att få dem tillgodosedda.

För att få en förbättring av situationen till stånd avser regeringen att under 2001 ge DO ett särskilt uppdrag för att motverka och förebygga diskriminering av romer. Myndigheten kommer att tillföras resurser för att under en tvåårsperiod arbeta särskilt med dessa frågor. Uppdraget till DO skall vara ett led i ett långsiktigt och strategiskt arbete.

Uppdraget kommer bl.a. att innefatta att belysa omfattningen av diskriminering av romer, utarbeta metoder och strategier för att förebygga diskriminering av romer, höja kunskapen hos romer om det skydd mot diskriminering som tillkommer individen samt verka för att skapa förtroende mellan romer och relevanta myndigheter.

Integrationsverket har mot bakgrund av sitt arbete och kontakter med romska organisationer och nyanlända romer erfarenheter och kunskaper som bör utnyttjas i sammanhanget.

5.7.4 Informationssatsning om samer

Regeringen har under 2000 inlett en nationell informationssatsning om samer och samisk kultur för att bl.a. förebygga och motverka diskriminering. Satsningen är långsiktig och strategisk och planeras pågå till 2005.

Även Sveriges ursprungsbefolkning samerna har historiskt haft – och har delvis fortfarande – en utsatt situation. Politiken var länge inriktad på att försvenska den samiska befolkningen. Samerna förvägrades rätten att tala sitt språk och utöva sin religion. Samer har också tvångsförflyttats som ett resultat av förhandlingar mellan Sverige och Norge om renbeteslag på ömse sidor gränsen. Genom gamla tiders renbeteslagar orsakades splittring mellan rensköttande samer och de samer som inte hade dessa möjligheter. Majoritetssamhällets attityd till samerna har inte sällan haft rasistiska övertoner.

Ännu i dag står emellertid den samiska ursprungsbefolkningen inför olika problem. Bristen på kunskap om samerna och om betydelsen av den samiska kulturen för Sverige har skapat en grogrund för myter och fördomar och medverkat till att reella intressekonflikter mellan samer och icke-samer förvärrats. Diskriminering och trakasserier av enskilda samer i olika sammanhang förekommer också fortfarande. Även om attityderna gentemot samer i olika avseenden har blivit mer negativa visar samtidigt andra undersökningar att det finns förståelse för samernas situation och en bred uppslutning för behovet av ekonomiskt stöd.

Ökad kunskap om samer och samiska förhållanden är emellertid enligt regeringens bedömning en avgörande faktor för en relevant hantering av existerande problem och för byggandet av ett långsiktigt förtroende mellan samer och majoritetssamhälle. Regeringen har därför under 2000 inlett en nationell informationssatsning om samer och samisk kultur för att bl.a. förebygga och motverka diskriminering. Satsningen är långsiktig och strategisk och planeras pågå till 2005.

5.8 Stöd för lokalt arbete

Det konkreta arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering måste även i fortsättningen i stor utsträckning bedrivas på lokal nivå. Regeringen och centrala organ har emellertid en viktig roll att spela när det gäller att genom stöd och rådgivning underlätta och främja detta lokala arbete. Den nationella kunskapsbank som nu byggs upp av Integrationsverket bör ses i detta perspektiv. Genom kunskapsbanken kommer kunskaper och erfarenheter på både central och lokal nivå att på ett systematiskt sätt samlas och spridas.

Därutöver finns det dock behov av ytterligare och mer aktiva åtgärder från regeringens och berörda myndigheters sida för att på lokal nivå skapa förutsättningar för ett uthålligt arbete mot rasism och andra former av intolerans. Viktiga områden i sammanhanget är t.ex. behovet av stöd till lokala verksamheter som hjälper individer som utsatts för brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag eller diskriminering samt till kommuner som har problem med rasistiska eller främlingsfientliga strömningar.

5.8.1 Stöd till brottsoffer

För att öka kunskapen hos personer som kommer i kontakt med offer för brott med rasistiska eller främlingsfientliga inslag kommer Brottsoffermyndigheten i samverkan med Brottsofferjourernas riksförbund att göra vissa insatser. Vid fördelningen av medel från brottsofferfonden skall även fortsättningsvis bl.a. projekt som rör brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag vara prioriterade.

Under de senaste åren har brottsoffrens situation uppmärksammats på ett helt annat sätt än tidigare. På ett stort antal orter runt om i landet har brottsofferjourer och kvinnojourer bildats i syfte att hjälpa och stödja dem som utsatts för någon form av övergrepp.

Mot bakgrund av ett uppdrag till Integrationsverket om att stimulera till åtgärder för att öka kunskapen hos personer som kommer i kontakt med offer för brott med rasistiska eller främlingsfientliga inslag kommer Brottsoffermyndigheten i samverkan med Brottsofferjourernas riksförbund att genomföra vissa insatser i detta syfte. För att nå olika utvalda målgrupper kommer ett antal större regionala temadagar och en rad mindre, lokalt förankrade seminarier att genomföras.

Vid fördelningen av medel från brottsofferfonden skall Brottsoffermyndigheten enligt regleringsbrevet för 2001 även fortsättningsvis prioritera bl.a. projekt som rör brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag.

Brottsoffermyndigheten skall också enligt samma regleringsbrev prioritera informationsinsatser till brottsoffer med bristande kunskaper i svenska språket.

5.8.2 Rådgivning och stöd till kommuner

Integrationsverket har fått i uppdrag att tillsammans med Svenska Kommunförbundet utveckla en rådgivande och stödjande verksamhet till vilken kommuner som har problem med rasistiska och främlingsfientliga strömningar kan vända sig. Ett brett samråd med kommuner har inletts i detta syfte och kommer att fortgå under 2001.

Integrationsverket har fått i uppdrag av regeringen att tillsammans med Svenska Kommunförbundet utveckla en rådgivande och stödjande verksamhet för kommuner och andra som har behov av stöd i arbetet för att motverka rasism och andra former av intolerans.

Ett nätverk av experter och resurspersoner inom detta område skall bildas för att bistå kommuner i akuta situationer, när t.ex. våldsamheter med rasistiska eller främlingsfientliga förtecken ägt rum, men också i det långsiktigt förebyggande arbetet på lokal nivå.

I syfte att kartlägga vilken omfattning och närmare inriktning en verksamhet av detta slag bör ha, genomför Integrationsverket ett brett samråd med kommuner och andra lokala aktörer. Detta samråd har redan inletts och kommer att fortgå under våren 2001.

I samband med årsredovisningen i februari 2002 skall Integrationsverket närmare redogöra för inriktningen på den fortsatta rådgivningsverksamheten.

5.8.3 Stöd till personer som vill lämna rasistiska och andra liknande grupperingar

Regeringen har givit projektet Exit fortsatt ekonomiskt stöd under 2001. En arbetsgrupp kommer att tillsättas för att undersöka hur ett arbete på lokal nivå för att stödja ungdomar som vill lämna rasistiska och nazistiska grupperingar kan bedrivas, utvecklas och finansieras samt vilken roll Exit kan ha i detta arbete.

Verksamhet som den projektet Exit bedriver kan vara ett av flera inslag i ett lokalt arbete för att hantera problem med rasistiska och främlingsfientliga strömningar. Exit syftar till att utveckla och sprida varaktiga strategier för att bistå ungdomar som vill lämna rasistiska och andra liknande grupperingar och har i sitt arbete bl.a. byggt upp och utvecklat kontakter med kommuner, myndigheter samt lokala sociala verksamheter.

Regeringen anser att sådan verksamhet fyller en viktig funktion och har därför beviljat Exit fortsatt ekonomiskt stöd för år 2001. En särskild arbetsgrupp kommer också att tillsättas för att undersöka hur ett arbete på lokal nivå för att stödja ungdomar som vill lämna rasistiska och nazistiska grupperingar kan bedrivas, utvecklas och finansieras samt vilken roll Exit kan ha i detta arbete.

I arbetet för att långsiktigt stödja personer som vill lämna rasistiska och nazistiska organisationer är de reguljära insatserna på lokal nivå av grundläggande betydelse. Inte minst viktig är en fördjupad samverkan mellan myndigheter på lokal nivå, såsom socialtjänsten, polisen m.fl. Här kan de lokala brottsförebyggande råden fylla en viktig funktion.

5.8.4 Lokala brottsförebyggande råd

BRÅ skall senast den 1 mars 2002 lämna en särskild redovisning av lokala brottsförebyggande råd eller motsvarande verksamheter som inriktat sitt arbete mot brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag.

En samverkan mellan olika myndigheter och organisationer på lokal nivå finns på många håll genom de lokala brottsförebyggande råden. En del av råden har inriktat sin verksamhet på att genom konkreta åtgärder motverka brottslighet med rasistiska, främlingsfientliga, antisemitiska eller homofobiska inslag. Ett exempel är Brottsförebyggande Centrum i Värmland, men liknande verksamheter bedrivs också i Nora, Kumla, Varberg, Ockelbo och Klippan.

Enligt regeringens uppfattning är det angeläget att de kunskaper och erfarenheter som finns hos lokala brottsförebyggande råd eller i motsvarande verksamheter, när det gäller arbete mot brottslighet med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag, tas tillvara och sprids. BRÅ skall enligt regleringsbrevet för 2001 lämna en särskild redovisning av lokala brottsförebyggande råd eller motsvarande verksamheter som inriktat sitt arbete mot brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag.

En ytterligare kanal som kan utnyttjas för att sprida erfarenheter av arbete inom ramen för lokala brottsförebyggande råd är den kunskapsbank som byggs upp av Integrationsverket.

5.8.5 Lokal verksamhet mot diskriminering

Regeringen ser mycket positivt på lokala verksamheter som syftar till att motverka diskriminering, t.ex. så kallade antidiskrimineringsbyråer. Det finns anledning att överväga möjligheterna att sprida och utveckla lokala initiativ med denna inriktning.

Regeringen ser mycket positivt på lokala verksamheter som syftar till att motverka diskriminering som initierats på olika orter i landet, t.ex. så kallade antidiskrimineringsbyråer.

Sådana verksamheter kan spela en viktig roll i lokalsamhället när det gäller att uppmärksamma förekommande diskriminering och sprida kunskap om t.ex. gällande lagstiftning och de rättsvårdande myndigheternas funktionssätt. En större möjlighet till personliga möten och muntlig rådgivning i dessa sammanhang menar regeringen är värdefull.

Under året avser DO och Integrationsverket att stimulera uppbyggnaden av ett nätverk mellan de olika antidiskrimineringsbyråer, eller liknande, som etablerats och bl.a. inbjuda till gemensamma diskussions- och utbildningsdagar.

Det finns anledning att överväga möjligheterna att ytterligare sprida och utveckla lokala initiativ med denna inriktning. Integrationsverkets arbete med projekt- och organisationsstöd, liksom verkets samråd med frivilliga organisationer är en viktig grund för att initiera ett utvecklingsarbete vad gäller framtida arbetsformer och inriktningar.

5.8.6 Ungdomssatsningar m.m.

Under perioden 2001–2003 avser regeringen att avsätta 30 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden för att utveckla ungdomsföreningars lokala arbete mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering. Regeringen har nyligen också förtydligat att de aktuella medlen skall kunna användas för att stödja lokalt arbete mot homofobi.

Regeringen har beslutat om särskilda satsningar ur Allmänna arvsfonden. Avsikten är att totalt 30 miljoner kronor under perioden 2001–2003 skall användas för att utveckla ungdomsföreningars lokala arbete mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering.

En arbetsgrupp, *Arm i arm – 4:e initiativet*, tillsattes hösten 2000 för att bistå regeringen och Arvsfondsdelegationen i detta arbete. Arbetsgruppen kommer att prioritera projekt som:

- har initierats och genomförs av ungdomar,
- innebär utveckling av nya metoder i arbetet mot rasism m.m.,
- bedöms ge långsiktiga effekter, och
- innebär samarbete mellan olika föreningar och skolan eller kommunen.

En första ansökningsperiod har nyligen avslutats. Nästa ansökningsomgång beräknas till hösten 2001.

Regeringen har nyligen i ett beslut förtydligat att de aktuella medlen också kan användas för att stödja lokalt arbete mot homofobi.

Ytterligare 30 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden skall under 2001–2003 avsättas för att användas dels till projekt inriktade på att stärka identiteten och självkänslan samt motverka fördomar hos barn, dels till projekt syftande till att motverka diskriminering av funktionshindrade med utländsk bakgrund. Berörda organisationer kommer att få en skriftlig inbjudan att skicka in ansökningar i början av år 2001. Ansökningarna kommer att handläggas av Arvsfondsdelegationens kansli på Socialdepartementet.

Arbetsgruppen *Arm i arm – 4:e initiativet* har också ansvaret för genomförandet av två andra ungdomsinitiativ. Det gäller dels en upp-

satstävling på temat rasism och diskriminering som anordnades för alla förstaårselever i gymnasiet i anslutning till konferensen *Stockholms Internationella Forum: I kamp mot intolerans*, den 29-30 januari 2001, dels en satsning på att utbilda 100 ungdomar till ”ungdomsambassadörer” mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. Ungdomarna skall under en tvåårsperiod verka lokalt i sin vardag. Arbetsgruppen skall på olika sätt stödja ungdomsambassadörerna i deras arbete.

5.9 Frivilligorganisationernas särskilda roll

Aktiva insatser från folkrörelser och frivilligorganisationer av olika slag är oundgängliga i arbetet mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. Frivilligorganisationer liksom individer som drabbas av våld eller andra kränkningar med rasistiska förtecken eller diskriminering, har erfarenhet och sakkunskap som måste utnyttjas. De kan bl.a. bidra till att synliggöra olika former av rasistiska yttringar och diskriminering.

Åtgärder bör därför vidtas för att främja och utveckla frivilligorganisationernas arbete, enskilt och tillsammans, och skapa förutsättningar för kontinuitet i deras verksamhet. Mycket av det som redovisats i föregående avsnitt har delvis ett sådant syfte. Nedan redovisas emellertid insatser som tar direkt sikte på frivilligorganisationernas verksamhet.

5.9.1 Samråd och dialog

Frivilligorganisationer liksom individer som drabbas av våld eller andra kränkningar med rasistiska förtecken eller diskriminering bör i större utsträckning involveras i arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering.

Kampen mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering är en angelägenhet för alla. För att det fortsatta arbetet mot sådana företeelser skall bli framgångsrikt bör erfarenheter och kunskaper som finns hos de människor som redan är engagerade på området tas tillvara.

Integrationsverkets uppdrag att föra en dialog med organisationer, kommuner och andra aktörer som är verksamma i arbetet mot rasism och andra former av intolerans, bör ses mot denna bakgrund.

Ett första seminarium för personer som är aktiva inom frivilligorganisationer och som har en värdefull kompetens inom området antidiskriminering och antirasism har genomförts i december 2000. Verket har för avsikt att arrangera seminarier och workshops med olika samrådspartners även under år 2001 och därefter rapportera till regeringen om resultaten av samråden. Rapporterna bör kunna utgöra underlag för regeringens överväganden om behov av ytterligare insatser mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering.

Regeringen skall ge Svenska ESF-rådet i uppdrag att sprida information om, och bistå frivilligorganisationer och andra som vill ansöka om ekonomiskt stöd från kommissionen inom ramen för, EU:s handlingsprogram mot diskriminering.

EU:s handlingsprogram mot diskriminering, som kompletterar de båda inom EU nyligen antagna diskrimineringsdirektiven, omfattar diskriminering på grund av ras eller etniskt ursprung, religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning och gäller för perioden den 1 januari 2001–31 december 2006.

Syftet med handlingsprogrammet är att på både nationell nivå och EU-nivå stödja och komplettera aktörer som arbetar mot diskriminering. Totalt har EU avsatt 98,4 miljoner euro för genomförandet av programmet.

Programmet anger en ram för vilka åtgärder som kan vidtas inom vissa verksamheter. Det är främst kommissionen som har ansvaret för att genomföra och informera om handlingsprogrammet samt utvärdera och övervaka programmet. Kommissionen skall fastställa riktlinjerna för åtgärderna och genomförandet. Aktörer är icke-statliga organisationer och myndigheter. Dessa kan ansöka om stöd för åtgärder inom ramen för programmet. Ansökan skall ske genom anbud eller genom förslag.

Det är väl känt att många ideella organisationer som arbetar med de i sammanhanget aktuella frågorna lever under knappa ekonomiska omständigheter. Detta i sig kan innebära att möjligheterna att ägna tid och kraft åt att ansöka om ekonomiskt stöd från olika håll är begränsade.

För att underlätta för berörda parter inom Sverige att delta i programmet och ansöka om ekonomiskt stöd hos kommissionen avser regeringen att ge Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige (Svenska ESF-rådet) i uppdrag att sprida information om, och bistå aktörer som vill verka i, programmet.

5.9.3 Gemenskapinitiativet Equal

Inom ramen för gemenskapsinitiativet Equal kommer under perioden 2001–2006 drygt 86 miljoner euro från Europeiska socialfonden, jämte nationell medfinansiering till motsvarande belopp, att satsas på projekt med syfte att motverka diskriminering i arbetslivet. Verksamheten skall bedrivas i form av utvecklingsprojekt som omfattar ett flertal aktörer, såsom myndigheter, arbetsmarknadens organisationer, företag och frivilligorganisationer.

Det nya gemenskapsinitiativet Equal syftar till att genom samarbete mellan länderna främja nya metoder för att motverka all slags diskriminering och ojämlikhet i anknytning till arbetsmarknaden. Programmet omfattar såväl arbetslösa som anställda.

Verksamheten inom programmet skall bedrivas i form av utvecklingsprojekt som omfattar ett flertal aktörer, såsom myndigheter, arbetsmark-

nadens organisationer, företag och frivilligorganisationer m.m., inom till exempel ett geografiskt område. En central del av arbetet inom Equal är vidare att sprida resultaten av utvecklingsprojekten – nya metoder – på både nationell nivå och unionsnivå. Programmet skall ytterst ha en påverkan på policy, system och strukturer.

Sverige har för programperioden 2000–2006 tilldelats drygt 86 miljoner euro från Europeiska socialfonden för Equal. Till det kommer nationell medfinansiering med motsvarande belopp. Equal administreras i Sverige av Svenska ESF-rådet. En första ansökningsomgång inom programmet påbörjas i februari 2001.

5.9.4 Bidrag till stiftelse mot nazism

Regeringen avser att bidra med fem miljoner kronor till den stiftelse som skall inrättas under namnet ”Artister mot nazister”. Stiftelsen skall årligen ge ekonomiskt stöd till grupper eller individer som aktivt arbetar för att bekämpa rasism och nazism.

Under devisen ”HELA SVERIGE - artister mot nazister” samlades i januari 2001 en stor del av den svenska artisteliten i Globen i Stockholm för en manifestation mot rasism och nazism.

Som ett led i arbetet med denna manifestation har det beslutats att en stiftelse med namnet ”Artister mot nazister” skall inrättas. Stiftare är artister och vissa bidragsgivare. Biljett- och skivförsäljningsintäkter, stöd från näringsliv och fackliga organisationer m.m. skall samlas i en fond som stiftelsen skall förvalta. Fonden skall årligen ge ekonomiskt stöd till grupper eller individer som aktivt arbetar för att bekämpa rasism och nazism. Regeringen avser att lämna ett bidrag till fonden på fem miljoner kronor.

Närmare information om stiftelsens stadgar, verksamhetsinriktning m.m. kommer, enligt de ansvariga, att presenteras under våren.

5.10 Integrationsverkets strategiska roll i det fortsatta arbetet

En av Integrationsverkets huvuduppgifter är att förebygga och motverka rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering. De uppdrag verket fick våren 2000 tar sikte på att utveckla formerna och metoderna för ett långsiktigt arbete på området och på verkets strategiska roll i samhällets samlade strävanden att motverka rasism och andra former av intolerans. Uppbyggnad av en nationell kunskapsbank är en central del i detta arbete. Integrationsverket har ett tydligt ansvar för uppföljningen av arbetet mot rasism m.m.

En av Integrationsverkets huvuduppgifter är att förebygga och motverka rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering. Flera av de uppdrag som regeringen gav Integrationsverket våren 2000 tar sikte på formerna och metoderna i det vidare arbetet på området och tydliggör

verkets strategiska roll i samhällets samlade strävanden att motverka rasism och andra former av intolerans.

Det är viktigt att understryka att Integrationsverkets roll inte innebär ett övertagande av ansvar från sektorsmyndigheterna. Dessa skall ha, nu och i framtiden, ansvaret för verksamheten inom sitt respektive område.

Syftet med uppdragen till Integrationsverket är att skapa bättre förutsättningar för att statliga insatser samordnas, lägga en grund för närmare samverkan mellan olika aktörer samt säkerställa kontinuitet i arbetet, en effektiv kunskapspridning och former för erfarenhetsutbyte. Uppbyggnaden av en nationell kunskapsbank mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering är en central del i detta arbete.

Integrationsverket har till regeringen redovisat hur uppdragen skall genomföras. Kunskapsbanken skall utgöras av en fristående hemsida, vilken skall fungera som en portal där man själv söker sig fram till den kunskap eller information man behöver. Ett kunskapsråd skall inrättas för att bl.a. bidra till kontinuerlig uppdatering av banken. Uppbyggnad och utformning av hemsidan har påbörjats. En informationssatsning om kunskapsbanken till en bred allmänhet kommer att göras under hösten 2001. En utvärdering av verksamheten skall ske år 2002.

Varje sektorsmyndighet har ett ansvar för att kunskap och information från sitt respektive ansvarsområde görs tillgänglig genom kunskapsbanken. En viktig uppgift för Integrationsverket är att vara pådrivande gentemot andra aktörer i samhället, inte minst andra statliga myndigheter, för att få dem att bidra i, och ta ett ansvar för, arbetet mot rasism m.m.

Det är angeläget att regeringen kontinuerligt får rapporter om utvecklingen när det gäller förekomsten av rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering som kan utgöra underlag för bedömningar av eventuella behov av ytterligare insatser på området. Integrationsverket skall därför återkommande rapportera till regeringen om vad som framkommit vid verkets uppföljning på detta område. Arbetet med att bygga upp den nationella kunskapsbanken samt det samråd och den dialog som sker med bl.a. frivilligorganisationer bör kunna ge verket en god överblick och viktig kunskap i sammanhanget.

5.11 Behov av aktörer i det framtida arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och homofobi

Arbetet med att motverka och förebygga rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering sker, och måste ske, genom en rad olika insatser på alla nivåer och inom olika delar av samhället. Olika uttryck för rasism, främlingsfientlighet och homofobi måste kunna identifieras och bemötas på ett adekvat sätt.

För att samhällets samlade insatser på området skall vara heltäckande och därmed effektiva måste staten spela en roll för att tillgodose en rad olika angelägna behov. Det gäller exempelvis forskning och kunskapsuppbyggnad, utbildning och kunskapspridning, dokumentation – inte minst av den verksamhet som pågår på Internet, metodutveckling, stöd till lokalt arbete liksom till frivilligorganisationernas arbete, opinionsbildning samt internationellt arbete och utbyte.

Som framgått har flera myndigheter viktiga uppgifter i arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering. Integrationsverket har här en viktig samordnande roll. Det gäller inte minst i fråga om att kanalisera kunskap, erfarenheter och information. Integrationsverket är till följd av de uppdrag regeringen givit våren 2000 för närvarande inne i en uppbyggnadsfas när det gäller sådant arbete.

Projektet Levande historia har fyllt en viktig funktion när det gäller att uppmärksamma Förintelsen och de mekanismer som ligger bakom extremistiska yttringar av olika slag, även i dagens Sverige, samt sprida kunskap om hur Förintelsen kan användas som utgångspunkt i pedagogisk verksamhet och för diskussion om människovärde, demokrati och tolerans. Det arbete som bedrivs med inriktning mot etablerandet av ett Forum för Levande historia (jfr avsnitt 5.2.3) är ytterligare en process av stor vikt för det framtida arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och antisemitism.

Vad gäller frågan om ett övergripande ansvar för uppföljning av arbetet mot homofobi avser regeringen att ta upp detta i samband med behandlingen av förslaget från organisationskommittén om bl.a. inriktningen på Folkhälsoinstitutets framtida verksamhet.

Regeringen utesluter inte att det kan finnas behov av förändringar när det gäller centrala aktörer i arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och homofobi framöver. Närmare överväganden härom kan emellertid inte göras i dag. Regeringen menar att det är nödvändigt att först avvakta bl.a. vilka former och vilken inriktning ett framtida Forum för Levande historia kommer att ha samt i vad mån andra aktörer kan tillgodose de angelägna behov som finns för att arbetet mot rasism, främlingsfientlighet och homofobi skall bli så effektivt som möjligt.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 7 februari 2001.

Närvarande: statsråden Lena Hjelm-Wallén, ordförande, Winberg, Sahlin, Klingvall, Engqvist, Wärnersson, Lövdén, Ringholm

Föredragande: statsrådet Sahlin

Regeringen beslutar skrivelse 2000/2001:59 En nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.